

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEK EŞLİ VE ÇOK EŞLİ AİLELERDE YAŞAYAN
ERGENLERDE ÖZ-YETERLİK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE
ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI**

Eser KARAL

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hasan ATAĞ

KIRIKKALE-2022

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEK EŞLİ VE ÇOK EŞLİ AİLELERDE YAŞAYAN
ERGENLERDE ÖZ-YETERLİK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE
ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI**

Eser KARAL

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hasan ATAĞ

KIRIKKALE-2022

KABUL VE ONAY

Eser KARAL tarafından hazırlanan ‘‘TEK EŞLİ VE ÇOK EŞLİ AİLELERDE YAŞAYAN ERGENLERDE ÖZ-YETERLİK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI’’ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Hasan ATAK

İmza.....

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Ana Bilim Dalı

Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Nuray TAŞTAN

İmza.....

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı

Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Ümit MORSÜNBÜL

İmza.....

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı

Aksaray Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 06.06.2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

İTHAF

*Bu çalışmayı, travmanın karanlık gölgesinde büyümüş olan bütün dünya
çocuklarına adıyorum...*

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

06/06/2022

Eser KARAL

ÖZET

TEK EŞLİ VE ÇOK EŞLİ AİLELERDE YAŞAYAN ERGENLERDE ÖZ-YETERLİK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan ATAĞ

Haziran 2022, 111 Sayfa

Uzun bir geçmişi olan travmaların, insan yaşamı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Özellikle çocukluk çağında yaşanan travmalar daha zorlayıcı olabilmektedir. Bu dönemde meydana gelen olumsuz yaşantılar, bireyin gelişimine de zarar vermektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmalarını incelemektir. Ayrıca çocukluk çağı ruhsal travmaları, öz-yeterlik ve öznel iyi oluş bazı demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, %50,2'si (n=326) kadın ve %49,8'i (n=323) erkek olmak üzere toplam 649 birey oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; Kişisel Bilgi Formu (KBF), Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (ÇÇTÖ), Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeği ve Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, t-Testi, ANOVA temel istatistiklerden yararlanılmıştır. Veriler, SPSS 22.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda çalışma grubunda 18 katılımcı (%2,8) travmasını inkar etmektedir. Çocukluk çağı ruhsal travmaları, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmazken, sosyoekonomik duruma ve aile yapısına göre farklılaşmaktadır. Katılımcıların öz-yeterliklerinin cinsiyet, sosyoekonomik durum ve aile yapısına göre farklılaşmadığı fakat travmayı inkar etme durumlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. Katılımcıların öznel iyi oluşlarının cinsiyet sosyoekonomik durum ve aile yapısına göre farklılaşmadığı, travmayı inkar etme durumlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. Araştırma bulguları, alan yazın ışığında tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk çağı ruhsal travmaları, öz-yeterlik, öznel iyi oluş, tek eşli aile, çok eşli aile.

ABSTRACT

SELF-EFFICACY, SUBJECTIVE WELL-BEING AND CHILDHOOD MENTAL TRAUMAS AMONG ADOLESCENTS LIVING IN MONOGAMOUS AND POLYGAMOUS FAMILIES

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of Guidance and Psychological Counseling, Master Thesis

Advisor: Prof. Dr. Hasan ATAĞ

June 2022, 111 pages

Traumas with a long history have important effects on human life. Especially childhood traumas can be more challenging. Negative experiences occurring in this period also harm the development of the individual. In this context, the main purpose of this study is to examine self-efficacy, subjective well-being and childhood psychological traumas in adolescents living in monogamous and polygamous families. In addition, it was investigated whether childhood mental traumas, self-efficacy and subjective well-being differed according to some demographic variables. Relational screening model was used in the research. The study group of the research consists of 649 individuals, % 50,2 (n=326) women and % 49,8 (n=323) men. As a data collection tool in the research; Personal Information Form (PIF), Childhood Mental Trauma Scale (CTS), Children's Self-Efficacy Scale and Adolescent Subjective Well-Being Scale were used. In the analysis of the data, descriptive statistics, t-Test, ANOVA basic statistics were used. The data were analyzed with the SPSS 22.0 statistical program. As a result of the research, 18 participants (% 2,8) in the study group denied their trauma. Childhood mental traumas by gender. While it does not differentiate, it differs according to socioeconomic status and family structure. Participants' self-efficacy did not differ according to gender, socioeconomic status and family structure, but according to their denial of trauma appear to differ significantly. Subjective well-being of the participants did not differ according to gender, socioeconomic status and family structure, according to their denial of trauma differed significantly. The research findings were discussed in the light of the literature and suggestions were presented.

Key Words: Childhood mental traumas, self-efficacy, subjective well-being, monogamous families, polygamous families.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmada, tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmaları incelenmiştir.

Bir ömür boyu sürecek olan öğrenme yolculuğumun yüksek lisans bölümünde bana ışık olup yol gösteren, öğrencisi olarak kabul edip bana güvenen, motivasyonumun düştüğü anlarda beni cesaretlendirip yardımlarını esirgemeyen Değerli Danışmanım Prof. Dr. Hasan ATAĞ' a çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans ders sürecinde bilgilerinden faydalandığım kıymetli hocalarım Prof. Dr. Nuray TAŞTAN' a, Prof. Dr. Sevdâ ASLAN' a, Doç. Dr. Mehmet KANDEMİR' e, Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI' ya ve benimle aynı heyecanı paylaşan sınıf arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans hayalimi gerçekleştirmem için beni sürekli cesaretlendiren, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve sürecin en başından beri yanımda olan hayat arkadaşım Berna Gül BİÇER KARAL' a kucak dolusu sevgiler.

Bugünlere gelmemde büyük emeklere sahip olan eğitim hayatımın her anında bana güvenip yanımda olan sevgilerini kalbimde hissettiğim canım annem ile babama ve biricik kardeşlerime çok teşekkür ederim.

Eser KARAL

Kırıkkale, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
İÇİNDEKİLER.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XII
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XIII
KISALTMALAR VE AÇIKLAMALAR.....	XV
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem.....	1
1.2. Amaç.....	7
1.3.Önem	8
1.4.Varsayımlar	9
1.5.Sınırlılıklar.....	9
1.6.Tanımlar.....	10
BÖLÜM 2.....	11
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	11
2.1.TRAVMA	11
2.2.TRAVMANIN TARİHÇESİ	11
2.3.ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI.....	14
2.4. ÇOCUKLUK ÇAĞI İSTİSMARI VE TÜRLERİ.....	15
2.4.1.İSTİSMAR	15
2.4.1.1.Fiziksel İstismar	16
2.4.1.2.Duygusal İstismar	18
2.4.1.3.Cinsel İstismar	20
2.4.2.İHMAL	21
2.4.2.1.Fiziksel İhmal.....	22
2.4.2.2.Duygusal İhmal.....	23
2.5.ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	24
2.6.ÖZ YETERLİK	26
2.6.1.Öz Yeterlik Kavramının Tanımı.....	27
2.6.2.Öz Yeterlik Gelişimi.....	28
2.6.3.Öz Yeterlik Kaynakları.....	30
2.6.3.1. Doğrudan Yaşantılar	30
2.6.3.2.Dolaylı Yaşantılar	30
2.6.3.3.Sözel İkna.....	31

2.6.3.4.Fiziksel ve Duygusal Durum	32
2.6.4.Öz Yeterlik İnancının Etkileri	32
2.6.4.1.Bilişsel Süreçler	32
2.6.4.2.Motivasyonel (Güdüsel) Süreçler	33
2.6.4.3.Duygusal Süreçler.....	33
2.6.4.4.Seçimsel Süreçler.....	33
2.7.ÖZNEL İYİ OLUŞ.....	34
2.7.1.Öznel İyi Oluşu Etkileyen Faktörler	36
2.7.1.1.Yaş	36
2.7.1.2.Cinsiyet	37
2.7.1.3. Gelir Düzeyi.....	37
2.7.1.4. Kişilik.....	37
2.7.1.5. Kültür	38
2.7.1.6. Sosyal İlişki.....	38
2.7.2.Öznel İyi Oluşla İlgili Kuramlar	38
2.7.2.1. Erek Kuramı.....	39
2.7.2.2. Etkinlik/Akış Kuramı.....	39
2.7.2.3. Aşağıdan Yukarıya-Yukarıdan Aşağıya Kuramı	40
2.7.2.4. Uyum Kuramı	40
2.7.2.5. Yargı Kuramı	40
BÖLÜM 3.....	42
3. YÖNTEM.....	42
3.1. Araştırma Modeli	42
3.2. Araştırma Grubu	43
3.3. Veri Toplama Araçları.....	44
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu (KBF)	45
3.3.2.Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği.....	45
3.3.3. Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeği	46
3.3.4. Çocukluk Çağı Travma Ölçeği	46
3.4. İşlem	47
3.5. Verilerin Analizi.....	48
BÖLÜM 4.....	50
4. BULGULAR VE YORUM	50
4.1. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler.....	50
4.2. Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarına İlişkin Bulgular	51
4.3. Travmayı İnkâr Etme Durumuna Ait Bulgular	53
4.4. Yüksek Minimizasyon Puanına Sahip Grubun Cinsiyete Göre Dağılımları	54

4.5.Öz-Yeterliğe İlişkin Bulgular	56
4.6.Öznel İyi Oluşa İlişkin Bulgular	59
BÖLÜM 5.....	63
5. TARTIŞMA, SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	63
5.1.Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	63
5.2.Öz-Yeterliğe İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	68
5.3.Öznel İyi Oluşa İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	71
BÖLÜM 6.....	76
6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKÇA	78
EKLER.....	101
EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU	101
EK-2 ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI ÖLÇEĞİ	101
EK-3 ÇOCUKLAR İÇİN ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ	104
EK-4 ERGEN ÖZNEL İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ	106
EK-5 ETİK KURUL ONAYI	107
EK-6 ÖLÇEK UYGULAMA İZNİ.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	109

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1. Araştırma Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	43
Tablo 3. 2. Araştırma Grubunun Sosyoekonomik Düzeye Göre Dağılımı.....	44
Tablo 3. 3. Araştırma Grubunun Aile Yapısına Göre Dağılımı.....	44
Tablo 4.1.1. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler.....	50
Tablo 4.2.1. Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Oluşturulan Gruplar Açısından t-Testi Sonuçları.....	52
Tablo 4.3.1. Araştırma Grubunun Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Ölçeğinden Aldıkları Minimizasyon Puanına Göre Dağılımları.....	53
Tablo 4.4.1. Yüksek Minimizasyon Puanına Sahip Grubun Cinsiyete Göre Dağılımları.....	54
Tablo 4.4.2. Çocukluk Çağı Travma Puanlarının Sosyoekonomik Durumuna Göre ANOVA Sonuçları.....	55
Tablo 4.4.3. Çocukluk Çağı Travma Puanlarının Aile Yapısı Durumuna Göre Oluşturulan t-Testi Sonuçları.....	55
Tablo 4.5.1. Öz-Yeterlik ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Oluşturulan Gruplar Açısından t-Testi Sonuçları.....	56
Tablo 4.5.2. Öz-Yeterlik Puanlarının Sosyoekonomik Durumuna Göre ANOVA Sonuçları.....	57
Tablo 4.5.3. Öz-Yeterlik Puanlarının Aile Yapısı Durumuna Göre Oluşturulan t-Testi Sonuçları.....	58
Tablo 4.5.4. Öz-Yeterlik Puanlarının Travmayı Minimize Puanlarına Göre ANOVA Sonuçları.....	58
Tablo 4.6.1. Öznel İyi Oluş ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Oluşturulan Gruplar Açısından t-Testi Sonuçları.....	59
Tablo 4.6.2. Öznel İyi Oluş Puanlarının Sosyoekonomik Durumuna Göre ANOVA Sonuçları.....	60
Tablo 4.6.3. Öznel İyi Oluş Puanlarının Aile Yapısı Durumuna Göre Oluşturulan t-Testi Sonuçları.....	60
Tablo 4.6.4. Öznel İyi Oluş Puanlarının Travmayı Minimize Puanlarına Göre ANOVA Sonuçları.....	62

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

X	Ortalama
%	Yüzde
F	Frekans
N	Kişi Sayısı
p	Anlamlılık Düzeyi
r	Korelasyon Katsayısı
sd	Serbestlik derecesi
SS	Standart sapma
t	Varyans

KISALTMALAR VE AÇIKLAMALAR

KISALTMALAR

AÇIKLAMALAR

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

Akt.

Aktaran

APA

American Psychological Association; Amerikan Psikoloji Birliği

Ark.

Arkadaşları

ANOVA

Analysis of Variance

B.A.A.K

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu

Bkz.

Bakınız

ÇÇRT

Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları

ÇÇRTÖ

Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Ölçeği

DSM

The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı

KBF

Kişisel Bilgi Formu

LISREL

Linear Structural Relations

p

Anlamlılık Değeri

SED

Sosyo-ekonomik Düzey

SPSS

Statistical Package For The Social Sciences; Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı

s.

Sayfa

Sd

Serbestlik Derecesi

Sig.

(P) Anlamlılık Düzeyi

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

UNİCEF	United Nations International Children's Emergency Fund; Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve diğerleri
$\bar{X}$	Ortalama
YY.	Yüz yıl
WHO	World Health Organization Dünya Sağlık Örgütü

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi anlatılmaktadır. Bununla birlikte araştırmanın varsayımları, sınırlılıkları ve bazı terimlerin araştırma içerisindeki tanımlarına yer verilmektedir.

1.1.Problem

İnsanlar, yaşam boyu değişim ve gelişim içerisinde. Yaşanılan bu değişim ve gelişimin en yoğun olduğu dönemlerden biri de ergenlik dönemidir (Atak, 2010). Bu dönemde insanlar biyolojik, psikolojik ve sosyal alanlarda köklü değişimler yaşayabilmektedir. Özbay ve Öztürk (1992), ergenliği; biyolojik ve duygusal süreçlerdeki değişikliklerle başladığı, fiziksel ve psikolojik olgunlaşmayla devam ettiği bir gelişim süreci olarak tanımlamaktadır. Ergenlik dönemi, bireyin yetişkin olma yolundaki adımlarının belirleyicisi sayılabildiği için insan gelişiminde oldukça önemli bir dönemdir (Steinberg, 2002).

Ergenlik dönemi, birçok farklı kuram tarafından açıklanmıştır. Farklı bakış açılarına sahip olan kuramcılar, ergenliği birbirlerinden farklı şekilde tanımlamışlardır. Özünü Yenileme Kuramı kurucusu olan J. Stanley Hall (1904), bu dönemi ilk tanımlayan kuramcıdır. Hall, kuramını geliştirirken Charles Darwin'in evrim konusundaki fikirlerinden etkilenmiştir (Dacey ve Kenny 1994). Bu dönemde ortaya çıkan hormonal ve fiziksel değişimlere vurgu yapan Hall (1904), ergenliği 14 yaşlarında başlayıp 24 yaşlarında sona eren, “fırtına ve stres” dönemi olarak tanımlamıştır (Akt., Arnett, 2001a). Sigmund Freud'un kurucusu olduğu Psikoanalitik Kuram, ergenlikten ziyade çocukluk dönemini temel olarak ele almış ve ergenliği ikinci plana almıştır. Klasik Psikoanalitik Kuram ise; çocukluk döneminin, kişiliğin oluşumunda oynadığı rolü vurgulamaktadır çünkü ergenlik sırasında kişilikte çok az değişiklik yaşanır (Adams, 2000). Yeni Freudcu ego psikolojisinin temsilcilerinden Sigmund Freud'un kızı, Anna Freud Freud ise; erken çocukluk döneminde yaşananların ergenlikten ziyade yetişkinlik üzerinde etkili olduğuna inanmış ve bu dönemin uyum çabalarıyla geçirildiğini belirtmektedir (Kulaksızoğlu, 1998). Freud (1953)'a göre bu dönemdeki en temel görevlerden birisi, bağımsız bir yetişkin

olmaktır. Ayrıca bu dönemde ergenin, ebeveynlerden duygu, düşünce ve yargıları bakımından farklılaştığı belirtilmektedir (Akt. Saka, 2017). Psikososyal Gelişim Kuramını ortaya atıp insan gelişimini sekiz farklı evrede ele alan Erik Erikson (1968) ergenliği, "kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası" dönemi olarak açıklamaktadır. 12-21 yaş aralığını kapsayan bu dönem, kimlik bulanımının yaşandığı dönemdir. İnsan gelişiminin normal bir parçası olan bu kimlik bulanımı sürecinde, bireyler kimlik arayışına girip geliştirdikleri düşüncelere, inanç sistemlerine ve değerlere bağlı kalarak bu dönemi tamamlarlar. Bilişsel Gelişim Kuramcısı Jean Piaget'e göre ergenler son gelişim dönemi olan soyut işlemler evresindedir (Inhelder ve Piaget, 1958). Çeşitli seçeneklerin değerlendirildiği ve düşünme yeteneğinin geliştiği ergenlik döneminde bireyler, soyut düşünebilme ve karmaşık problemleri çözebilme yeteneğine sahip olurlar (Gallatin, 1995; Gander ve Gardiner, 1993). Problem çözme yeteneğinin yanında farklı becerilerin kazanıldığı ergenlik döneminde kişinin almış olduğu bireysel kararlar, toplum içerisindeki konumu ve kendini tanıması, öz yeterliğini önemli derecede belirleyebilmektedir. Hayatın önemli evrelerinde düzenleyici işlevi olan kişisel yeterlik inancı, bu dönemde büyük bir önem kazanmaktadır (Caprara, Scabini, Barbaranelli, Pastorelli, Regalia ve Bandura, 1998). Bandura (1994), bireylerin yaşam dönemleri (çocukluk-ergenlik-yetişkinlik) arasındaki geçişi kolaylaştırmak için öz yeterliğin güçlendirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ergenlik dönemindeki bireyin yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip olması ruh sağlığını da olumlu etkilediği söylenebilir. Ergenlerin benlik saygısının da artmasını sağlayan bu durum, olumsuz duygularla başa çıkmasını sağlayabilmektedir (Willemse, 2008).

Bandura'ya göre öz-yeterlik, bireyin davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir işlevi vardır ve "bireyin, davranışta bulunmak için ihtiyaç duyduğu etkinlikleri düzenlemesi, ne kadar başarılı olacağı konusunda kendisiyle ilgili düşüncesi" olarak açıklamaktadır (Bandura, 1997). Öz-yeterlik kavramı günümüzde birçok farklı alanda (psikoloji, sosyoloji, eğitim vb.) kullanılmaktadır fakat ilk olarak Albert Bandura tarafından Sosyal Bilişsel Kuram bağlamında ele alınmıştır. Kurama göre bireyin davranışlarındaki temel güdü öz yeterliktir (Kurt, 2013). Schunk (1990) ise, öz yeterliği birey davranışlarının yordayıcısı olarak açıklamıştır. Davranışa yön veren öz yeterlik, benliğin oluşmasında da çok önemli bir yere sahiptir (Bandura ve Adams, 1977). Öz yeterlik, bireyin sahip olduğunu düşündüğü yeterliklerine ifade

edip bir durumu kontrol altında tutabileceğine ve başarılı sonuçlar elde edebileceğine yönelik inancıdır (Santrock, 2018). Başka bir ifade ile öz yeterlik, kişinin sahip olduğu yetenekten çok bu yeteneklere olan inancı olarak da tanımlanabilir (Akkoyunlu,

Orhan ve Umay, 2005). Kişinin bir işi tamamlamak için sahip olunması gereken yeteneğin kendisinde var olduğuna dair inancı bu işi seçmesinde ve yapmasında etkili olmaktadır (Eaton ve Dembo, 1997; Sharp, 2002).

Pajares (1997), öz-yeterliğin bireyin performansına, motivasyonuna, duygularına, öğrenme ve başarı düzeyine etki ettiğini; yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip olan bireylerin, zor görevler almaktan geri durmadığını ve bu görevler karşısında başarılı olduğunu belirtmiştir. Düşük düzeyde öz-yeterliğe sahip olan bireylerin ise; başarılı olabilecekleri görevler karşısında kendilerine güvenmediği için başarısız olduğu, stres yaşadıkları ve öz-yeterlik duygularının daha da düştüğü belirtilmiştir. Öz-yeterliğin bunların yanında dayanıklılığı, çabayı, ısrarı ve başarıyı etkilediği görülmektedir (Schunk, 1985). Bandura (1997) yüksek düzeyde öz-yeterliğe sahip bireyleri düşük düzeyde olanlardan ayıran en önemli nokta olarak başarılı olanların zor durumda daha çabuk toparlanması, yapacaklarından vazgeçmeyip ısrar etmeleri ve yılmamaları olarak açıklamıştır. Benzer şekilde Aşar ve Umay (2001) da yüksek öz-yeterliliğe sahip bireylerin olumsuz durumlar karşısında mücadeleci olduklarını ve kolayca vazgeçmediklerini belirtmiştir. Kendilerini geliştirmekten kaçınmayan yüksek öz-yeterlik sahibi bireyler, problemlere kolay bir şekilde çözüm bulabilmektedir (Pajares ve Urdan, 2005). Düşük öz-yeterlik algısına sahip bireylerin ise; bilgi, beceri ve yeteneklerini yetersiz gördükleri, kendilerine verilen görevleri yerine getiremeyeceklerine, başarısız olacaklarına inanmaktadırlar (Güneş, 2016). Bu bireyler, karşılaştıkları sorunlar karşısında mücadele etmemekte, çabuk pes etmekte ve seçmiş oldukları hedeflere bağlanamamaktadır (Kotaman, 2008). Düşük öz-yeterlik algısına sahip bireylerin psikolojik problemlerinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Solberg ve Villarreal, 1997; Riffert, Paschon ve Sams, 2005).

Bireylerin yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip olması hedef belirleme ve başarılı olma noktasında olumlu duygular geliştirmelerine, mutlu olmalarına ve iyi oluşlarına katkıda bulunmaktadır (Bandura, 2004). Yapılan araştırmalar, öz-yeterlik

ile öznel iyi oluş arasında önemli bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır (Hampton, 2004; Özbay, Palancı, Kandemir ve Çakır, 2012). Öznel iyi oluş kavramı kişinin anlık yaşadığı duygulardan ziyade uzun bir süre yaşadığı iyi olma duygusuna dayanır (Diener, Suh ve Oishi 1997). Hybron (2000) öznel iyi oluşu, kişinin yaşamı hakkında bir değerlendirmede bulunması ve bir yargı bildirmesi olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Tuzgöl Dost (2005) de öznel iyi oluşu, bireyin yaşamına yönelik öz değerlendirmesi olarak açıklamıştır. Öznel iyi oluş, kişinin başkaları tarafından belli kriterlere göre değerlendirilmesinden çok kişinin kendi kendisini farklı yönlerden değerlendirilmesidir (Demir Çelebi ve Sezgin, 2015). İyi olma düşüncesinin tarihçesine bakıldığında yeni popüler olmasının yanında daha uzun bir geçmişe sahiptir (Diener, 2009). İyi oluş kavramı 20. Yüzyılın başlarında şekillenmeye başlamakla birlikte alan yazında en geçerli tanımı yapan Diener (1984), öznel iyi oluşu “Bireyin olumlu ve olumsuz duygularına, yaşam doyumuna yaptığı öznel değerlendirme” olarak açıklamıştır.

Bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki farklı boyuttan oluşan öznel iyi oluşun hayat doyumunu kavramı, bilişsel boyutu; pozitif ve negatif duygu kavramları ise duyuşsal boyutu oluşturmaktadır. Özetle olumlu duygu, olumsuz duygu ve yaşam doyumunu öznel iyi oluşun üç boyutunu oluşturmaktadır (Andrews ve Whitney, 1976; Akt. Sezer Abacı, 2019).

Kişinin olumlu duyguları daha fazla olup iyi bir yaşam doyumuna sahip olması, öznel iyi oluş seviyesinin yüksek olduğunu gösterir (Eryılmaz ve Atak, 2011; Şirin ve Ulaş, 2015). Cihangir Çetinkaya (2009) da pozitif duygu ve düşüncelere sahip bireylerin öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Yüksek öznel iyi oluş düzeyine sahip bireylerin, yaşam doyumlarının daha fazla olması; üzüntü, keder ve öfke duygularının daha az yaşanması beklenmektedir (Yetim, 2001). Öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olması, kişinin kendini daha iyi hissetmesini, yaşam enerjisinin ve iş hayatlarındaki verimin artmasını, güçlü bir bağışıklık sistemi ile yaşam süreleri uzayabilmesini sağlamaktadır (Lyubomirsky, King ve Diener, 2005). Öznel iyi oluşun yüksek düzeyde olması, başarılı kişilerarası ilişkilerin oluşmasını da sağlamaktadır (Diener ve Seligman, 2002).

Bütün bunların yanında öznel iyi oluş, kişinin çocukluk çağında yaşamış olduğu travmalardan da etkilenmekte ve travma öyküsü olanların, düşük yaşam doyumuna

sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Ho ve ark., 2008). Kunz ve arkadaşlarının (2017) yaptığı çalışma sonucunda, travmatik yaşantılara sahip olan bireylerin daha fazla negatif duygulara sahip olduğunu bulmuştur. Shmotkin (2005), kişinin öznel iyi oluş düzeyinin geçmişte yaşamış olduğu olaylarla şekillendiğini açıklamıştır. Corcoran ve McNulty (2018) tarafından yapılan çalışmada, çocukluk çağında istismar (fiziksel, duygusal, cinsel) ve ihmal (fiziksel ve duygusal) deneyimi olan bireylerin öznel iyi oluş düzeylerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Özetle, bireyin öznel iyi oluş düzeyinin, çocukluk çağında yaşanılan travmalardan etkilendiği, çocukların gelişim dönemlerinde yaşamış oldukları travmaların çocukluk döneminde ve sonraki gelişim dönemlerinde hem kısa hem de uzun vadede bireyin ruh sağlığı üzerinde etkili olduğu ve bazı problemlere neden olduğu söylenebilir.

Kişinin bedeni ve çevresi üzerindeki hkimiyeti kaybetmesi, yaşamını tehdit eden bir durumun ortaya çıkması ve tehdidin doğru bir şekilde savurulamaması, ruhsal travmaya yol açmaktadır (şar ve ark., 2018). Yaralanma anlamına gelen travma sz, kişinin ruh ve beden bütünlüğünü olumsuz etkileyen olaylar için kullanılabilmektedir. Kişinin düşünme, algılama, hayal kurma ve hissetme süreçlerinin belli aralıklarla ve ya uzun bir süre boyunca kısıtlanması ve işlevlerini kaybetmesi durumunda psikolojik travmadan bahsedilebilir (Ruppert, 2014). Herhangi bir olayın travma olarak nitelendirilebilmesi için ani bir şekilde gerçekleşmesi, kontrol edilemez olması ve olayın olumsuz etkilerinin olması gerekmektedir (Hapke ve ark., 2006). Travmalar, normal hayat akışında ve kasıt olmaksızın meydana gelen sel, deprem, tsunami ve yangın gibi doğal olaylar olabileceği gibi taciz, tecavüz, işkence, savaş ve terör gibi insan eliyle gerçekleşen olaylar şeklinde de meydana gelebilmektedir. Kişinin 18 yaşından önce yaşadığı fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ile fiziksel ve duygusal ihmal çocukluk ağı ruhsal travmaları kapsamında ele alınmaktadır (şar, 1997).

Çocukluk ağı ruhsal travmaları, çocukluk döneminde yaşanılan, kişiye acı veren kötü deneyimlerden oluşmaktadır. Bu deneyimler; kötü muamele, şiddet, istismar, travma gibi farklı isimlerle anılsa da çocukluk ağı travmaları, ocuk ihmal ve istismarı kapsamında ele alınmaktadır (ztrk, 2011). Yaşanılan ihmal ve istismarın, kişinin ailesinden ya da bakımından sorumlu kişiler tarafından yapılmış olması, yinelenebilir ve devamlı olması nedeniyle çocuğın ağır ruhsal travma yaşamasına neden olmaktadır (Johnson, 2000). Çocukluk döneminde yaşanılan travma, olumsuz etkilerini ergenlik ve yetişkinlik

döneminde de sürdürmekte, kişinin duygusal gelişimini ve kişilerarası olumlu ilişkiler kurmasını etkileyebilmektedir (Tüzün ve Sayar 2006). Çocukluk çağı ruhsal travmaları bireylerin umut duygusuna, kişinin kendine olan güvenine ve özsaygısına zarar vermektedir (Güneri Yöyen, 2017).

Çocuğun doğduğu andan itibaren ilk temas kurduğu kişiler annesi ve babası olmasından dolayı bu bireylerin, çocuğun sağlıklı gelişiminde önemli bir işlevi bulunmaktadır. Anne ve babalar, çocuğun temel ihtiyaçlarını tamamlayan bireyler olup çocukla en yakın temas kuran ve çocuğun birden fazla temel beceriye sahip olmasına yardımcı olan kişilerdir (Özel ve Zelyurt, 2016). Aile, çocuğun ilk deneyimlerine sahip olduğu önemli bir ortamdır (Özyürek ve Tezel-Şahin, 2005). Çocuk, aile içerisinde çevresinde bulunan diğer kişilerle sosyal ilişkilerini geliştirmekle birlikte ait olma ihtiyacını ilk olarak aile kurumunda karşılamaktadır (Aslantürk ve Kaya Kılıç, 2020). Bu bağlamda çocuğun toplumda kendisine yer edindiği ve fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı ilk yerin aile ortamı olduğu söylenebilir. Aile kurumunun çok farklı yapılarda görülmesi ve süreç boyunca yaşadığı değişim herkes tarafından kabul edilen bir aile tanımını güçleştirmiştir (Canatan, 2011). Her aile belli ilkeleri, değerleri, normları ve amaçları olan sosyal yapılar içinde kurulurlar (Erol, 1992). Kurulan farklı aile yapıları da araştırmacıların dikkatini çekmekte ve özellikle aile yapılarının çocuklar üzerindeki etkileri çok sayıda araştırmanın konusu olmaktadır (Brown, Manning ve Stykes, 2015).

Toplumun ve ailenin ayrılmaz bir bütün olduğu düşünüldüğünde, her toplumun aile yapısının farklılık göstermesi, bundan dolayı toplumdaki aile yapılarının da farklı olması anlaşılır bir durumdur (Akkaya, 2018). Aynı şekilde aile oluşumunu sağlayan evlilik olgusunun da hem yapısal olarak hem de işlevsel olarak farklılıklar gösterdiği görülebilmektedir. İnsanlık tarihine bakıldığında, yaygın olarak görülen evlilik türünün ve dolayısıyla bu evlilik türü sonucu oluşan aile yapısının tek eşli aile olduğu söylenebilir (Gökçen 2016). Bununla birlikte toplumumuzda halen çokeşli ailelerin varlığını devam ettiği de görülmektedir. Monogami, kadın veya erkeğin tek bir kişi ile evlenmesini ifade ederken; poligami kadın veya erkeğin birden fazla eşle evlenmesini ifade etmektedir (Eröz ve Güler, 1998; Akt., Kara, 2015). Erkeğin birden çok sayıda eşi ve çocuğunun olması büyük bir sorumluluğu

beraberinde getirmekte ve bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ortaya çıkan problemlerin kaynağını eşlerin ve çocukların ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında eşit olmayan uygulamalar olabilmektedir.

Poligamik ailelerde büyüyen çocuklar akranlarına göre daha fazla aile içi çatışmaya, tartışmaya, rekabete ve şiddete maruz kalabilmektedir. Çocukların ailede yaşanan problemlere şahit olduğu ve bu problemlerin farklı gelişimsel sorunlara neden olduğu da söylenebilmektedir. Bunlar; saldırganlık, sosyal becerilerde yetersizlik durumu, akademik başarısızlık, çocuğun güvenlik algısında bozulma ve çeşitli davranış sorunlarını içermektedir (Yılmaz, Tamam ve Bal, 2015). Al Krenaw ve ark., (1997) yaptıkları çalışmada, poligamik ailelerin çocuklarının oldukça yüksek oranlarda akademik ve davranışsal sorunlar gösterdiği ve bu çocukların; daha fazla yalan söyleyen, kardeşleri ile daha fazla kavga eden, hiperaktif, itaatsiz, okula devamsızlıkları daha fazla, öğretmen ve akran ilişkileri daha bozuk, akademik başarıları daha düşük çocuklar olduğu sonucuna varmıştır (Akt: Yılmaz, Tamam ve Bal, 2015). Çocuk ve ergen için çok önemli bir yere sahip olan aile kavramının farklı yapılarda olması çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve akademik gelişimini etkileyebildiği görülmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında çocukluk çağı ruhsal travmalarının (ÇÇRT) ve çokeşli aile yapısının ergenlik dönemindeki bireylerin öz yeterlik ve öznel iyi oluşlarına olumsuz yönde etkisi olabileceği düşünülmektedir. Ergenlik dönemi ve araştırmanın diğer değişkenleri olan öz yeterlik, öznel iyi oluş, çocukluk çağı ruhsal travmaları ve farklı aile yapıları konularında ayrı ayrı çalışmalar yapılmış olup araştırmanın bütün değişkenlerinin bir arada incelendiği bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmalarının incelenmesi alan yazına önemli katkı sağlayacaktır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmalarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranacaktır:

- 1) Katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travmaları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 2) Katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travmaları sosyoekonomik duruma göre farklılaşmakta mıdır?
- 3) Katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travmaları yaşadıkları aile yapılarına göre farklılaşmakta mıdır?
- 4) Katılımcıların öz yeterlik inançları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 5) Katılımcıların öz yeterlik inançları sosyoekonomik duruma göre farklılaşmakta mıdır?
- 6) Katılımcıların öz yeterlik inançları yaşadıkları aile yapılarına göre farklılaşmakta mıdır?
- 7) Katılımcıların öz yeterlik inançları çocukluk çağı ruhsal travmalarına göre farklılaşmakta mıdır?
- 8) Katılımcıların öznel iyi oluş düzeyleri yaşadıkları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 9) Katılımcıların öznel iyi oluş düzeyleri sosyoekonomik duruma göre farklılaşmakta mıdır?
- 10) Katılımcıların öznel iyi oluş düzeyleri yaşadıkları aile yapılarına göre farklılaşmakta mıdır?
- 11) Katılımcıların öznel iyi oluş düzeyleri çocukluk çağı ruhsal travmalarına göre farklılaşmakta mıdır?

1.3.Önem

Toplum ve birey için çok önemli bir yere sahip olan aile, çocuğun gelişimi açısından da büyük bir etkiye sahiptir. Aile sistemine etki eden her şey çocuğun gelişimi üzerinde de etkili olmaktadır. Bu bağlamda aile sistemini olumsuz etkileyen her şeyin çocuğun gelişimini de olumsuz etkilediği görülmektedir (Yurteri ve Aral, 2012). Çocuk üzerinde yaşanan olumsuz olayların etkisi sadece içinde bulunduğunda değil ergenlik ve yetişkinliği de kapsayan uzun süren yaşam dönemlerinde de etkileri olduğu bilinmektedir (Bilim, 2012). Küçük yaşlarda karşılaşılan problemlerin fiziksel, sosyali ve duygusal yönden çocuğu olumsuz etkileyebileceği ve çocuk için uzun süreli bir travmaya neden olabileceği düşünülmektedir.

Bireyin çocukluk döneminde maruz kaldığı kötü muameleler, çocukluk çağı ruhsal travmaları olarak tanımlanmakta; çocuğun akranları, ebeveynleri veya başka yetişkinler tarafından kasti olarak ya da bilmeyerek yapılan, normlara uymayan fiziksel ya da duygusal olarak zarar görmesine neden olan ya da çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için yapılması gerekli olduğu halde yapılmayan davranışları içermektedir (Alsancak, 2016).

Çalışma kapsamında farklı aile türlerinde yaşayan ergenlerin çocukluk çağı ruhsal travmalarının öz yeterlilik inançları ve öznel iyi oluş düzeyleri incelenmiştir. Yapılan literatür taramasında farklı aile türleri (tek eşli evlilik- çok eşli evlilik) ile ilgili çok fazla araştırmaya rastlanmamaktadır. Çalışma bulgularının bu alanda çalışan psikolojik danışmanlara, diğer alan çalışanlarına ve uzmanlara müdahale alanları açısından kaynak olabileceği düşünülmektedir. Çalışma bu açıdan önem taşımaktadır. Çalışmanın koruyucu, önleyici ve gelişimsel ruh sağlığı hizmetleri açısından riskte olan ergenlik dönemindeki bireyler ile ilgili yapılacak çalışmalara, oluşturulacak aile politikalarına ve bunun yanı sıra psiko-eğitim programları için bir temel oluşturarak katkı sağlayacaktır.

1.4.Varsayımlar

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan Şırnak ili Silopi ilçesindeki ergenlik dönemindeki bireylerin, evreni temsil ettiği; kullanılan ölçme araçlarının ölçülmek istenen özellikleri ölçmede yeterli olduğu ve ulaşılan kaynakların da yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.5.Sınırlılıklar

Bireyin tüm gelişim alanları üzerinde etkili olan ve dolayısıyla kalıcı izler bırakan ergenlik dönemi farklılık göstermekle birlikte ortalama 11-12 yaşlarında başlayıp 16-18 yaşlarına kadar devam ettiği (Çubukçu ve Sivaslıgil, 2007); çocukluk ile yetişkinlik arasında kalan bir ara dönem ya da geçiş dönemi olduğu ifade edilmektedir (Kulaksızoğlu, 2002). Bu bilgiler ışığında araştırma, verilerin toplandığı Şırnak ili Silopi ilçesinde yaşayan sadece ergenlik dönemindeki farklı aile yapılarında yaşayan katılımcılarla sınırlı tutulacaktır.

1.6.Tanımlar

Ergenlik Dönemi: Biyolojik, psikolojik, zihinsel ve duygusal açıdan değişimler yaşayan, çocukluktan yetişkinliğe geçiş evresi olarak ifade edilen süreçtir. Bireyin gelişim dönemleri içerisinde kritik öneme sahip, oldukça yoğun değişimlerin yaşandığı dönem olarak tanımlanabilir. Ergenlik döneminde, bireyin yerine getirmesi gereken birçok gelişim görevi olmakla birlikte kimliğini keşfetmeye yönelik bir arayışın olduğu dönemdir.

Öz Yeterlilik: Bireyin bir işin üstesinden gelebilmesi için yeterli beceriye sahip olması olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle öz yeterlilik, bireyin amacına ulaşması için devam eden davranışının başarıya ulaşacağına olan inancı olduğu söylenebilir.

Özel İyi Oluş: Günümüzde mutluluk kavramı yerine kullanılan özel iyi oluş, hem bilişsel hem de duyuşsal yönden bireyin olumlu bir ruh sağlığına sahip olma durumu olarak açıklanabilmektedir.

Çocukluk Çağı Ruhsal Travması: Bireylerin gelişim dönemleri içerisindeki çocukluk döneminde yaşadıkları travmatik olaylar kişiyi, yaşamı boyunca etkisi altına alabilmektedir. Çocukluk çağı ruhsal travması, çocuğun 18 yaşından önce maruz kaldığı zorlu yaşam olaylarını içermektedir. Yaşanılan bu zorlu yaşam olayları arasında en önemlileri istismar ve ihmal iken (cinsel, fiziksel ve duygusal) ayrıca ebeveyn kaybı, ebeveynden ayrı kalma, boşanmaya tanık olma, göç, şiddete tanıklık etme, kazalar ve doğal afetler de yer almaktadır.

Aile Yapısı: Aile, toplumun en küçük yapı taşı olmasından dolayı hem bireyi hem de toplumu anlamak için incelenmesi gereken önemli bir kurumdur. Toplum ve aile, ayrılmaz bir bütün olup aile yapıları toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Toplumdaki yaygın evlilik türü sonucu oluşan aile yapısı, tek eşli evlilik olarak bilinen monogamik aile yapısıdır. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi ya da bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi sonucunda oluşan çokeşli evlilik ise; poligamik aile yapısı olarak tanımlanmaktadır.

BÖLÜM 2

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. TRAVMA

Travma; insanın dünya üzerinde var olduğu andan beri bilinen, insanlık tarihi kadar eski geçmişi olan bir kavramdır. Günümüzde ise; insan eliyle ve ya doğal kaynaklı ortaya çıkan travmaların yaşanması giderek artmıştır (Özen, 2018). Yaşanılan bu travmatik olaylardan milyonlarca insanın etkilenmesi, önemli bir toplum sağlığı sorunu haline gelmiştir (Pfefferbaum ve ark., 2014).

Travma kavramı, fiziksel travma dışında geçmişte sınırlı bir şekilde kullanılmıştır (Jones, 2007). Ayrıca travmanın farklı alanlarda da kullanıldığı görülmektedir. Tıp alanında; kafatası travması gibi kemik ve ya doku hasarları gibi fiziksel yaralanmaları tarif etmek için kullanılabildiği gibi ruhsal ve duygusal alanda ise; bireyin düşünmesinde, hissetmesinde ve algılamasında, hafızasında ve ya hayal kurmasında uzun bir vadede ya da belli dönemlerde işlevlerinde kısıtlanma, işlev görmeme durumunda kullanılmaktadır (Ruppert, 2008).

2.2. TRAVMANIN TARİHÇESİ

İnsan hayatı gibi uzun bir tarihe sahip olan travmanın 18.yüzyıla kadar psikolojik etkilerinin olmadığına inanılmaktadır. Psikolojik sorunların kökeninde; bireyin hastalığa olan yatkınlığı ya da zihinsel bir probleminin olduğu, ego savunma mekanizmalarının zayıf, kişinin biyolojik kökenli rahatsızlığının olduğu kısacası kişinin kendinden kaynaklanan bir probleminin olduğu düşüncesi görülmektedir (Jones ve Wessley, 2005). Tarihte yaşanan savaşlar, bu düşüncenin değişmesinde önemli derecede etkili olmuştur. Travmatik olayların sadece fiziksel zararlarla sınırla kalmadığı, psikolojik etkilerinin de olabileceği düşüncesi 1870 yılında Fransa ve Prusya arasında geçen savaştan sonra oluşmaya başlamıştır (Kardiner, 1959; akt., Kokurcan ve Özsan, 2012). Savaş sonrası askerlerin psikolojik problemlerinin ortaya çıkması dikkatleri çekmiştir (Veith, 1977). Travmanın fiziksel belirtilerinin yanında psikolojik etkilerinin de olabileceği düşüncesi önemli bir hal almıştır. Bu savaş sonrası, ilk defa travmanın fiziksel hasar dışında psikolojik belirtilerinin de olabileceği düşüncesi, önem kazanmıştır. Askerlerin savaş sonrasında az tepki

vermesi, savaşta yaşadıkları durumları tekrar yaşıyormuş hissi ve askerlerin savaşa katılmadan önce kendilerini mutlu eden etkinliklere olan ilgisiz tutumları, onlara ilk kez “travmatik nevroz” tanısının konulmasına neden olmuştur (Norman, 1989). Daha sonra Birinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu korkular ve yaşanan ölümler, bireyler üzerinde ruhsal etki bırakmış, “bomba şoku” ve “savaş bulanımı” olarak adlandırılan savaş nevrozlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Oktay, 2016). Benzer şekilde İkinci Dünya Savaşı’nın askerler üzerindeki etkiler, “muharebe yorgunluğu” ve “savaş nevrozu” şeklinde tanımlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaşın askerler üzerinde ortaya çıkardığı semptomlar “muharebe yorgunluğu” ve “savaş nevrozu” olarak adlandırılmıştır. Savaş toplanma kamplarındaki bireylerde; uyku bozukluğu, kâbus görme, anlamsız hareketler, kaygı bozukluğu ve farklı fobiler görülmüş, buna “Toplanma Kampı Sendromu” denilmiştir (Battal ve Özmenler, 1997).

1941 tarihinde Coconut Grove adındaki gece kulübü yangınından sonra bireylerde ortaya çıkan travmadan kaynaklı bazı semptomlar gözlenmiştir (Lindeman, 1944). Bu semptomlar, 1952 yılında yayınlanan DSM-I ‘de yer almıştır (Oktay, 2016).

Vietnam Savaşı’na kadar muharebelerin birey üzerindeki uzun süreli psikolojik etkileri sistematik ve geniş kapsamlı olarak ele alınmamıştır. Vietnam Savaşı (1955-1975) sonrasında bu konuya yönelik çalışmalar savaştan soğumuş askerlerin örgütlü çalışmaları ile gerçekleşmiştir. Savaştan etkilenen ve psikolojik travmaya maruz kalmış savaş gazilerine destek olmayı ve savaşın etkileri hakkında farkındalığı arttırmayı amaçlayan örgütler kurulmuştur (Turnbull, 1998). Bu örgütlenmeler psikiyatrik araştırmalar yapılmasında önemli rol oynamış ve psikiyatristler travma konusuyla yakından ilgilenmeye başlamıştır. Yapılan çalışmalar muharebeye maruz kalmayla travma sonrası oluşan psikiyatrik bozuklukların doğrudan ilişkisini göstermiş ve bu çalışmaların sonucunda travma sonrası stres bozukluğunun ana hatları belirlenmiştir (Gerson, 1992,). Ruhsal travma çalışmalarının kadın hareketleriyle birlikte hız kazandığı görülmektedir. 1970-1980’li yıllarda feminist hareketin başını çektiği sivil oluşumların aile içi şiddet ve cinsel istismarları ortaya çıkarması ile cinsel saldırı ve şiddet deneyiminin de benzer sendroma yol açtığı anlaşılmıştır (Moscarello, 1990).

Savaş sonrası süreçlerden sonra savaşla bağlantılı psikopatolojinin nedenlerini açıklamak için ilk kez DSM-I’de önemli bir fiziksel eksikliğe ya da çok yüksek düzeyde duygusal strese neden olan bir olaya karşılık gelen (Çolak, Kokurcan ve Özsan, 2010) “Büyük Stres Tepkisi” tanısına yer verilmiştir (Monson ve Friedman, 2018). DSM-II’de ise; “Geçici Durumsal Bozukluk” olarak tanımlanmıştır. Zorlu yaşam olaylarına “travma” denilmesi ise; ilk defa DSM-III ile olmuştur (APA, 1980). DSM-IV’ e göre yapılan tanıma göre travma, “bir ölüm ya da ölüm tehdidi, ağır bir yaralanma ya da kendisini ya da başkalarının fiziksel bütünlüğüne bir tehdit olayı yaşamış, böyle bir olaya tanık olmuş ya da böyle bir olayla karşı karşıya gelmiş ve aşırı korku çaresizlik ya da dehşete düşme” sonucunda oluşan bir durum olarak tanımlanmıştır (Özten ve Hızlı Sayar, 2015). Travma, DSM-V’e kadar anksiyete bozukluğu kapsamında ele alınırken DSM-V’te travma ve stres kaynağı ile ilişkili bozukluklar kısmında akut stres bozukluğu ve uyum bozukluğu ile birlikte ele alınmıştır (APA, 2013).

Travma kelimesi, Ruppert (2014) tarafından “yaralanma” ve “zarar görme” olarak ele alınmış, bireyin yaşantısında farklı gelişim alanlarında psikolojik, bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak engellenmesi ve kesintiye uğraması olarak açıklanmıştır. 19. yy.’ da tıp sözlüğüne giren travma, Türkçe sözlüğünde birbirinden farklı şekillerde tanımlanmıştır. Dış bir etken nedeniyle herhangi bir dokunun ve organın zarar görmesine neden olan, yapısını bozan yara olarak tanımlanabildiği gibi, bireyin hayatında psikolojik ve fiziksel yaralanmaya neden olan yaşantı olarak da açıklanmaktadır (Parman, 2017). Travma, bireyin beden bütünlüğünü ve ruhsal yapısını önemli derecede yaralayan durumlar olarak tanımlanabilir. Terr (1991) ise; travmanın Yunancada “yara” kelimesine karşılık geldiğini, kişiye ağır gelen baş edemediği ve kişilik bütünlüğünü bozan olaylar olarak açıklamıştır. Travmayı, fiziksel travma ve ruhsal travma olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanabilir. Fiziksel travma, bireyin dışarıdan bir müdahale sonucu zarar görmesi iken ruhsal travma ise; bireyin yaşadığı yoğun travma sonucunda olaylarla baş edememesi ve ruhsal olarak etkilenmesidir.

Travma, farklı şekillerde sınıflandırılmakla birlikte Aker (2012) tarafından; insan eliyle ortaya çıkan olaylar, doğal yollarla meydana gelen afetler ve kazalar olmak üzere 3 farklı grupta toplanmıştır. Yapılan sınıflandırmanın yanında kişinin yakınlarından birinin ölümü, kaza geçirmesi veya uzuv kaybı yaşaması şeklinde olan

bireysel travmalar; savaş, deprem, sel gibi doğal afetleri kapsayan *toplumsal travmalar*; saldırıya uğramak, insan yaşamını tehlikeye sokan ortamda bulunma ve ya soygun gibi *tekil travmalar*; sürekli işkence görmek, süregelen ev içi şiddet olayları ve sürekli istismar durumlarını kapsayan *süreğen travmalar* şeklinde sınıflandırmak da mümkündür (Aker, 2012; Battal ve Özmenler, 1997; Gölge, 2005). Korn (2009) ise; travmayı Büyük Travma ve Küçük Travma şeklinde ayıran araştırmacıların olduğunu belirtmektedir. Kişiye yapılan ve şok etkisine neden olan fiziksel ve cinsel saldırıları büyük travma; süreğen aşağılanma ve ihmallere küçük travma denilmiştir.

2.3.ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI

Travmatik olaylar, yaşamın her döneminde ortaya çıkabilmekte olup çocukluk döneminde daha örseleyici olabilmektedir. Bir yetişkinin 0-18 yaş aralığındaki bir çocuğa zarar verecek yaşantılara maruz bırakılması, çocukluk çağı travması olarak tanımlanabilir. Çocukluk çağı ruhsal travmaları, bireyin çocukluk döneminde meydana gelen, bireye acı veren kötü yaşantıları kapsamaktadır (Öztürk, 2011). Çocukla ilk teması kuran anne babalar ve çocuğun bakımını üstlenen kişilerdir. Bu bireyler, bazen çocuğun sağlıklı gelişimini olumsuz etkileyecek davranışlarda bulunabilmektedir. Çocuğa fiziksel, duygusal ve psikolojik açıdan zarar veren cezalar, fiziksel ve cinsel saldırılar, aile içi istismar, çocuğun beslenme, bakım ve eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması şeklindeki ihmaller olabilmektedir. Yaşanılan bu ihmal ve istismar olayları çocuğun sağlığını ve güvenliğini tehdit etmekle birlikte çocuğa birçok açıdan (fiziksel, duygusal, psikolojik, cinsel ve sosyal) zarar vermektedir. Birey üzerindeki etkisi sadece çocukluk dönemi ile sınırlı kalmayan bu olumsuz yaşantılar, yetişkinlik döneminde de etkisini göstermektedir (Lamont, 2010). Çocukluk döneminde olumsuz şemaların oluşmasına neden olan yaşantıların, yetişkinlik döneminde varlığını sürdürmekte ve bireyin psikolojik rahatsızlıklar yaşamasına neden olabilmektedir (Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır, 2009; Young ve ark., 2003).

Çocukluk çağı ruhsal travmaları konusunda tarih boyunca çok fazla sayıda vaka olmasına rağmen son yüzyılda literatür oluşmasıyla birlikte araştırılan bir konu haline gelmiştir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Kempe 1961 yılında “Hırpalanmış Çocuk” terimini kullandıktan sonra uzmanlar, konuya ilgi göstermeye başlamışlardır

(Runyan, Chahal, Ikeda ve Hassan, 2002). Daha sonra Kempe ve Helfer (1972), çocuk istismarı kavramını, çocuğa bakmakla sorumlu olan anne-baba ve bakıcının çocuğa karşı sorumluluklarını ihmal edip yerine getirmemesi, çocuğa istemli bir şekilde zarar verici davranışlarda bulunması şeklinde açıklamıştır (Helfer ve Kempe, 1972; Akt., Kar ve Dokgöz, 2017). Bunların yanında çocuğun annesini ya da babasını kaybetmesi, şiddet olayını görmesi, kaza deneyimi, göç ve doğal afetleri yaşaması çocukluk çağı ruhsal travmalarının kökenini oluşturmaktadır (Herman, 1992). Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ise konuyla ilgili önemli bir diğer gelişme olarak görülmektedir (Kara vd., 2004).

Çocukluk çağı ruhsal travmaları, çocuk istismarı ve çocuk ihmali şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Çocuk istismarı; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar olmak üzere üç başlıkta, çocuk ihmali ise; fiziksel ve duygusal ihmal olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir (Runyan ve ark., 2002). İstismar, 18 yaş altında bulunan bireylerin, gelişimlerine zarar veren davranışlar bütünü iken ihmal ise; kişinin fiziksel ve duygusal olarak ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi ve karşılanmaması olarak açıklamıştır (Güneri Yöyen, 2017). Çocuk ihmali ve istismarı, çocuğa bakan anne-baba ve bakımından sorumlu yetişkinin, çocuğun gelişimini birçok yönden (fiziksel, duygusal, psikolojik) olumsuz etkilemesi, engellemesi ya da sınırlandırması şeklinde açıklanır (Özgentürk, 2014).

2.4. ÇOCUKLUK ÇAĞI İSTİSMARI VE TÜRLERİ

2.4.1.İSTİSMAR

İstismar, insanın doğduğu andan itibaren farklı ortamlarda ve boyutlarda kendisini gösteren, ciddi bir toplum sağlığı sorudur. Bu yüzden çocuk istismarı, tarih boyunca gözlemlenmiş ve var olmuştur. Ciddi bir sorun olmasının yanında istismara, kalıcı bir çözüm bulunması noktasında da bir o kadar yetersiz kalındığı söylenebilir. 1860'larda ilk tıbbi tanımı yapılan çocuk istismarı kavramının uzun bir tarihsel geçmişinin olduğu bilinmektedir. Aynı zamanlarda Adli Tıp Profesörü olan Ambres Tarieu, dövüldükleri için ölen çocuklar üzerinde otopsi yapmış ve çocuklarda fiziksel ve cinsel istismara dikkat çekmiştir (Acehan ve ark., 2013). Çocuk istismarı; çocuğun sağlığına zarar veren, yaşamında travma yaratan önemli bir sağlık sorunudur (Güler,

Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2002). Çocuk istismarının, çocuğun yakın çevresi tarafından tekrarlanabilir bir şekilde uygulanması; adlandırılmasını zorlaştıran, tedavi sürecinin uzamasına neden olan en önemli noktalar (Küçük, 2012). Genel bir ifadeyle istismar, çocuğa bakmakla yükümlü kimseler (anne, baba, bakıcı vb.) tarafından çocuğun farklı gelişim alanlarına (fiziksel, zihinsel, psiko-sosyal) zarar veren tutum ve davranışlardır (Polat, 2007).

2.4.1.1.Fiziksel İstismar

Ebeveynlerin küçük yaşlardan itibaren fiziksel şiddeti bir disiplin aracı olarak kullanması, toplumda fiziksel istismara çok fazla rastlanmasına neden olabilmektedir. Çocuğun erken yaşta maruz kaldığı fiziksel şiddetin, hem fizyolojik hem de psikolojik hasarlara neden olabilecek etkilerinin olduğu söylenebilir. Ayrıca fiziksel istismar, çocuğun bedeninde gözle görülebilir somut hasarlar bıraktığı için en çok karşılaşılan istismar türüdür (McCoy ve Keen, 2014).

Çocuğa zarar vermek için istemli bir şekilde yapılan eylemler, fiziksel istismar olarak tanımlanabilir. Kulaksızoğlu (2001) fiziksel istismarı, yetişkin bir bireyin 0-18 yaş aralığındaki bir çocuğa fiziksel olarak zarar vermesi olarak tanımlamıştır. Kaplan (1996) ise; aynı yaş aralığındaki bireylerin kendilerinin bakımından sorumlu olan kişi veya kişiler tarafından fiziksel olarak zarara uğratılması, yaralanması ya da yaralanmasına neden olacak biçimde şiddet görmesi olarak tanımlamıştır. Çocuğa bakmakla sorumlu olan bireylerin kasten çocuğu ihmal etmeleri sonucunda yaşanan kazalar da fiziksel istismar olarak değerlendirilir (Kara, Biçer ve Gökalt, 2004; Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), genel bir tanımlamayla fiziksel şiddeti, kişinin kasıtlı bir şekilde çocuğa fiziksel olarak güç kullanması ve bunun sonucunda çocuğun sağlığının, yaşamının, gelişiminin ve onurunun zarar görmesi ve ya zarar görebilmesi olarak tanımlamıştır (WHO, 2002).

Fiziksel istismar kapsamında ele alınan fiziksel şiddet (sarsmak, vurmak, ısırarak, yakmak, boğmak vb.) bir ceza yöntemi ve disiplin aracı olarak kullanılabilir (Jain, 1999: Runyan ve ark, 2002: Who, 2006). Fiziksel istismarda, çocuğa karşı yapılan zarar verici hal ve hareketlerin çocuğun bedeninde iz bırakıp bırakmamasına bakılmaz (Hancı, 2002). Fakat fiziksel şiddet sonucunda çocuğun vücudunda morluklar ve yanmalar, kemiklerde kırıklar, beyinde ve gözde olabilecek hastalıklar,

zehirlenme olayları, iç kanama yaşanması ve çocuğun gelişimde geriliklerin olması görülebilmektedir (Polat, 2001; Pelcovitz ve ark. 2000). Howe (2005), çocuk istismarı sonucunda meydana gelen ölümlerin %50'den fazlasında fiziksel istismara rastlandığını ve en sık görülen ölüm nedeninin kafa travmaları olduğunu aktarmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), paylaştığı rapor sonucunda dünyadaki yetişkin bireylerin %22,6'sının çocukluk döneminde fiziksel istismara uğradığını açıklamıştır. Türkiye'deki çocukların fiziksel olarak istismar edilme oranı ise; %43 olarak paylaşılmıştır (UNİCEF, 2010). Bilir ve arkadaşları (1991) tarafından ülkenin farklı bölgelerinde erkeklerin %62,9'u kızların %62,4'ü anne ya da babaları tarafından cezalandırılmakta, fiziksel istismara uğratılmaktadır. 50.000 çocukla yapılan araştırmada Aynı şekilde Türkiye'de lise öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada katılımcıların %13,5'nin fiziksel istismar yaşadığı saptanmıştır (Zoroğlu, Tüzün, Şar, Öztürk, Kora ve Alyanak, 2001). Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), çocuk istismarı vaka sayısının her yıl 700.000 olduğu bilinmektedir (Caren, 2017). Ayrıca ABD'de çocuğa bakan kişi tarafından uygulanan istismar sonucu, 1200-1500 çocuğun her yıl öldüğü ve ölenlerin %52'sinin fiziksel şiddet kaynaklı olduğu sonucuna varılmıştır (Yanık ve Özmen, 2002). Yapılan bir meta-analiz araştırmasında fiziksel istismarın ülkeler bazında karşılaştırıldığında %54 ile Güney Amerika en yüksek orana sahipken %14 ile Avustralya en düşük orana sahip olmuştur (Stoltenborgh ve ark., 2013).

Fiziksel istismar, en çok rastlanan istismar türü olmasına rağmen istismar yerine "kaza" şeklinde kayıt altına alınmasından dolayı raporlarda açıklanan oranlardan daha fazla olmaktadır (Kaplan ve ark., 1999). Fiziksel istismar olayları cinsiyet açısından ele alındığında çocuğun istismara maruz kalma durumunun cinsiyete göre farklılaşmadığını fakat erkeklerin daha sert cezalar aldığı, fiziksel istismarın görülme sıklığının en çok 4-8 yaşlarında olduğu ve 12-18 yaşlarında azaldığı belirtilmektedir (Alkan ve Çiçek, 2011). Fiziksel istismarın çocukluk döneminde daha çok anne tarafından, ergenlik döneminde ise baba tarafından daha fazla uygulandığı görülmektedir (Kaplan, 1996).

Literatürde fiziksel istismar ile ilgili bazı sendromlara rastlamak mümkündür. Bunlardan ilki "Sarsılmış Bebek Sendromu" dur. Christian ve Block (2009) sarsılmış bebek sendromunun 5 yaşa kadar görülebildiğini fakat en fazla 2 yaşın altında görüldüğünü belirtmiştir. Bu sendrom, yeni doğan çocuğun refleks sonucu

ağlaması, çocuğun bakımını üstlenen kişinin buna öfkelenmesi ile birlikte çocuğu hırpalaması, sallaması ve sarsması, çocukta ölüme varılabilen zarar verici fiziksel hasar olarak açıklanabilir (Şahin ve Taşar, 2012). Fiziksel istismar sonucu oluşan diğer bir sendrom ise; Polle Sendorum olarak da bilinen "Munchausen Sendromu" dur. Bu sendrom, çocuğun bakımını yapan anne ya da babanın, çocuğun hasta olamamasına, bir rahatsızlığı bulunmamasına rağmen çocukta fiziksel bir rahatsızlık olduğunu belirtip sürekli olarak doktor muayenesi için hastaneye götürmesidir (Tiryaki ve Baran, 2017). Gerçekte çocukta herhangi bir hastalık olmamasına rağmen, çocuğa gereksiz yere müdahale edilmekte ve tetkik yapılmaktadır.

Fiziksel istismar ile ilgili literatür tarandığında, ailede meydana gelen fiziksel istismara, duygusal istismarın ve ihmalin de eşlik ettiği görülmektedir (Mash ve Wolfe, 1991). Bu bağlamda aile içi fiziksel istismarın diğer ihmal ve istismar türlerini de beraberinde getirdiği söylenebilir. Fiziksel istismar, çocuğa fiziksel olarak zarar vermesinin yanında çocuğun psikolojik bütünlüğünü de parçalamaktadır (Howe, 2005). Fiziksel istismara uğrayan çocuğun, bilişsel-sosyal ve davranışsal problemler yaşadıkları görülmüştür (Bahar ve ark., 2015; Taner ve Gökler, 2004). Bilişsel becerilerde problem yaşayan çocuk, eğitim hayatında da akademik sorunlar yaşamaktadır (Gökler, 2002). Fiziksel istismar, çocuğun sosyal ilişkilerinde başarısız olmasına, sağlıksız ve yüzeysel bir ilişki kurmasına, duygularını ifade edememesine ve öfke davranışları göstermesine neden olabilmektedir (Kaplan, 1999). Fiziksel istismar vakaları incelendiğinde karşılaşılan en önemli sorunların başında saldırganca davranışlar ve suç işlemeye yatkınlık olmaktadır (Herman, 1992). İçedönük bir kişilik oluşturan bireyin saldırgan davranışlara yatkınlığı bulunmaktadır (Tıraşçı ve Gören, 2007). Bütün bunların yanında fiziksel istismara uğrayan çocuklarda özellikle ergenlik döneminde intihar düşüncelerinin de yüksek olduğu görülmektedir (Tackett, 2002; Zoroğlu ve ark., 2001). Ayrıca bu çocuklarda karşıt gelme bozukluğunun olduğu da görülmektedir (Livingston, 1987).

2.4.1.2.Duygusal İstismar

İstismar türleri arasında fark edilmesi en zor türlerden biri olan duygusal istismarın, fiziksel bir belirti olmadığı için tanımlanmasının da oldukça güç olduğu söylenebilir. Bu istismar türü; aşağılayıcı ve tehdit içerikli sözler, küfür ve cezaları kapsamaktadır (Butchart, 2006; Polat, 2007; Taner ve Gökler, 2004). Fiziksel bir

müdahalenin olmadığı fakat ağır cezaları ve tehditleri kapsayan sözel istismarlar, duygusal istismar olarak tanımlanmıştır (Glasser, 2002). Farklı gelişim alanlarında (bilişsel, gelişimsel, duygusal, davranışsal ve ruhsal) birey üzerinde ciddi sorunlara yol açan duygusal istismar, çocuğun bakımından sorumlu birey ya da anne-baba tarafından yapılan hatalı davranışları içermektedir (Ulloa-Flores ve Navarro-Machuca, 2011).Duygusal istismar, vakalarına diğer istismar türleri de eşlik edebilmektedir (Hornor, 2011).

Çocuğa duygusal ve psikolojik olarak zarar verecek, olumsuz etkilenmesine neden olacak her türlü sözlü ya da sözsüz davranışa, alay ve sözlü tehdite maruz kalması, çocuğun ihtiyacı olan ilgiyi görmemesi, sevgiden mahrum kalması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Öztürk ve Uluşahin (2016) duygusal istismarı, sürekli bir şekilde çocuğu olumsuz etkileyecek ve duygusal gelişimine zarar verecek olan davranışlar bütünü olarak belirtilmektedir. UNİCEF (2010), Türkiye’deki 7-18 yaşlarındaki çocukların %49’unun duygusal istismara uğradığı açıklanmıştır. Bahar ve ark. (2009), Türkiye’deki çalışmalarda, istismar türleri arasında duygusal istismarın %78 oranla ilk sırada olduğunu belirtmiştir. Zoroğlu ve ark. (2001), çalışmasında çalışma grubunun %15,9’unun duygusal istismar yaşadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca başka çalışmada, Çocuk Koruma Birimine gelen 215 vakanın %21,4’ünde duygusal istismara rastlanmıştır (Örsel ve ark., 2011). Çocuklukta 6 yaştan başlayıp adolesan dönemine kadar devam ettiği bilinen duygusal istismarın, kız ya da erkekler arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür (Dağlı ve İnanıcı, 2011: Kütük ve Bilaç, 2017: Taner ve Gökler, 2004).

Fiziksel bir müdahale olmadan gerçekleşen duygusal istismarın bireyin gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Kişinin hem fiziksel gelişimini hem de zihinsel gelişimini olumsuz etkileyebilmekte, bireyin dikkatini toplayamamasına ve öğrenmede güçlük yaşamasına neden olabilmektedir. İstismara uğrayan bireylerin benlik algısının düşük olduğu, iletişimde ve kişilerarası ilişki kurmada problem yaşadığı, saldırgan davranışlar sergilediği görülmektedir. Bu kapsamda duygusal istismarın kişilik üzerinde olumsuz etkileri görülmektedir (Şimşek ve Cenkseven-Önder, 2011). Veltkamp ve Miller (1994), bu istismar türünün fiziksel belirtilerinin olmadığını fakat bireyin fiziksel olarak gelişiminde gecikmeye ve genel gelişiminde bozukluğu neden olduğunu açıklamıştır.

Özetle, diğer istismar türleri gibi duygusal istismar da bireyin çocukluk çağından yetişkinlik dönemine kadar uzun bir süreci kapsayan, diğer istismar türlerine göre tanımlanması ve tespit edilmesi daha zor olan ve çocuğun yaşamını ciddi anlamda olumsuz etkileyen bir travma türüdür.

2.4.1.3.Cinsel İstismar

Kempe (1978) tarafından ilk kez tanımlanan çocuk cinsel istismarı kavramı; hem fiziksel hem de psikolojik olarak olgunlaşmayan çocuğun ya da ergenin ailevi ve kültürel açıdan uygunsuz bir şekilde cinsel faaliyetlerde kullanılmaları şeklinde açıklanmıştır. Başka bir tanımda ise cinsel istismar; psikososyal gelişimini tam olarak tamamlayamamış olan çocuğun ya da ergenin kendisinden daha büyük biri tarafından güç kullanılarak, tehdit edilerek ya da kandırılarak cinsel arzusunu ve gereksinimini karşılaması olarak açıklanmıştır (Aktepe, 2009; Dönmez ve ark., 2014; Polat, 2007). Dünya Sağlık Örgütü de benzer şekilde çocuğun yeterli gelişim düzeyine erişmeden tam olarak kavrayamadığı ve onayı olmadan toplumdaki yasaları ve tabuları da ihlal edecek şekilde cinsel bir eyleme dâhil edilmesi şeklinde açıklanmıştır (WHO, 2002). Cinsel istismar, DSM-5 (2014)'te çocuğun bakımından sorumlu olan anne baba ve ya bakım veren kişiler tarafından cinsel doyum için çocuğun cinsel bir eylemde kullanılması şeklinde tanımlanıp çocuğa cinsel sömürü kapsamında ele alınmıştır. Johnson (2004) cinsel istismarı; yasaların uygun görmediği yaştaki bir çocuğun, kendisinden daha büyük bir çocuk ya da yetişkinle cinsel olarak tatmin olmak için yapmış oldukları eylemler olarak tanımlamıştır.

Bir eyleme cinsel istismar denilebilmesi için doğrudan temas şartı aranmamaktadır (APA, 2014). Cinsel istismar iki farklı şekilde görülebilmektedir. Röntgencilik, cinsel içerikli konuşmalar ve sohbetler, cinsel ilişkiye tanık etme, cinsel bölgelerin gösterilmesi, fotoğraf ya da video izletilmesi, teşhir edilmesi vb. temasın olmadığı durumlar olabileceği gibi temasın olduğu cinsel bölgelere dokunma ve cinsel birleşme şeklinde de görülebilmektedir (Çelebi Muştal, B., 2019). Cinsel istismarın özellikle küçük yaşlarda meydana gelmesi kişinin gelişimini ve ruhsal durumunu ciddi düzeyde olumsuz etkileyebilmektedir. Araştırmalar cinsel istismar geçmişli olan bireylerin sadece çocukluk döneminde değil ilerleyen yaşlarda da psikolojik rahatsızlıklara neden olduğu sonucun ulaşılmıştır (Aktepe, 2009; Şimşek ve ark., 2011; Soylu ve ark, 2012). Pizarro ve Billick (1999), erken dönemde cinsel

istismara uğrayan bireylerin yetişkinlik döneminde istismar davranışlarında bulunma olasılığının daha yüksek olduğunu açıklamıştır. Cinsel istismar vakalarının yaşandığı dönemle sınırlı kalmadığı, hem fiziksel hem de psikolojik etkilerinin olabileceği ve cinsel istismarın ileriki yaşlarda da yansımalarının olabileceği söylenebilir. Pelcovitz ve ark. (1994), cinsel istismara uğramış olan bireylerin regresyon yaşama (altına kaçırma, parmak emme vb.), oyun oynarken cinsel davranışlar sergileme, gelişim dönemine uygun olmayan cinsel bilgi, mastürbasyon, akademik başarıda düşüş, takıntılı davranışlar, tanımadıklarından korkma, fiziksel temastan kaçınma, yeme bozukluğu, uyku sorunları, depresyon, alkol kullanımı ve intihar girişimi, amnezi, uyurgezerlik gibi belirtiler sergilemektedir. Bulut (2007), cinsel istismar vakasından sonra bireylerde kısa ve uzun dönem etkilerinin ortaya çıktığını belirtip ek olarak farklı vücut sistemlerini etkileyen bedensel belirtileri de şu şekilde sıralamıştır: baş ağrısı, baş dönmesi, bayılma, nefes almada güçlük, sindirim sisteminde bozulma, eklem-kas ağrıları ve kulak çınlaması. Literatür araştırması sonucunda çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismarın beraberinde depresyonu getirme olasılığının yüksek olduğunu belirten araştırmalar da bulunmaktadır (Bifulco, Moran, Baines, Bunn ve Stanford, 2002; Carter, Bewell, Blackmore ve Woodside, 2006; Kendler, Kuhn ve Prescott, 2004; Mandelli, Petrelli ve Serretti, 2015; Weiss, Longhurst ve Mazure, 1999).

Yurtiçi ve yurt dışında yapılan araştırmalar cinsel istismarın tespit edilmesinde bazı güçlüklerle karşılaşıldığını ve cinsel istismar vakalarının gerçek verilerden daha düşük olduğunu göstermektedir (Topbaş, 2004). UNİCEF'in 2010 yılında Türkiye'de cinsel istismara maruz kalma oranının araştırıldığı çalışmada %3 sonucu elde edilmiştir. İstismarı gerçekleştiren kişinin aynı aileden olması ve olayın kapatılması, istismara uğrayan çocuğun tehdit edilip korkutulması, suçlu hissettirilmesi gibi nedenlerden dolayı bu oran düşük çıkmaktadır (Beyazıt, 2015). Yates (1999) ise; benzer nedenlerden (suçluluk, utanç) dolayı cinsel istismar vakalarının %15'inin bildirildiğini açıklamıştır.

2.4.2.İHMAL

Bireyi psikolojik olarak olumsuz etkileyen ve gelişimsel problemler doğuran ihmal, çocukluk çağı ruhsal travmalarının en yaygın biçimlerinden biridir (De Bellis, 2005). İhmal, çocuğun anne babası ve ya bakım veren kişinin, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılayamaması, çocuğu olumsuz etkileyebilecek sonuçlar doğuran

yetersiz düzeyde bakımı ve ebeveynliği kapsamaktadır (Valles, Harris ve Sargent, 2019). Literatürde benzer tanımlamalara rastlanabilmektedir. Polat (2007) ihmali, çocuktan sorumlu bireylerin çocuğu hem duygusal hem de fiziksel olarak ihmal etmesi, gerekli ilgiyi göstermemesi, yeme-içme, giyinme, eğitim, sağlık, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması olarak tanımlamaktadır. İhmal, pasif bir davranış örüntüsü olmasıyla istismardan ayrılmaktadır (Polat, 2006). Ayrıca ihmal daha uzun bir süre ve sürekli bir şekilde gerçekleşirken istismarda kısmi aralıklarla aktif bir şekilde gerçekleşen zarar verici davranışlar mevcuttur (Aral ve Gürsoy, 2001). Çocuk ihmali kavramı; iki farklı kategoride ele alınmıştır. Bunlar; fiziksel ihmal ve duygusal ihmaldir.

2.4.2.1.Fiziksel İhmal

Fiziksel ihmal, çocuğun bakımından sorumlu olan anne-baba ve ya bakıcının, çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli olan beslenme, barınma, giyinme, sağlık, bakım ve güvenlik gibi gereksinimlerini karşılamamasıdır (Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg ve van IJzendoorn, 2013; Ulloa-Flores ve Navarro-Machuca, 2011). Kong ve Bernstein (2009) da benzer şekilde fiziksel ihmali, çocuğun bütün fiziksel ihtiyaçlarının (yeme, içme, barınma, sağlık ve güvenlik) karşılanmaması durumu olarak açıklamıştır. Fiziksel ihmal, çocuğun beslenme ihtiyacının giderilmemesi, mevsimsel şartlara uygun şekilde giydirilmemesi, temel sağlık ve bakımının sağlanmaması şeklinde de tanımlanabilir (Yaşar, 2015).

Fiziksel ihmale uğramış bireylerde belirti olarak bakımsız bir vücut, soluk bir ten rengi ve yeterli beslenmemekten kaynaklı zayıf bir bedenle karşılaşılmaktadır (Lynch, 1999). Çocuğun sağlıklı yaşamına olanak sağlayacak olan barınmanın olmaması, mevsimsel şartlara uygun şekilde giydirilmemesi, temel ihtiyacı olan beslenmenin sağlamamış olması, hastalık durumlarında çocuğun sağlık kuruluşlarına götürülmemesi ve çocuğun uzun bir süre yalnızlığa terk edilmesi fiziksel ihmal içerikli davranışlar olarak açıklanmıştır (Taşçı, 2017). Fiziksel ihmalin bir diğer türü ise; bebeğin anne karnında iken ihmal edilmesi için tanımlanan doğmamış bebek ihmali. Annenin hamile iken çocuğa fiziksel olarak zarar verecek maddeleri (sigara, alkol, ilaç vb.) kullanması, yeterli ve sağlıklı beslenmemesi ve gerekli doğum kontrollerini yapmaması çocuğun doğumdan sonraki yaşamını da etkileyecektir (Reene, 1997; akt. Acehan ve ark., 2013).

Gökler (2002), fiziksel ihmalin istismar gibi çocukları farklı gelişim alanlarında (bilişsel, duygusal, kişisel, sosyal ve fiziksel) olumsuz etkileyebileceğini açıklamıştır. Fiziksel ihmale maruz kalan bireyler, akademik hayatlarında problemler yaşamakta, olumsuz duygu durumuna sahip olmakta ve ani ruhsal değişimler yaşamaktadırlar (Berry ve ark., 2002). Suça eğilimli saldırganca davranışlar fiziksel ihmale eşlik eden en sık problemlerden birisidir (Herman, 1992). Dünya Sağlık Örgütü, ihmal edilen çocukların ailelerinin her zaman düşük sosyoekonomik duruma sahip olmadığını, maddi durumu iyi olan ailelerde de ihmal görüldüğünü açıklamıştır (WHO, 2006). Ayrıca herhangi bir işi olmayan ailelerin, çocuklarını daha fazla ihmal ettiğini ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Sedlak vd., 2010).

2.4.2.2.Duygusal İhmal

Duygusal ihmal, çocuğun bakıcıları tarafından ihtiyaç duyduğu ve temel gereksinimleri olan ilgiden, sevgiden, şefkattan ve duygusal destekten mahrum bırakılmasıdır (Bernstein ve ark., 2003). Duygusal ihmal, çocuğun bakımından sorumlu olan kişi ve ya kişilerin, çocuğun ihtiyaç duyduğu duygusal destek ve duygusal yakınlık ilişkisinde başarısız olmasıdır (Aust ve ark., 2002). Glasser (2002) ise duygusal ihmali, ebeveynlerin veya bakıcının çocuğa duygusal olarak yakınlık göstermemesi, çocuğu ilgi ve sevgiden mahrum bırakması, çocuğun aile içinde gerçekleşen şiddet ve kötü muameleye tanık olmasına izin verilmesi olarak tanımlamıştır. Duygusal ihmal; gözle görülebilir herhangi bir fiziksel belirtinin olmamasından dolayı fark edilmesi en zor ihmal/istismar türlerinden birisidir ve çocuk üzerindeki etkisinin çok büyük olduğu söylenebilir. Howe (2005) çocuğa ihmalin bir alt türü olan duygusal ihmalin, özellikle çocuğun gelişim dönemleri açısından ele alındığında çocuğun yaşamını olumsuz etkilediğini vurgulamıştır.

Wright ve ark. (2009), çocukluk çağı ruhsal travma çalışmaları incelendiğinde, hem duygusal istismarın hem de duygusal ihmalin daha fazla olabileceğini fakat daha az çalışıldığını açıklamışlardır. Glasser (2002), bu durumu duygusal ihmalin fark edilmesinin, tanımlanmasının ve kanıtlanmasının çok güç olmasına bağlamıştır. Yapılan çalışmalarda duygusal olarak ihmal edilmiş çocukların özellikle duygusal, sosyal, gelişimsel, davranışsal sorunlar yaşadığı ve gelişimlerinin olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. Perry ve ark. (2002), duygusal ihmale maruz kalan çocukların sosyal etkileşim kurmada yetersiz kaldığını belirtmiştir. Bu bireylerin

güvene dayalı, sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanabilmektedir. Duygusal olarak ihmal edilmiş bireylerin yalnızlık, depresyon, kaygı yaşadıkları madde kullanımlarının da yüksek olduğu görülmektedir (Grosman ve ark., 2017).

2.5.ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çocukluk çağı travmaları; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ile fiziksel ve duygusal ihmali kapsayan bütün dünyada yaşanan önemli bir problem olarak görülmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar günden güne artmakta olup günümüzde kullanılan sosyal medya araçları ile birlikte daha fazla farkındalık oluşmuştur. Bununla birlikte çocuk istismarı ve ihmali vakalarında da artış yaşanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) verilerine göre 2014 yılında cinsel istismara uğrayan çocuk sayısı 11.095 iken bu sayı 2017 yılında 18.623'e çıkmıştır. İstatistikler, Türkiye'de çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarında artış olduğunu göstermektedir (Aktay, 2020). Çocukluk döneminde yaşanan ve birey üzerinde olumsuz etkiler bırakan bu travmaların, yetişkinlikte de psikolojik ve fizyolojik yansımaları görülmektedir. Çocukluk çağı travmalarının çocuğun ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini gösteren birçok araştırma mevcuttur (Berber Çelik ve Odacı, 2020; Hornor, 2010). Yapılan araştırmalar, çocukluk çağında yaşanan fiziksel ve duygusal ihmalin davranış bozukluğu, kişilerarası uyumsuzluk, özgüven eksikliği ve düşük akademik başarı gibi sonuçlar doğurduğu görülmektedir (Tyler, Allison ve Winsler, 2006). Fiziksel istismar geçmişi olan çocukların akranlarına göre daha düşük düzeyde akademik başarıya sahip olduğu belirlenmiştir (Egeland, Jacobvitz ve Sroufe, 1988). Çocukluk çağı ruhsal travması bireyde özgüven, özsaygı ve umut kavramlarına zarar vermekte (Güneri-Yöyen, 2017) ve depresyona neden olmaktadır (Helvacı Çelik ve Hocaoglu, 2018). Depresyon ve anksiyete gibi problemler, çocukluk çağında cinsel istismara uğramış olan bireylerde rastlanmaktadır (Nelson, Baldwin ve Taylor, 2012). Çocukluk çağında yaşanan travmanın, psikiyatrik hastalıklarla ilişkisi bulunmakta ve bu hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Taner ve Gökler (2004)'e göre; çocukluk çağı travma geçmişi ile travma sonrası stres bozukluğu, depresif bozukluklar, obsesif kompulsif bozukluk, kişilik bozuklukları, anksiyete bozukluğu, disosiyatif bozukluklar, alkol ve madde kullanım bozuklukları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Kessler ve ark. (2001) tarafından Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 5877 kişilik bir örneklem

grubu üzerinde çocukluk çağında yaşanan cinsel istismar ve psikiyatrik bozuklukların ilişkisi araştırılmış, katılımcılardan erkeklerin %2.5'i kızların ise; %13.5'i cinsel istismar öyküsünün olduğunu açıklamıştır.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından Türkiye’de aile içi şiddetin sebep ve sonuçlarının araştırıldığı çalışmada, Türkiye’de çocukların %45’inin ihmal ve istismar edildiğini açıklamıştır (B.A.A.K, 1995). Çocukluk çağında yaşanan travmaların etkisi bireylerin sonraki yaşamlarında da etkili olabilmektedir. Bu bağlamda yaşanan ihmal ve istismar olaylarının kalıcı etkilerinin olduğu söylenebilmektedir. Çocukluk çağında ihmal ve istismara maruz kalmış bireylerin diğer bireylere göre daha farklı ruhsal problemlere sahip oldukları görülmüştür. Kişinin travma karşısında strese girmesi ve tehdit yaşamasıyla birlikte bedeninin hassaslaşması, yaşanan travmatik olayın beden bütünlüğünü olumsuz etkilemesi bu durumun yaşanmasındaki en temel neden olarak açıklanmıştır (Kendall-Tackett, 2012).

UNİCEF (2010) tarafından Türkiye’de yapılan Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması sonucunda 7-18 yaşlar arasındaki 2216 çocuğun yüzde 56’sının fiziksel istismara, yüzde 49’unun duygusal istismara ve yüzde 10’unun cinsel istismara tanık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal istismar alanında istenmeyen davranışlara maruz kalma tüm 7-18 yaş grubu genelinde her iki çocuktan biri için gerçekleşmektedir. Ayrıca çocukların yüzde 25’i ihmale maruz kalmaktadır.

Zoroğlu ve ark. (2001), tarafından 839 lise öğrencisi ile yapılan çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçlarının araştırıldığı çalışmada, en sık bildirilen ruhsal travma ihmal (16.5) olup onu %15.8 ile duygusal istismar, %13.5 ile fiziksel istismar ve %10.7 ile cinsel istismar takip etmiştir. Katılımcılardan travma belirtenlerin bir kısmı birden fazla travmaya maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Araştırma grubundan 172 kişi (%20.5) sadece bir tür travmaya, 73 kişi (%8.7) iki farklı travmaya ve 47 kişi (%5.6) ise; üç ve ya daha fazla travmaya maruz kaldığını açıklamışlardır.

Koç ve ark. (2012) tarafından Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi’ne başvuran 1-17 yaş aralığındaki 89 çocuğun istismar ve ihmal olgusunun demografik ve klinik

özelliklerinin araştırıldığı çalışmada, katılımcıların %24.7'si fiziksel istismar, %49.4'ü cinsel istismar, %11.2'si duygusal istismar ve %14.6'sı ise; ihmal yaşadığı saptanmıştır.

Türkiye'nin üç farklı ilinde (İzmir, Zonguldak ve Denizli) 7.540 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada çocukluk çağı ruhsal travma deneyimleri araştırılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler 5. 7. ve 10.sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrencilerin fiziksel olumsuz çocukluk çağı deneyim sıklığı %58,1, ihmal sıklığı ise; %42,4 olarak belirlenmiştir. Psikolojik olumsuz çocukluk çağı deneyim sıklığı %70,4'tür. Katılımcıların son bir yıl içinde birden fazla olumsuz çocukluk çağı deneyim sıklığı 70,7 bulunmuştur (Sofuoğlu ve ark., 2014).

2.6.ÖZ YETERLİK

Öz yeterlik kavramı, Albert Bandura' nın (1977) Sosyal Öğrenme Kuramı (Social Learning Theory) ile ilk kez ele alınmıştır. Öz yeterlik, Sosyal Öğrenme Kuramının karşılıklı belirleyicilik ilkesine dayanmaktadır. Kişinin içerisinde bulunduğu çevre, sergilediği davranışlar ve kişisel faktörler, karşılıklı belirleyicilik ilkesine göre birbirini etkilemekte ve kişinin sonraki davranışını belirlemektedir (Bandura, 1986). Kişisel faktörlerden olan öz yeterlik, karşılıklı belirleyicilik ilkesinin işleyişinde önemli bir role sahiptir. Bandura (1977), Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change (Öz yeterlik: Davranışsal Değişimin Birleşik Teorisine Doğru) çalışmasıyla öz yeterliği, psikoloji alanına kazandırmıştır. Sosyal Öğrenme Kuramının temellerini oluşturan öz yeterlik kavramı zamanla eğitim, tıp ve işletme gibi diğer farklı alanlarda da ele alınmış ve araştırmaların konusu haline gelmiştir.

Albert Bandura' nın, öz yeterlik ile ilgili yaptığı araştırmalar, 1970'li yılların sonlarında ABD'de farklı fobileri olan bireylerle yaptığı terapi çalışmalarına dayanmaktadır. Bandura ısırılma fobisi olan danışanların bu korkularıyla baş edebilmelerine yönelik yaptığı terapi seanslarında bazı bireylerin terapiye istekli olmalarına rağmen yılan ve köpek gibi hayvanlar tarafından ısırılma fobisini yenemediklerini gözlemlemiştir (Bandura, 1977). Albert Bandura ortaya çıkan farklı terapi sonuçlarını, danışanların başarılı olabileceklerine dair farklı algılara sahip

olmasına bağlamıştır. Özetle danışanların öz yeterlik inançları, farklı terapi sonuçlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sakız, 2013).

2.6.1.Öz Yeterlik Kavramının Tanımı

Bandura (1999) öz yeterliği, bireylerin gelecekte karşılaşacağı olayları kontrol altına alıp yönetebilmek için gerekli davranışı düzenleme ve gerçekleştirme kapasitesine olan inancı olarak açıklamıştır. Bandura (1997), kişinin öğrenmiş olduğu stratejiler ile sahip olduğu bilgi ve becerileri, kullanabileceğine dair inancı olmadığında bunların pek de işe yaramayacağını belirtmiştir. Akkoyunlu ve ark. (2005), öz yeterliği bireyin sahip olduğu yeteneklerden ziyade bu yeteneklere ilişkin inancı olduğunu belirtmişlerdir. Öz yeterlik, bireylerin karşılaştığı olayların üstesinden gelme yeteneğine olan inancıdır (Senemoğlu, 2018). Dinamik bir yapıya sahip olup zamanla değişebilmekte olan öz yeterlik kavramı, kişinin bir görevi başarıyla sonuçlandıracağına yönelik inancını kapsamakta ve bireyin performansını etkileyebilmektedir (Erel, 2000). Bireyin bir işi yapabilme ve öğrenebilme becerisine sahip olduğuna olan inancı öz yeterlikle ilgilidir (Arı, 2005).

Gawith (1995), Albert Bandura'nın başarı tanımlamasında; bir işin sonuçlandırılabilmesini sadece sahip olunması gereken özelliklere bağlamadığını belirtmiştir. Başarının gerçekleşmesi için kişinin becerilerini dikkatli ve etkili kullanmasıyla mümkün olacağını açıklamıştır. Kişi her ne kadar bir işi yapabilecek özelliklere sahipse o işi yapabileceğine olan öz yeterlik inancı yoksa başarısız olabilmektedir (Gawith, 1995; Akt: Ekici, 2014).

Bireylerin farklı düzeyde öz yeterliğe sahip olması duygu, düşünce ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Düşük düzeyde öz yeterliğe ve yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip bireyleri birbirinden ayıran özellikler bulunmaktadır. Bandura'ya (1997) göre yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip bireylerin, başarısız sonuçlanan bir durum karşısında yılmadan görevlerinde ısrarcı olmaları ve hızlı bir şekilde toparlanmaları, öz yeterliliği yüksek ve düşük olan bireyleri birbirinden ayıran en önemli özelliktir. Öz yeterliği yüksek bireyler, sorumluluk sahibi olup zor görevler karşısında mücadeleci bir özelliğe sahiptirler. Karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmek için çaba gösterirler. Olumsuz bir olayda yapabilecekleri üzerine, stratejik düşünüp üstün bir çaba göstererek neler yapabileceğine odaklanır (Ritter ve ark., 2001). Öz yeterliği düşük bireyler ise; herhangi bir olayın üstesinden gelip

gelemeyeceğinden endişe eder. Başarısız olmasını, işin niteliğine ya da kişisel eksikliklere bağlamaktadır. Ayrıca zor durumlarda, hedefine bağlı kalmayıp yeterli çabayı göstermezler (Bandura, 1989).

Bireyin sahip olduğu öz yeterlik düzeyine göre herhangi bir engel ya da başarısızlık karşısında göstereceği tepki de değişmektedir (Marat, 2005). Miller (2008), öz yeterliği yüksek bireylerin başarısız olmalarını yeterli çabayı göstermemeye bağlarken, düşük öz yeterliğe sahip bireylerin ise; başarısızlıklarını beceri eksikliğine bağladıklarını belirtmiştir. Bu düşünce biçimi, düşük öz yeterliğe sahip bireylerin pes etmesine ve tekrar denemek için motive olamamasına sebep olmaktadır. Raudenbush ve ark. (1992), farklı alanlarda yeteneklere sahip olmasına rağmen düşük öz yeterlik algısına sahip bireylerin başarısız olabileceğini, sınırlı düzeyde becerilere sahip bireylerin ise; yüksek öz yeterlik algısından dolayı başarılı olabileceklerini belirtmişlerdir. Çuhadar ve ark. (2013), öz yeterlik inançlarını bireyin sahip olduğu yeteneklerle ne yapacağına dair kararları olarak açıklamış ve benzer düzeyde becerileri olan bireylerin birbirinden farklı düzeyde performansa sahip olmasını, öz yeterliklerine olan inanışlarıyla ilgili olduğunu açıklamışlardır. Wood ve Bandura (1989) da benzer yetenekleri olan bireylerin farklı öz yeterlik etkilerinin olabileceğini belirtmiştir. Bir işi yapabileceğine inancı düşük ya da hiç olmayan bireylerin kendisine sunulan birçok imkâna rağmen başarısız olabileceğini söylemişlerdir.

Güçlü bir öz yeterlik, zaman içerisinde bireyin başarılı yaşantılarıyla gelişir ve bir defa oluştuktan sonra kararlı hale gelir, başarısız deneyimlerden de kolay bir şekilde etkilenmez (Bandura, 1986). Güçlü bir öz yeterliğin oluşmasında, kişinin bizzat deneyimlediği yaşantılara ihtiyaç duyulmaktadır (Bandura ve ark., 1999). Bu deneyimlerin başarılı bir şekilde sonuçlanması öz yeterlik inancını artırırken başarısız ve olumsuz sonuçlanması ise öz yeterlik inancını azaltabilmektedir.

2.6.2.Öz Yeterlik Gelişimi

İnsanlar farklı yaşam dönemlerinde, başarılı olabilmeleri için bazı yetkinliklere ihtiyaç duymaktadır. İnsanlar yaşantılarının tümünde ya da belirli bir döneminde yaşamlarını ne derece etkili yönettikleri noktasında önemli değişiklik gösterirler (Bandura, 1994). Özellikle çocukluk döneminde gelişen öz yeterlik

inancının, birçok farklı çevresel faktörden etkilendiği söylenebilmektedir. Lee (2005), öz yeterliğin bireylerin gözlemlerinden, yaşam deneyimlerinden ve etkileşim halinde olduğu diğer bireylerin söylemlerinden etkilendiğini ve bu doğrultuda geliştiğini açıklamıştır.

Flammer (2001), dünyaya yeni gelen bir bebeğin benlik duygusundan yoksun bir şekilde doğduğunu ve öz yeterlik inancı gelişimi için yaşamın ilk üç dört yılının önemli olduğunu belirtmiştir. Bebekler deneyimleri neticesinde yapmış oldukları hareketlerle bir etki yaratmakta ve bu etkiyi fark etmektedirler (Bandura, 1994). Bebeklerin yapmış oldukları hareketler sonucunda keşfettikleri bu deneyimler, öz yeterlik gelişimde temel oluşturur (Vardarlı, 2005).

Çocuğun doğduğu anda ilk etkileşim içerisinde olduğu kişiler ailesidir. Bundan dolayı aile, çocuk öz yeterliği için ilk kaynak niteliği taşımaktadır. Pastorelli ve ark. (2001), ailenin çocuğa ilk deneyimlerini yaşatan kurum olduğunu ve çocuğun sosyal çevre ile etkileşimini ve iletişimini sağladığını ifade etmiştir. Ailenin, çocuğun çevre etkileşimini güçlendirmesi öz yeterlik inancının da gelişimini sağlamaktadır (Schunk ve Meece, 2005). Telef (2011)'e göre çocuklar, anne babalarını rol model aldıklarında öz yeterlik duyguları pozitif yönde gelişmektedir.

Aileden sonra çocuğun akranları/yaşıtları, öz yeterlik gelişim için ikinci önemli kaynak olarak gösterilebilir. Çocuk, yaşıtlarıyla kurmuş olduğu etkileşim sonucunda sosyalleşmekte ve gelişim göstermekte, bu da çocuğun yeteneğini keşfetmesini sağlamaktadır. Böylece çocuk yeteneğinin farkına varıp bireysel yeteneklerini kabul etmektedir (Soyyigit, 2020).

Çocuğun yaşamında büyük değişimlere neden olan okul kurumu, öz yeterlik gelişiminde diğer önemli bir kaynağı oluşturmaktadır. Çocuğun yeteneklerinin tespit edilmesinde ve geliştirilmesinde okulun önemli bir rolü vardır (Pastorelli ve ark., 2001). Okul, çocuğun topluma katılmasını sağlayacak gerekli problem çözme becerisi kazandırmakta ve yeteneklerini geliştirmektedir (Vardarlı, 2005).

Öz yeterliğin, farklı yaşam dönemlerinin geçişlerinde düzenleyici bir rolü vardır ve bu ergenlik döneminde büyük bir önem kazanmaktadır. Bu dönemde yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip bireylerin stresle baş etme, kendini geliştirme ve arkadaş baskısıyla riskli davranışlarda bulunmaya karşı baskıyı kırma konularında yetkin

olmaktadırlar (Caprara ve ark., 1998). Bandura (1994) bireylerin, ergenlik döneminin getirmiş olduğu fiziksel, duygusal ve cinsel değişimlerin üstesinden gelip sorumluluk almaları gerektiğini belirtmiştir.

2.6.3.Öz Yeterlik Kaynakları

Bandura (1986), öz yeterlik inancını etkileyen dört temel kaynaktan bahsetmektedir. Bireylerin öz yeterlik inancının tam anlamıyla oluşması için bu kaynakların da eksiksiz bir şekilde olması gerekmektedir. Önem sırasına göre açıklanan bu kaynaklar; doğrudan yaşantılar, dolaylı yaşantılar, sözel ikna ve fiziksel-duygusal durum olarak açıklanmıştır (Bandura, 1994). Doğrudan yaşantılar; kişinin başarılı, uzmanlık deneyimlerini oluştururken dolaylı yaşantılar ise; çevreden edinilen sosyal modellerle sağlanır. Başkalarının sözlü tepkiler ve değerlendirmeleri sözel iknayı; öz yeterliğin fizyolojik ve psikolojik değerlendirmeleri de öz yeterlik inancını etkileyen dördüncü kaynağı oluşturur.

2.6.3.1. Doğrudan Yaşantılar

Kişinin doğrudan elde ettiği deneyimler öz yeterlik inancının en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Bireyin kendi deneyimleri, en etkili ve doğrudan bilginin kaynağını oluşturur (Miller, 2008). Doğrudan yaşantılar, kişinin kendi deneyimleri sonucunda başarılı ya da başarısız olduğuna dair bilgileri içermektedir. Elde edilen başarılı sonuçlar, kişinin yeterliğine dair bir inanç oluşturur (Bandura, 1994).

Bandura ve ark. (1999), güçlü bir öz yeterlik için bireylerin kişisel deneyimlere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Doğrudan yaşantıların başarılı sonuçlanması, öz yeterliği artırırken olumsuz sonuçlanması ise; öz yeterlik inancını azalttığı söylenebilir. Öztürk (2008), başarılı sonuçlanan kişisel deneyimlerin bireyi motive ettiği sonraki davranışlarda da başarılı olmaya güdülediğini açıklamıştır.

2.6.3.2.Dolaylı Yaşantılar

Doğrudan yaşantıların mümkün olmadığı durumlarda, model alma olarak da bilinen dolaylı yaşantılar, öz yeterlik oluşumunda diğer önemli bir kaynağı oluşturmaktadır. Kişi doğrudan bir deneyimi olmasa bile başkalarının yaşantılarını gözlemleyerek elde ettiği bilgilerle öz yeterliğini artırabilir. Olumlu sonuçlanan deneyimlerin model alınmasıyla öz yeterlik algısı artmaktadır (Miller, 2008). Kişinin

sınırlı bir deneyime sahip olduğu ve kişisel yeteneklerinden emin olmadığı zamanlarda dolaylı yaşantılar, önemli bir hal almaktadır (Pajares, 2002).

Bandura ve ark. (1999), dolaylı yaşantıların doğrudan edinilen deneyimler kadar etkili olmasa da olumlu sonuçlarının olduğunu belirtmiştir. Kişinin model aldığı birey ile benzerlik durumu arttıkça etkilenme düzeyi de artmaktadır. Model almakla, kişi kendi yeteneklerini mukayese eder, kendisi için bir standart oluşturur (Bandura, 1994). Kişi model aldığı ile kendisini karşılaştırması ve rol modelin başarısız deneyimleriyle kendisini ilişkilendirmesi öz yeterliği olumsuz etkilenebilirken, kişinin kendisini modelden daha başarılı olarak görmesi sonucunda ise, öz yeterlik olumsuz etkilenmeyebilmektedir (Say, 2005).

2.6.3.3.Sözel İkna

İnsanlar, başka bireylerin kendisi hakkında yapmış oldukları değerlendirmelerden etkilenebilmektedir. Öz yeterliğin diğer bir kaynağı olan sözel ikna da başkalarının bir işi başarıp başaramayacağına ilişkin söylemlerinden oluşmaktadır (Bandura, 1995). Yapılan olumlu değerlendirmeler, öz yeterlik inancı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olabiliyorken olumsuz değerlendirmeler ise; öz yeterlik inancını zayıflattığı söylenebilir. Kısaca sözel ikna, kişinin çevresinde bulunan insanlardan (anne baba, arkadaş, öğretmen vb.) bireyin yeterliği hakkındaki yorumlamalarından etkilenmesi olarak açıklanabilir. Miller (2008), maç arasında antrenörlerin oyuncularını motive etmek için yapmış oldukları konuşmaları, sözel iknaya örnek göstermiştir. Bireyin öz yeterliği üzerinde olumsuz bir etki yaratmamak adına ikna eden kişinin, ilgili konuda yetkin olması önemlidir. Bu yüzden sözel ikna konuşmalarını, dayanağı olmayan tepkisel konuşmalardan, anlık değerlendirmelerden ve temelsiz nasihatlerden ayırt etmek gerekir (Pajares, 2002).

Wood ve Bandura (1989), sözel ikna yoluyla bireyin öz yeterliğinin artırılması için yapılan değerlendirmelerin gerçekçi olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yapılan gerçekçi geribildirimler, bireyin motive olup başarılı olmak için daha fazla çaba harcamasını ve öz yeterlik inancının artmasını sağlayacağı gibi gerçeği yansıtmayan geribildirimler de bireyin öz yeterliğinin zarar görmesine ve başarısız olmasına neden olabilecektir.

2.6.3.4.Fiziksel ve Duygusal Durum

Fiziksel ve duygusal durum, öz yeterlik inancının diğer kaynağını oluşturmaktadır. Bandura (1994), bir işin yapılmadan önce kişinin fiziksel ve duygusal durumunun başarılı ya da başarısız olması hakkında ipucu verdiğini belirtmiştir. Stres, yorgunluk, kaygı, gerilim ve korku gibi durumları kapsayan fiziksel ve duygusal durumlar öz yeterlik inancını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu tür duygular kişilerin korktuğu işlerden uzak durmasına ve başarısız olurum düşüncesinin oluşmasına neden olmaktadır (Pajares, 2002). Kişinin hem fiziksel hem de duygusal olarak kendini iyi hissetmesi, başarılı olma olasılığını arttıracak, olumsuz öz yeterliğin oluşmasına da engel olacaktır (Bandura, 1997).

Bireyler fizyolojik olarak ağrı ve acı hissedip yorgun olduklarında güç isteyen işleri yapamayacaklarını düşündükleri için fizyolojik olarak yetersizlik duygusu yaşamakta duygusal olarak da olumsuz etkilenmektedir. Bireylerin öz yeterlik inancının düşmemesi adına fiziksel durumunu iyileştirmesi ve duygusal olarak da hayatında olumsuz duyguları azaltması gerekmektedir (Ercan, 2014)

Özetle öz yeterlik bireylerin kişisel başarı ve başarısızlıklarını kapsayan yaşantılarından, model aldığı kişileri gözlemlemesinden, çevresinde bulunan bireylerin geribildirimlerinden, kişinin fiziksel ve duygusal durumundan etkilendiği söylenebilir. Bununla birlikte öz yeterliği harekete geçiren dört temel süreç bulunmaktadır.

2.6.4.Öz Yeterlik İnancının Etkileri

Bandura (1994) öz yeterlik inancının; bilişsel, motivasyonel (güdüsel), duygusal ve seçimsel süreçler olmak üzere toplam dört psikolojik süreci etkilediğini ve insanların duygu, düşünce ve davranışlarında değişime neden olduğunu açıklamıştır.

2.6.4.1.Bilişsel Süreçler

Bilişsel süreç boyunca hedeflenen amaçların durumu, öz yeterlikten etkilenmektedir. Bilişsel süreçler, kişinin olayların nasıl gerçekleşeceğini ön görmesini sağlayıp olayı kontrol etme yolları geliştirme görevi bulunmaktadır

(Bandura, 1994). Öz yeterliğin bilişsel süreç gelişiminde önemli bir rolü bulunmaktadır (Özerkan, 2007).

2.6.4.2.Motivasyonel (Güdüsel) Süreçler

Öz yeterlik, motivasyonun düzenlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Güdüsel süreçler sayesinde birey kendisini motive etmekte ve neler yapabileceğine dair fikirler üretmektedir. Kişi davranışlarının hangi sonuçlar doğuracağını tahmin eder, kendisi için hedef oluşturur ve bu hedeflere yönelik planlamalar yapmaktadır (Bandura, 1994). Kişisel öz yeterli inançları, bireyin motivasyon seviyesini belirlemektedir. Kişinin yeteneğine olan inancı, çabalarıyla paraleldir (Wood ve Bandura, 1989). Kişinin bir işi başarma beklentisi ve güdülenme düzeyi öz yeterlik inancından etkilenmekte, zor durumlar karşısında harcayacağı çabaya ait bilgiler vermektedir (Bandura, 1995). Öz yeterlik ve motivasyon birbirilerini hem olumlu hem de olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bandura (1993), öz yeterliğin motivasyonu etkilediği gibi motivasyonun da öz yeterliği etkilediğini açıklamıştır.

2.6.4.3.Duygusal Süreçler

Bireylerin motivasyonu üzerinde önemli bir etkiye sahip olan öz yeterliğin, kişiyi tehdit eden zor durumlarda hissedecekleri stres ve depresyonun miktarını da etkilemektedir (Bandura, 1994). Kişiyi tehdit eden olayları kontrol altına alabileceğine inanmayan bireyler, yüksek düzeyde stres ve kaygı yaşar. Pajares ve Shunk (2001), bireylerin öz yeterlik düzeylerinin, bir olay sırasında kişinin yaşayacağı stres ve kaygı miktarını etkilediğini belirtmiştir.

2.6.4.4.Seçimsel Süreçler

Öz yeterlik inancı, bireyin nasıl bir çevrede yaşayacağını ve neler yapacağını etkilemektedir (Telef ve Karaca, 2011). Bundan dolayı öz yeterlik inancının insanların hayatlarını etkilediği söylenebilir. İnsanlar kendisini aşan ve başa çıkmayacağı durumlardan uzak durmakta daha çok yapabilecekleri faaliyetleri seçmektedir. Kişinin bu seçimleri yaşamlarında yeni sosyal ağlar, farklı yetkinlikler ve ilgi alanlarını geliştirir (Bandura, 1994). Kişinin hayatı, yapmış olduğu seçimler çerçevesinde şekillenmektedir (Bandura, 1995).

2.7.ÖZNEL İYİ OLUŞ

Filozoflar ve sosyal bilimciler insanlık tarihi boyunca, mutluluk kavramını açıklamak için yoğun bir çalışma içerisine girmişlerdir. Mutluluğun, insan davranışını motive ettiğini ve en temel amacını oluşturduklarını düşünmüşlerdir. Corey (2008), insanoğlunun doğduğu andan itibaren yaptığı en temel şeyin, kendisini mutlu eden ve iyi hissettiren her şeyin peşinden gitmek olduğunu açıklamıştır. İnsanlar yaşamları boyunca mutlu olmak ve mutluluğu bütün hayatına yaymak istemekte, bunun için çaba harcamaktadır (Türkoğlu, 2010). Özetle insanoğlunun hayatında ulaşmak istediği nihai yaşam hedefinin mutluluk olduğu söylenebilir.

Mutluluk kavramı önceden genç, zengin, iyi eğitilmiş, sağlıklı gibi kavramlarla açıklanmış sonrasında ise; olumsuz duyguların yokluğu diye açıklanmıştır. Öznel iyi oluşun bu yüksek yaşam standartlarıyla açıklanması daha sonra eleştirilmiştir (Köker, 1991). Araştırmacılar önceleri mutsuzluk kavramını derinlemesine araştırırken (Diener, 2009), pozitif psikoloji alanındaki gelişmelerle olumlu duygular ve mutluluk kavramıyla ilgilenmişlerdir (Myers ve Diener, 1995). İnsan yaşamında olumsuz duyguların yokluğu, olumlu duyguların ise varlığı; öznel iyi oluş olarak açıklanmıştır (Diener, Lucas ve Oishi, 2002). Öznel iyi oluşun bu şekilde tanımlanması, insanların daha fazla olumlu yaşam deneyimlerinin olmasına yönelik çalışmaların da artmasını sağlamıştır (Csikszentmihalyi, 1999).

Bradburn (1969), öznel iyi oluş kavramını ilk kez ortaya atmış ve olumlu ile olumsuz duygular arasındaki denge şeklinde tanımlamıştır. Öznel iyi oluş kavramı, 20. yüzyıl başlarında şekillenmeye başlamış olup bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri de Wilson'a aittir (Diener, 1984). Wilson (1967), insanlar arasındaki en avantajlı olanın, en mutlu insan olduğunu açıklamıştır. Fakat bu alanda en geniş çalışmaları yapan ve literatürde en geçerli tanımlamayı Diener (1984) yapmıştır. Diener (1984) öznel iyi oluşu; “Bireyin yaşamdan alınan doyuma, olumlu ve olumsuz duygularına yönelik yaptığı öznel değerlendirme” şeklinde açıklamıştır. Tanımlamada öznel iyi oluş kavramına üç önemli vurgu yapılmaktadır. İlki kişinin yaşam deneyimlerini öznel değerlendirmeyle açıkladığı, diğeri kişinin yaşamında olumlu, pozitif duyguların yanında olumsuz duygulara da yer verilmesi gerektiği, son olarak kişinin yaşamını bir bütün olarak değerlendirmesine olan vurgudur (Diener, 2009). Hybron (2000) öznel iyi oluşu, bireyin kendi yaşamı hakkında öznel bir değerlendirme yapması ve

bir yargıda bulunması olarak tanımlamıştır. Diener, Lucas ve Scollon (2009), öznel iyi oluşu kişinin yaşamını, bilişsel ve duyuşsal olarak açıklaması şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda öznel iyi oluşun bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır (Diener, 2000). Öznel iyi oluşa yönelik yapılan tanımlamalarda öznel iyi oluşun öznel, bireye özgü, biricik olduğu (Diener ve Tov, 2009) ve olumsuz duyguları da kapsayan öznel iyi oluşun sadece olumlu boyutuna odaklanıldığı (Larson, Mc Graw ve Cacioppo, 2001) görülmektedir. Yaşanılan olumlu duygular (sevinç, heyecan, ilgi, kararlılık) ve olumsuz duygular (korku, üzüntü, öfke, nefret), öznel iyi oluşun duygusal boyutunu oluştururken yaşam doyumu (evlilik, iş, sağlık, başarı) ise; bilişsel boyutunu oluşturmaktadır (Myers ve Diener 1995). Öznel iyi oluşun bilişsel boyutunu oluşturan yaşam doyumu, bireyin sadece içinde bulunduğu andan ziyade şimdiki ve geçmiş yaşamından aldığı doyum açısından bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi olarak açıklanmıştır. Yapılan bu değerlendirmenin olumlu olması bireyin yaşamından yüksek düzeyde doyum sağladığını belirtmektedir (McCullough, Huebner ve Laughlin, 2000). Brandburn (1969), kişinin öznel iyi oluş seviyesini arttırmak için yaşamda olumsuz duygulanımı azaltıp olumlu duygulanımı artırılması, olumlu duyguların varlığını ya da olumsuz duyguların yokluğunun ifade edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Alanyazın incelendiğinde öznel iyi oluşun hedonic (haz) ve eudainomic (psikolojik işlevsellik) olmak üzere iki farklı bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir (Diener ve ark., 1999). Başka bir çalışmada ise; iyi olma iki başlıkta incelenmiştir. Birincisi haz ve mutluluk olarak tanımlanan hedonik iyi olma; diğeri kişinin varolan potansiyelini tam kullanma ve kendini gerçekleştirme olarak açıklanan eudainomic iyi olmadır (Ryan ve Deci, 2001). Kısacası hazcılık öznel iyi oluş, psikolojik işlevsellik ise; psikolojik iyi oluş olarak karşılık bulmaktadır (Morsünbül, 2011). Öznel iyi oluş (subjective well being), bireyin yaşamı hakkındaki değerlendirmeleri iken psikolojik iyi oluş (psychological well being) ise; bireyin potansiyelini tam olarak gerçekleştirme, işlevsel olmasıdır (Diener, 1984).

Lyubomirsky ve ark. (2005) öznel iyi oluşu belirleyen üç önemli faktörün genetik yatkınlık, amacı yerine getirmeye, gerçekleştirmeye yönelik davranışlar ve demografik özellikler olduğunu açıklamıştır. Genetik yatkınlık faktörünün mutluluğu %50 oranında (Lyken ve Tellegen, 1996), amaçlı yaşam etkinliklerinin %40 oranında

(Doğan, 2012) ve demografik özelliklerin %10 oranında (Eryılmaz, 2016) belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bireyin hayatında kendisine haz veren deneyimleri daha çok yaşaması yüksek düzeyde öznel iyi oluşa sahip olduğunu göstermektedir (Myers ve Diener, 1995). Yüksek öznel iyi oluş, bireyin olumlu duygularının olumsuz duygulardan daha fazla olması ve kendi yaşamına yönelik değerlendirmelerde öznel iyi oluşun bilişsel boyutunu oluşturan yaşam doyumunu, iyi olarak nitelendirmesidir (Şirin ve Ulaş, 2015). Yüksek öznel iyi oluşa sahip olan kişilerin kişilerarası ilişkilerinin daha sağlam olduğu görülmüştür (Diener ve Seligman, 2002). Ayrıca öznel iyi oluşun yüksek olması, daha uzun bir yaşama ve verimli bir iş hayatının oluşmasına, yaşam enerjisinin artmasına ve kişinin iyi hissetmesine katkı sağlamaktadır (Lyubomirsky, King ve Diener, 2005).

2.7.1.Öznel İyi Oluşu Etkileyen Faktörler

Alanyazın incelendiğinde bireylerin öznel iyi oluşlarını etkileyen birçok faktörün olduğu, bununla ilgili yapılan çalışmaların da artış gösterdiği bilinmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öznel iyi oluşu etkileyen faktörlerin genel geçer olmadığı ve birbirinden farklı sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Araştırmalarda özellikle öznel iyi oluşu etkileyen yaş, cinsiyet, demografik durum, kişilik ve sosyal faktörler incelenmiştir.

2.7.1.1.Yaş

Öncelikle yaş değişkeninin öznel iyi oluş üzerindeki etkisine yönelik alan yazında farklı çalışmaların olduğu söylenebilmektedir. Wilson (1967) tarafından “‘Açıklanmış mutluluğun ilişkisi” çalışmasında yaş değişkenine yönelik açıklamalarda bulunmuş ve genç olan insanların daha mutlu olduklarını belirtmiştir. Ryff (1989), öznel iyi oluşun yaş ile artış gösterdiğini ve bir yaştan sonra da düşmediğini açıklamıştır. Bradburn ve Caplovitz (1965), çalışmasında genç olmanın öznel iyi oluşu güçlü bir şekilde yormakta olduğunu söylemiştir. Araştırmanın tersine Deaton (2008), düşük ekonomik duruma sahip ülkelerde yaşın artmasıyla yaşam doyumunun azaldığı yönünde bir eğilimden bahsetmektedir. Yapılan sonraki çalışmalar ise; bu araştırma bulgularından farklı olarak yaşın, öznel iyi oluş üzerinde

önemli bir etkisinin olmadığı yönündedir. En önemlisi de, uluslararası düzeyde incelendiğinde, yaş ve öznel iyi oluş arasında tutarlı bir ilişki bulunmamaktadır (Gencer, 2018).

2.7.1.2.Cinsiyet

Cinsiyetin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalara bakıldığında Rask ve arkadaşlarının (2002) 245 ergenle, Eken (2010)'nin ergenlik dönemindeki bireylerle, Çevik (2010)'in ise; lise öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada öznel iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz ve Ercan (2011) ise; yetişkin bireylerle yaptığı çalışmada anlamlı farklılığa rastlamıştır. Ress ve Main (2016), cinsiyet açısından kadınların mı yoksa erkeklerin mi öznel iyi oluşlarının daha yüksek olduğuna dair net bilginin sağlanmadığını belirtmiştir.

2.7.1.3. Gelir Düzeyi

Öznel iyi oluşa gelir düzeyi açısından bakıldığında sosyoekonomik durumun bireyin temel ihtiyaçlarını karşılaması açısından önemli olduğu ve insanın öznel iyi oluşuna etki ettiği söylenebilmektedir. Sosyoekonomik durumun ülkeler bazında incelendiği araştırmalarda Diener ve Diener (1995), ülkelerin refah düzeyi ile öznel iyi oluş seviyelerinin paralellik gösterdiği fakat aynı ülkede bulunan, farklı gelir düzeyine sahip bireylerin öznel iyi oluş seviyelerinde farklılığın olmadığını açıklamıştır. Hefferon ve Boniwell (2018) de gelir düzeyinin, insanların öznel iyi oluşları üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca zengin insanların yaşamdan doyum ve mutluluk düzeyleri yoksul olanlara göre daha fazla olsa da gelirin artmasıyla birlikte hayattan beklentinin değişmesine, yaşam standartlarının artmasına, isteklerin sürekli hale gelmesine, ilişkilerin bozulmasına ve mutluluk düzeylerinin düşmesine de neden olabilmektedir (Diener ve diğ. 1999)

2.7.1.4. Kişilik

Öznel iyi oluşu etkileyen yaş, cinsiyet ve gelir durumu değişkenlerinin yanında kişiliğin de önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Öznel iyi oluşun kişilik özelliği olan içten denetimli olma, dışa dönüklük, iyimserlik ve kendine güvenle

ilişkili olduğu görülmektedir (İşleroğlu, 2012). Özdenetim kapasitesine sahip bireylerin öznel iyi oluşlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Myers ve Diener, 1995). Cenkseven ve Akbaş'ın (2007) üniversite öğrencilerinin öznel ve psikolojik iyi olmalarını yordayan değişkenlerin incelendiği çalışmada, öznel iyi oluşun yordayıcısı olan kişilik özellikleri olarak nevrozizm ve dışadönüklüğü bulmuşlardır. Ergenlikte özerkliğin ve kimlik biçimlenmesinin, öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmada içsel yaptırım sürecinin öznel iyi oluşla olumlu yönde ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Morsünbül, 2011)

2.7.1.5. Kültür

İnsanlar içinde yaşadıkları ve kendilerini şekillendiren kültürden bağımsız yaşayamadıkları, öznel iyi oluşunun da bundan etkilendiği söylenebilmektedir. Öznel iyi oluş, kişiden kişiye değişmekte olup kültüre göre de farklılaşabilmektedir. Araştırmalarda, kültürün bireyci ve toplumcu kültür kapsamında ele alındığı görülmektedir. Diener ve Diener (1995), bireyciliğin öznel iyi oluş üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu açıklamıştır. Yapılan çalışmalar bireyci kültürün öznel iyi oluş üzerinde olumlu etkisinin olduğunu toplumcu kültürün ise; öznel iyi oluş üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır (Diener, Oishi ve Lucas, 2003).

2.7.1.6. Sosyal İlişki

Öznel iyi oluş üzerinde etkili faktörlerden bir diğeri de sosyal ilişkilerdir. Yapılan çalışmalar sosyal ilişkileri güçlü olan bireylerin öznel iyi oluşlarının daha yüksek olduğu yönündedir. Diener (2013), yüksek öznel iyi oluşa sahip bireylerin, güven temelli ve yakın ilişkileri kolay bir şekilde kurabildiklerini ve saygı duyuldukları açıklamıştır. Diener ve Fujita (1995), insanın sosyal ilişki kurduğu aile ve arkadaş gibi kaynakların öznel iyi oluş üzerinde önemli etkisinin olduğunu belirtmiştir. İnsanların mutlu olup olmadığı durumlar açısından incelendiği araştırmalarda mutlu olanların, kaliteli ve güçlü arkadaşlıklara sahip olduğu, sosyal bağlarının daha güçlü olduğu, duygusal ilişki ve aile desteğini daha yoğun yaşadıkları görülmüştür (Biswas-Diener, Diener ve Tamir, 2004).

2.7.2.Öznel İyi Oluşla İlgili Kuramlar

Öznel iyi oluşun tarihçesine bakıldığında kuramsal çalışmaların Antik Yunan dönemine dayandığı fakat dağınık bir şekilde geliştiği sistematik olmadığı görülmektedir. 1970’li yıllarda yaşanan gelişmeler ve yaşam standartlarının artmasıyla birlikte öznel iyi oluş kavramı ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte öznel iyi oluş kavramını farklı bakış açılarından açıklamaya çalışan kuramlar ortaya çıkmıştır. Erek Kuramı, Etkinlik/Akış Kuramı, Aşağıdan Yukarıya-Yukarıdan Aşağıya Kuramı ve Uyum Kuramı, bu kuramların başında gelmektedir.

2.7.2.1. Erek Kuramı

Erek kuramı, amaç kuramı olarak da bilinmekte bireylerin hedeflerine ulaşp ulaşmamalarının öznel iyi oluş düzeylerine etki ettiğini ileri sürmektedir (Tuzgöl Dost, 2004). Kuram Wilson (1960) tarafından ilk kez öne sürülmüş ve kuramda bireylerin hedeflerine ulaştıklarında mutlu olacaklarını, ulaşmadıklarında ise mutsuz olacakları belirtilmiştir (Diener ve Diener, 2000). Kuram mutluluğu ortaya çıkaran iki önemli faktörün olduğunu açıklamaktadır. Bunlardan biri kişinin amaçları iken diğeri ise; ihtiyaçlarıdır (Eryılmaz, 2012). Kısacası erek kuramında kişinin ihtiyaçları giderildiğinde ya da amacına ulaştığında mutlu olacağını savunmaktadır (Diener, 1984).

2.7.2.2. Etkinlik/Akış Kuramı

Etkinlik kuramının en önemli temsilcisi Aristoteles olup erek kuramından farklı olarak amaçtan ziyade amaçlara ulaşmak için gerçekleştirilen etkinliklerin kişiyi doyuma ulaştırdığı ve mutluluk verdiğini savunmaktadır. Diener (1984)’e göre erek kuramında önemli olan amaca ulaşmak iken etkinlik kuramında ise; akış süreci odak noktayı oluşturmaktadır. Aristoteles mutluluğun kaynağını, bireyin sahip olduğu yeteneklerle gerçekleştirdiği etkinliklerin oluşturduğunu belirtmiştir (Diener, 1984). Kurama göre yapılan etkinlikler kişinin becerilerine uygun düzeyde olunca haz vermektedir. Etkinliğin çok kolay olması sıkıcı olmasına, zor olması kaygı yaratmasına neden olmaktadır. Kişinin becerilerine eşit düzeyde olan etkinlikler kişiye haz verip akış yaşamasını sağlamaktadır (Tuzgöl Dost, 2004). Csikszentmihalyi (1982) etkinlik ile öznel iyi oluş ilişkisini açıklamakta akış kavramını kullanmıştır. Akış ise; kişinin bir etkinliği yaparken o etkinlikten zevk alması ve kendini o etkinliğe kaptırması olarak açıklanabilir. Csikszentmihalyi

(1990), kişinin bir etkinliği gerçekleştirilmesiyle hissettiği akış, onun mutlu olmasını sağladığını belirtmiştir.

2.7.2.3. Aşağıdan Yukarıya-Yukarıdan Aşağıya Kuramı

Öznel iyi oluş kuramlarından olan Aşağıdan Yukarıya Kuramı, öznel iyi oluşun farklı hazlarla ilişkili olduğunu açıklamaktadır. Kurama göre yaşamda kişiye haz veren olayların olması olumlu duygulanıma; istemediği olayların yaşanması ise; olumsuz duygulanıma neden olmaktadır (Stallings ve ark., 1997). Kurama göre birçok küçük zevkin toplamı mutluluğu oluşturmakta, mutluluk için önemli olan en önemli nokta ise; bireye haz veren yaşantıların sağladığı doyum sıklığıdır (Diener, 1984).

Yukarıdan Aşağı Kuramı, öznel iyi oluşu bireyin kişilik özelliği şeklinde açıklamaktadır. Bu önemli durum, kişinin olaylara karşı tepkisini şekillendirmektedir. Mutluluk kişinin içinde saklıdır. Kişi deneyimlediği yaşam olaylarını olumlu ya da olumsuz şekilde değerlendirmesi, mutluluğu üzerinde etki etmektedir (Diener, 1984).

2.7.2.4. Uyum Kuramı

Değişen hayat koşullarına uyum gösterme, uyum kuramının temelini oluşturmaktadır. Kuram, insanların başta ilk kez karşılaşacakları olaylara güçlü tepkiler vereceğini fakat zamanla buna alışacağını ve eski duruma döneceğini açıklamaktadır (Yetim, 2001). İnsanlar ölüm, deprem gibi olumsuz yaşam olaylarından sonra farklı başa çıkma stratejilerini kullanarak duruma uyum sağlamakta ve günlük yaşamlarına devam etmektedirler (Lucas, 2007). Öznel iyi oluş, yaşamda değişen durumlara uyum sağlama gücüne bağlanmaktadır. Bu güçle bireyler oluşan durumlara uyum sağlamakta, kişi olumsuz durumlarda uzun süre mutsuz ya da olumlu durumlarda uzun süre mutlu kalamamakta, dengeleri sağlamaktadır (Tuzgöl Dost, 2004).

2.7.2.5. Yargı Kuramı

Öznel iyi oluş kuramlarından olan Yargı Kuramında ölçütler önemli bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bireylerin hedeflerinin, mutlulukları için kullandıkları

ölçüt olduğu açıklanmıştır. Bireylerin bu ölçütlerinin yerine gelmesi, mutluluk düzeylerini de arttırmaktadır (Bush, 2016). Öznel iyi oluş düzeyi yüksek olan bireylerin kendilerini düşük öznel iyi oluşa sahip bireylerle karşılaştırdıklarını, tam tersi öznel iyi oluş düzeyi düşük olan bireylerin kendilerini daha düşük öznel iyi oluşa sahip bireylerle karşılaştırma eğiliminde olduğunu görölmektedir (Diener, 1984). Annak (2005) kişinin karşılaştırma yaptığında kendisini daha olumlu ya da üstün görmesinin öznel iyi oluşunu yükselttiğini açıklamıştır.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışma grubuna ait olan demografik özellikler ile birlikte veri toplama araçları ve araştırmanın yürütülme aşamaları açıklanmıştır. Araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu, Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği (Adolescent Subjective Well Being Scale), Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeği (Self-efficacy Scale for Children) ve Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ; Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-28) veri toplama araçları kısmında açıklanmıştır. Araştırmanın hangi aşamalardan geçilerek yürütüldüğüne ise işlem kısmında yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, var olan durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Veriler, farklı yaşlarda bulunan ergenlik dönemindeki bireylerden elde edilmiştir ve kesitsel araştırma deseni kullanılmıştır.

Araştırmada ergenlik dönemindeki bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile tek eşli ve çok eşli aile yapılarının öz-yeterlik ve öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Değişkenlerin ayrı ayrı betimlendiği bu tarama modelinde, iki ya da daha çok değişken arasındaki bir ilişkinin varlığını, derecesini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. (Kuzu, 2013). Bu modelde ilişkilerin açığı çıkarılmasının yanında ilişkilerin düzeyi belirlenir ve daha üst düzey araştırmaların yapılmasını kolaylaştıracak ipuçları verir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012).

Araştırma çocukluk çağı ruhsal travmaları ve tek eşli ile çok eşli aile yapısı değişkenlerinin öz-yeterlik ve öznel iyi oluşu yordama güçlerinin araştırıldığı nedensel karşılaştırmalı bir araştırmadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni öz-yeterlik ve öznel iyi oluştur. Bağımsız değişkenleri ise çocukluk çağı ruhsal travmaları ve tek eşli-çok eşli aile yapılarıdır.

3.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki ergenlik dönemindeki bireyler, örneklemini ise Şırnak ili ve ilçelerindeki ergenlik dönemindeki bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada ölçe araçlarının uygulanacağı kişiler, “ergenlik dönemindeki bireyler olmak” durumu dikkate alınmak üzere porpositive örnekleme yani amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan bu örneklemede araştırmacı, evrenin bir ya da birden çok alt kesimini amaçlı olarak seçip problemi çözüme ulaştıracağını düşündüğü kişilerden oluşturmaktadır (Kabakçı-Yurdakul, 2013). Özetle amaçlı örnekleme evren içinden soruna en uygun kesimi gözlem konusu yapma olarak açıklanmaktadır (Sencer, 1989: 386). Araştırmada kullanılan amaçlı örneklemlerden maksimum çeşitlilik yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda katılımcı grubu ergenlik dönemindeki bireyler olmak kriteri dikkate alınarak seçilmiş ve ölçme araçları ergenlik dönemindeki bu bireylere uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları toplamda 649 ergenlik dönemindeki katılımcıya uygulanmıştır. Katılımcılar genellikle pratik sebeplerden ötürü (aynı anda daha fazla veri toplama, örnekleme en uygun kitle olma gibi) ergenlik dönemindeki bireylerden seçilmiştir. Verilerin toplanması aşamasında katılımcılarda, gönüllülük ilkesi esas alınarak veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir.

Araştırma grubuna ait özelliklerin gösterildiği dağılım tabloları aşağıdaki sunulmuştur.

Tablo 3. 1. Araştırma Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	323	49,8
Kadın	326	50,2

Tablo 3.1. incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin 326 ‘sı kadın (%50,2) ve 323’ü erkek (%49,8) olmak üzere araştırma grubunu toplam 649 birey oluşturmaktadır.

Tablo 3. 2. Araştırma Grubunun Sosyoekonomik Düzeye Göre Dağılımı

Sosyoekonomik Düzey (SED)	N	%
Düşük	135	20,8
Orta	344	53,0
İyi	170	26,2

Tablo 3.2.’de katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin 135’inin düşük (%20,8), 344’ün orta (%53,0) ve 170’inin iyi (%26,2) olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 3. Araştırma Grubunun Aile Yapısına Göre Dağılımı

Aile Yapısı	N	%
Tek Eşli Aile	479	73,8
Çok Eşli Aile	170	26,2

Katılımcıların aile yapılarının gösterildiği Tablo 3. 3’te katılımcıların 479’u tek eşli aile (%73,8) ve 170’i (26,2) çok eşli aile yapısına sahip olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanabilmesi için Kişisel Bilgi Formu, Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği (Adolescent Subjective Well Being Scale), Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeği (Self-efficacy Scale for Children) ve Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ; Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-28) kullanılmıştır. Ölçeklerin

araştırmada kullanılması ve uygulanması için gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca ölçeklerin psikometrik özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu (KBF)

Katılımcıların cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve yaşadıkları aile yapısı ile ilgili bilgilerin toplanabilmesi için hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır (Bkz. Ek-1).

3.3.2.Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği

Çalışmada katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerini belirlemek amacıyla Eryılmaz (2009) tarafından geliştirilen Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır (Bkz. Ek-2). Ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılan ölçeğin 15 maddesi ve 4 alt boyutu mevcuttur. Ölçek alt boyutlarının yanında toplam puanı da vermektedir. Ölçek, 4'lü Likert tipinde olup 1-4 arası derecelendirme ile (1) Kesinlikle katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Katılıyorum, (4) Tamamen katılıyorum şeklinde düzenlenmiş ve puanlanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarını aile ilişkilerinde doyum (madde 1, 2, 3 ve 4), yaşam doyumu (madde 9,10 ve 11. maddeler), olumlu duygular (madde 12,13 ve 14. maddeler) ve önemli kişilerle ilişkilerde doyum (madde 5, 6, 7, 8) oluşturmaktadır. ölçek alt boyutlarından alınan yüksek puanlar yüksek düzeyde ergen öznel iyi oluşu göstermektedir. Ayrıca ölçekten alınabilecek en düşük puan 15 iken en yüksek 60 puandır.

Ölçeğin güvenirliği iç tutarlık ve madde toplam korelasyon yöntemi ile belirlenmiştir. Dört alt boyutun açıklanan varyansı 61.64'tür. Ölçeğin Sperman-Brown değeri .83; iç tutarlık katsayısı .86 ve test tekrar test yöntemine dayalı güvenirlik değeri ise .83'tür. Ölçeğin tümü ve alt boyutları için hesaplanan Cronbach Alfa değerleri ölçeğin bütünü için .86, aile ile ilişkilerde doyum alt ölçeği için .81, önemli diğerleri ile ilişkilerde doyum .73, yaşam doyumu .81 olumlu duygular alt ölçeği için .66'dır (Eryılmaz, 2009).

Bu çalışmada, örneklemin farklı olması nedeniyle Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği ve alt boyutları için ayrı ayrı güvenirlilik çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, güvenirlilik katsayıları ölçeğin bütünü için .92, aile ile ilişkilerde doyum alt ölçeği

için .82, önemli diğerleri ile ilişkilerde doyum .81, yaşam doyumu .86 olumlu duygular alt ölçeği için .84, olarak bulunmuştur.

3.3.3. Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeği

Katılımcıların öz yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla Muris (2001) tarafından 12–19 yaşları arasındaki ergenlerin sosyal, akademik ve duygusal öz-yeterliklerini ölçmek amacı ile geliştirilen ve Telef (2012) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılan Çocuklar İçin Öz-Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır (Bkz. Ek-3).

Ergenlerin öz-yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılan ölçeğin toplam 21 maddesi ve 3 alt boyutu vardır. Ölçeğin alt boyutlarını akademik öz-yeterlik (madde 3, 6, 9, 12, 15, 17 ve 20), sosyal öz-yeterlik (madde 1, 5, 7, 10, 13, 16 ve 18) ve duygusal öz-yeterlik (madde 2, 4, 8, 11, 14, 19 ve 21) oluşturmaktadır. Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği 5’li Likert tipi olup 1-5 arasında derecelendirilmiştir. Ölçek; (1) Hiç, (2) Biraz, (3) Oldukça İyi, (4) İyi ve (5) Çok İyi şeklinde düzenlenmiş ve puanlanmıştır. Ölçekte alınacak toplam puan; sosyal, akademik ve duygusal öz-yeterlik alt faktör puanlarının toplanması ile elde edilir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 21 iken en yüksek puan ise; 105’tir. Ölçekten alınan yüksek puan çocuklar ile ilgili öz-yeterlik düzeyinin yüksek olduğuna ve ölçekten alınan düşük puan ise çocukların öz-yeterlik düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir.

3.3.4. Çocukluk Çağı Travma Ölçeği

Araştırmaya katılan bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmalarıyla ilgili verilerin toplanması amacıyla Bernstein, Fink, Handelsman, Foote, Lovejoy, Wenzel ve Sapareto (1994) tarafından geliştirilen ve Şar (1996) tarafından Türkçeye uyarlanan ve Şar, Öztürk ve İkikardeş (2012) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan Çocukluk Çağı Travma Ölçeği-Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-28) kullanılmıştır (Bkz. Ek-4).

Bireylerin çocukluk çağı ruhsal travma düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin orijinali hali Bernstein ve ark. (1994) tarafından 70 madde olarak geliştirilmiş, Şar ve ark. (2012) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapıp ölçeğin son hali toplam 28 madde olarak güncellenmiştir. Çocukluk Çağı Travma

Ölçeği 5'li Likert tipi olup 1-5 arasında derecelendirilmiştir. Ölçek; (1) Hiçbir Zaman, (2) Nadiren, (3) Bazen, (4) Sık Olarak ve (5) Çok Sık şeklinde düzenlenmiş ve puanlanmıştır. Çocukluk Çağı Travma Ölçeğinin toplam 5 alt boyutu vardır. Ölçeğin alt boyutlarını fiziksel istismar (madde 9, 11, 12, 15, 17), duygusal istismar (madde 3, 8, 14, 18, 25), cinsel istismar (madde 20, 21, 23, 24, 27), duygusal ihmal (madde 1, 2, 4, 6, 26) ve fiziksel ihmal (madde 5, 7, 13, 19, 28)" oluşturmaktadır. Çocukluk çağı travmaları fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ile fiziksel ve duygusal ihmali içeren 5 alt puan ve bunların toplamından oluşan toplam puan elde edilmektedir (Bernstein ve ark., 1994). Çocukluk Çağı Travma alt ölçek puanları 5-25, toplam puan ise 25-125 arasındadır.

Ölçeğin kesme noktaları; cinsel ve fiziksel istismar için 5 puan ve üzeri, fiziksel ihmal ve duygusal istismar için 7 puan ve üzeri, duygusal ihmal için 12 puan ve üzeri ve toplam puan için de 35 puan ve üzeri şeklinde önerilmiştir. Ayrıca ölçekte travma inkarını ölçen minimizasyon maddeleri (madde 10, 16 ve 22) mevcuttur. Minimizasyon puanı bu üç maddeye verilen 5 puanların (en yüksek) hesaplamasıyla oluşmaktadır ve 0-3 aralığında değer almaktadır (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012, s. 1056). Yükselen puanlar çocukluk çağı ruhsal travma düzeyinin arttığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Güvenirlilik çalışması sonucunda iç tutarlılık için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı .93 olarak tespit edilmiştir. Test-tekrar-test güvenirliği çalışmaları için ölçek katılımcılara 2 hafta arayla yeniden uygulanmış ve ÇÇTÖ'nin yüksek düzeyde test-tekrar-test güvenirliği gösterdiği ($r = .90$) tespit edilmiştir (Şar ve ark., 2012). Buradan hareketle geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan ÇÇTÖ'nin, bireylerin çocukluk çağı ruhsal travma düzeyini ölçmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, Çocukluk Çağı Travma Ölçeği için güvenirlilik çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, Çocukluk Çağı Travma ölçeği toplam puanı için Cronbach alfa değeri .80, olarak bulunmuştur.

3.4. İşlem

Tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmalarının incelendiği bu çalışmada verilerin toplanması için kullanılması planlanan Kişisel Bilgi Formu, Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği

(Adolescent Subjective Well Being Scale), Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeği (Self-efficacy Scale for Children) ve Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ; Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-28) için Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır. Ölçekler, Kasım 2021- Şubat 2022 tarihleri arasında Şırnak ili ve ilçelerinde ergenlik dönemindeki 326'sı kadın ve 323'ü erkek olmak üzere toplam 649 bireye yüz yüze olarak uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan bireylere ölçek uygulamasından önce gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırmanın amacı, ölçeğe kişisel bilgilerin yer verilmemesi, araştırmada gönüllülük ilkesinin esas alındığı ve ölçeğe verilen cevapların gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Yapılan açıklamalar doğrultusunda araştırmaya sadece gönüllü olan öğrenciler katılmış ve ölçek uygulanmıştır. Öncelikli olarak katılımcılara demografik bilgi formunda yer alan soruların eksiksiz bir şekilde doldurulmaları istenmiştir. Daha sonra ise; Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalar Ölçeği'ni doldururken 18 yaşından önce başlarına gelmiş olan olaylarla ilgili bilgi istenmiştir. Devamında katılımcıların Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeğini ve Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeğini cevaplamaları istenmiştir. Katılımcıların ölçekleri doldurması bütün soruları cevaplamaları ortalama 15 dakika sürmüştür. Son olarak çalışmaya katılımlarından dolayı öğrencilere teşekkür edilmiş ve ölçek uygulama aşaması sona erdirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmalarının incelendiği bu araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizleri, SPSS 22.0 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) ve LISREL paket programları kullanılarak yapılmıştır. Yapılan her analizden sonra elde edilen sonuçlara ilişkin bulgular açıklanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin analizinde frekans ve yüzde dağılımı kullanılmıştır.

Araştırmanın bütün değişkenleri için betimsel istatistikler hesaplanmıştır. Verilerin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmede ilişkisiz örneklem için t-Testi ve ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Daha sonra yapılan varyans analizi sonrasında da

ortalamalar arasındaki fark kaynağı için Scheffe Testine bakılmıştır. Veriler analiz edilirken güven aralığı %95 olarak alınmıştır.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın amacına yönelik elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Öncelikli olarak araştırmaya ait betimsel istatistikler sonrasında çocukluk çağı ruhsal travmalarını minimalimize etme bulguları, öz-yeterlik ve öznel iyi oluşun saptanmasına ilişkin bulgular sunulmuştur. Daha sonra, öz-yeterlik ve öznel iyi oluş ile ilgili olduğu düşünülen demografik değişkenler arasındaki ilişki t-Testi yapılarak araştırılmıştır. Yapısal modele ilişkin bulgular sunulurken, öncelikle yapısal modele ilişkin sayıtların incelenmesine değinilmiştir. Daha sonra değişkenler arasındaki korelasyonlar ile model analizine ilişkin bulgular sunulmuştur.

4. 1. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

Araştırmanın bu bölümde yapılan çalışmanın amaçlarına yönelik belirlenen hipotezlerin sınanmasına ilişkin yapılan analizlere ve bu analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Öncelikle grubun genelinde araştırmanın değişkenlerine ilişkin bulguların betimsel istatistikleri sunulmaktadır. Sonuçlar aşağıda Tablo 4.1.1.'de sunulmuştur.

Tablo 4.1.1. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

Değişkenler	En Düşük	En Yüksek	$\bar{X}$	SS
Fiziksel İstismar	5,00	19,00	6,47	2,75
Duygusal İstismar	5,00	25,00	8,14	3,69
Cinsel İstismar	5,00	25,00	7,55	3,89
Fiziksel İhmal	5,00	23,00	8,72	3,25
Duygusal İhmal	5,00	25,00	13,06	5,38
Çocukluk Çağı Ruhsal Travması	25,00	85,00	43,96	13,47

Aile İle İlişkilerden Doyum	4,00	16,00	13,01	3,34
Önemli Diğeri İle İlişkilerden Doyum	4,00	16,00	12,72	3,42
Yaşam Doyumu	3,00	12,00	8,23	2,92
Olumlu Duygular	4,00	18,00	12,52	3,21
Öznel İyi Oluş	15,00	60,00	46,50	10,97
Akademik Öz Yeterlik	7,00	35,00	22,85	6,60
Sosyal Öz Yeterlik	7,00	35,00	22,87	6,22
Duygusal Öz Yeterlik	7,00	35,00	20,87	6,55
Öz Yeterlik	21,00	105,00	66,60	16,42

Tablo 4. 1. incelendiğinde, araştırma grubunda araştırmanın değişkenleri için ortalamaların incelendiği görülmektedir. Buna göre çocukluk çağı ruhsal travması ortalama puanı $X = 43,96$ ($SS=13,47$) bulunmuştur. Çocukluk çağı ruhsal travmaların alt boyutları olan fiziksel istismar ortalama puanı $X = 6,47$ ($SS=2,75$), duygusal istismar ortalama puanı $X = 8,14$ ($SS=3,69$), cinsel istismar ortalama puanı $X = 7,55$ ($SS=3,89$), fiziksel ihmal ortalama puanı $X = 8,72$ ($SS=3,25$), duygusal ihmal ortalama puanı $X = 13,06$ ($SS=5,38$) olarak bulunmuştur

Öznel iyi oluş ortalama puanı ise; $X = 46,50$ ($SS= 10,97$) bulunmuştur. Öznel iyi oluşun alt boyutları olan aile ile ilişkilerden doyum ortalama puanı $X = 13,01$ ($SS=3,34$), önemli diğerleri ile ilişkilerden doyum ortalama puanı $X = 12,72$ ($SS=3,42$), yaşam doyumunu ortalama puanı $X = 8,23$ ($SS=2,92$) ve son olarak olumlu duygular ortalama puanı $X = 12,52$ ($SS=3,21$) bulunmuştur.

Öz-yeterlik ortalama puanı $X = 66,60$ ($SS=16,42$) değerlerine ulaşılmıştır. Öz-yeterliğin alt boyutları olan akademik öz-yeterlik ortalama puanı $X = 22,85$ ($SS=6,60$), sosyal öz-yeterlik ortalama puanı $X = 22,87$ ($SS=6,22$) ve duygusal öz-yeterlik ortalama puanı $X = 20,87$ ($SS=6,55$) bulunmuştur.

4.2. Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmalarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-Testi kullanılmıştır.

Tablo 4.2.1. Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Oluşturulan Gruplar Açısından t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalar	Erkek	323	44,05	12,91	647	,177	,859
	Kadın	326	43,86	14,02			
Fiziksel İstismar	Erkek	323	6,55	2,90	647	,704	,482
	Kadın	326	6,40	2,60			
Duygusal İstismar	Erkek	323	7,60	3,23	647	-3,737	,000
	Kadın	326	8,67	4,03			
Cinsel İstismar	Erkek	323	7,30	3,59	647	-1,629	,104
	Kadın	326	7,80	4,13			
Fiziksel İhmal	Erkek	323	9,15	3,32	647	3,382	,001
	Kadın	326	8,29	3,13			
Duygusal İhmal	Erkek	323	13,44	5,37	647	1,784	,075
	Kadın	326	12,69	5,36			

Tablo 4.2.1. incelendiğinde erkek ve kadın katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travmalar açısından karşılaştırılması için yapılan t-Testi sonucunda çocukluk çağı ruhsal travmaların cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur (t=

,177, $p > .05$). Bu bağlamda çocukluk çağı ruhsal travmaların erkek ve kadın olma durumuna göre değişiklik göstermediği söylenebilmektedir.

Tablo 4.2.1.'deki diğer araştırma verilerine bakıldığında; erkek ve kadın katılımcıların fiziksel istismar ($t = ,704$, $p > .05$), cinsel istismar ($t = ,104$, $p > .05$) ve duygusal istismar ($t = ,075$, $p > .05$) alt ölçekleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur. Katılımcıların duygusal istismar ($t = -3,737$, $p < .05$) alt ölçeği cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Katılımcıların duygusal istismar düzeyleri cinsiyet değişkenine göre karşılaştırıldığında kadınların ortalaması ($X = 8,67$) erkeklere göre ($X = 7,60$) anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur.

Katılımcıların fiziksel ihmal ($t = -1,784$, $p < .05$) alt ölçeği de cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Katılımcıların fiziksel ihmal düzeyleri cinsiyet değişkenine göre karşılaştırıldığında erkeklerin ortalaması ($X = 9,15$) kadınlara göre ($X = 8,29$) anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur.

4. 3. Travmayı İnkâr Etme Durumuna Ait Bulgular

Çocukluk çağı ruhsal travmaları ölçeğindeki 3 madde travmanın inkarını ölçmekte kullanılan minimizasyon puanını hesaplamaya yaramakta ve toplam puanı etkilememektedir. Bu maddeler şekilde sıralanabilir: 10.madde “Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.” 16.madde “Çocukluğum mükemmeldi.” ve 22.madde “Benim ailem dünyanın en iyisiydi.” Ölçekten elde edilen minimizasyon puanı 0-3 arasında değişmektedir ve ölçekte her madde 1 puan değerindedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinden aldıkları minimizasyon puanları hesaplanmış ve sonuçları Tablo 4.3.1’de verilmiştir.

Tablo 4.3.1. Araştırma Grubunun Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Ölçeğinden Aldıkları Minimizasyon Puanına Göre Dağılımları

Minimizasyon Puanı	N	%
0	290	44,7

1	204	31,4
2	137	21,1
3	18	2,8
Toplam	649	100

Tablo 4.3.1 incelendiğinde 18 katılımcı (%2,8) 0-3 arasında hesaplanan minimizasyon puanlarından 3 almışlardır. Dolayısıyla bu grup en yüksek minimizasyon puanına sahip var olan travmalarını inkar eden gruptur.

4.4. Yüksek Minimizasyon Puanına Sahip Grubun Cinsiyete Göre Dağılımları

Araştırma grubunda yüksek minimizasyon puanına sahip grubun cinsiyete göre dağılımları Tablo 4.4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.4.1. Yüksek Minimizasyon Puanına Sahip Grubun Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kadın	7	38,8
Erkek	11	61,2
Toplam	18	100

Tablo 4.4.1 incelendiğinde 18 katılımcıdan 7’si kadın (38,8) ve 11’i erkeklerden (%61,2) oluşmaktadır.

Katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travma puanlarının sosyoekonomik durumlarına göre ANOVA sonuçları Tablo 4.4.2.’de sunulmuştur.

Tablo 4.4.2. Çocukluk Çağı Travma Puanlarının Sosyoekonomik Durumuna Göre

ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	2665,382	2	1332,691		
Gruplar içi	114988,655	646	178,001	2,259	,001
Toplam	117654,037	648			

Tablo 4.4.2 incelendiğinde; analiz sonuçları katılımcıların çocukluk çağı travmaları sosyoekonomik durumlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. ($F= 2,259$, $p<.05$). Başka bir ifade ile katılımcıların sosyoekonomik düzeyi çocukluk çağı ruhsal travma puanlarını farklılaştırmaktadır. Sosyoekonomik duruma ait gruplar arası farkın hangi gruplar arasında anlamlı olduğunu tespit etmek amacıyla Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır. Yapılan Scheffe testi sonucuna göre “düşük sosyoekonomik düzey” ($X =47,79$; $SS=13,89$) ile “orta sosyoekonomik düzey” ($X =43,35$; $SS=13,23$) ve “düşük sosyoekonomik düzey” ($X =47,79$; $SS=13,89$) ile “iyi sosyoekonomik düzey” ($X =42,15$; $SS=13,10$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip olduğunu belirten katılımcılar, orta sosyoekonomik düzeye sahip olanlara ve iyi sosyoekonomik düzeye sahip olanlara göre; çocukluk çağı travmaları ölçeğinden anlamlı bir biçimde daha yüksek puan almıştır.

Katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travma puanlarının aile yapısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı t-Testi ile incelenmiştir ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.4.3. Çocukluk Çağı Travma Puanlarının Aile Yapısı Durumuna Göre Oluşturulan t-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	N	$\bar{X}$	SS	t	P
-------------	---	-----------	----	---	---

Tek Eşli	479	43,29	13,27		
				-2,123	,034
Çok Eşli	170	45,84	13,87		

Tablo 4.4.3. incelendiğinde katılımcıların aile yapıları göre çocukluk çağı ruhsal travmalar açısından karşılaştırılması için yapılan t-Testi sonucunda çocukluk çağı ruhsal travmaların aile yapılarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($t = -2,123$, $p < .05$).

Katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travma düzeylerinin aile yapısı değişkenine göre karşılaştırıldığında çok eşli aile yapısının ($X = 45,84$) tek eşli aile yapısına göre ($X = 43,29$) anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur.

4.5.Öz-Yeterliğe İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin öz-yeterliklerinin cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-Testi kullanılmıştır.

Tablo 4.5.1. Öz-Yeterlik ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Oluşturulan Gruplar Açısından t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	t	P
Öz-Yeterlik	Erkek	323	67,35	17,49	1,155	,249
	Kadın	326	65,86	15,27		
Akademik Öz-Yeterlik	Erkek	323	22,61	6,83	-,923	,356
	Kadın	326	23,09	6,37		
Sosyal Öz-Yeterlik	Erkek	323	22,98	6,42	,458	,647
	Kadın	326	22,76	6,01		

	Erkek	323	21,75	6,58		
Duygusal					3,417	,001
Öz-						
Yeterlik	Kadın	326	20,00	6,41		

Tablo 4.5.1. incelendiğinde erkek ve kadın katılımcıların öz-yeterlik açısından karşılaştırılması için yapılan t-Testi sonucunda öz-yeterliğin cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur ($t= 1,155$, $p > .05$). Bu bağlamda öz-yeterliğin erkek ve kadın olma durumuna göre değişiklik göstermediği söylenebilmektedir.

Tablo 4.5.1.'deki diğer araştırma verilerine bakıldığında; erkek ve kadın katılımcıların akademik öz-yeterlik ($t = -,9234$, $p > .05$) ve sosyal öz-yeterlik ($t=,458$, $p > .05$) alt ölçekleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur. Katılımcıların duygusal öz-yeterlik ($t=3,417$, $p < .05$) alt ölçeği cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Katılımcıların öz-yeterlik düzeyleri cinsiyet değişkenine göre karşılaştırıldığında erkeklerin ortalaması ($X=21,75$) kadınlara göre ($X =20,00$) anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur.

Katılımcıların öz-yeterlik puanlarının sosyoekonomik durumlarına göre ANOVA sonuçları Tablo 4.5.2'de sunulmuştur.

Tablo 4.5.2. Öz-Yeterlik Puanlarının Sosyoekonomik Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın	Kareler	Kareler			
Kaynağı	Toplamı	Sd	Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	303,722	2	319,999	1,187	,306
Gruplar içi	174080,594	646	269,475		

Toplam 174720,592

Tablo 4.5.2 incelendiğinde; analiz sonuçları katılımcıların öz-yeterliklerinin sosyoekonomik durumlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı görülmektedir ($F= 1,187$, $p>.05$). Başka bir ifade ile katılımcıların sosyoekonomik düzeyi öz-yeterlik puanlarını farklılaştırmamaktadır.

Katılımcıların öz-yeterlik puanlarının aile yapısına göre t-Testi sonuçları Tablo 4.6.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.5.3. Öz-Yeterlik Puanlarının Aile Yapısı Durumuna Göre Oluşturulan t-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	N	$\bar{X}$	SS	t	P
Tek Eşli	479	67,25	16,55	1,685	,087
Çok Eşli	170	64,78	15,93		

Tablo 4.6.3. incelendiğinde katılımcıların öz-yeterliklerinin aile yapılarına göre karşılaştırılması için yapılan t-Testi sonucunda, öz-yeterlik aile yapılarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($t= 1,685$; $p>.05$).

Katılımcıların öz-yeterlik puanlarının çocukluk çağı ruhsal travma durumlarına göre ANOVA sonuçları Tablo 4.6.4.' e sunulmuştur.

Tablo 4.5.4. Öz-Yeterlik Puanlarının Travmayı Minimize Puanlarına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın	Kareler	Kareler			
Kaynağı	Toplamı	Sd	Ortalaması	F	P
3					

Gruplar Arası	15795,587	5265,196		
			21,369	,000
Gruplar içi	158925,005	246,395		
		645		
Toplam	174720,592	648		

Tablo 4.5.4 incelendiğinde; katılımcıların öz-yeterliklerinin travmayı minimize puanlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. ($F=21,369$; $p<.05$).

Travma minimizasyon durumuna ait gruplar arası farkın hangi gruplar arasında anlamlı olduğunu tespit etmek amacıyla Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır. Yapılan Scheffe testi sonucuna göre “inkar yok” ($X=61,98$; $SS=16,40$) ile “düşük inkar” ($X=67,32$; $SS=15,36$), “inkar yok” ($X=61,98$; $SS=16,40$) ile “orta inkar” ($X=73,79$; $SS=14,62$) ve “inkar yok” ($X=61,98$; $SS=16,40$) ile “yüksek inkar” ($X=78,22$; $SS=15,59$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Yüksek inkar minimize puanlara sahip olan katılımcılar; inkar yok, düşük inkar ve orta inkar puanına sahip olanlara göre; öznel iyi oluş ölçeğinden anlamlı bir biçimde daha yüksek puan almıştır. Diğer sonuçlara göre “düşük inkar” ($X=47,03$; $SS=11,08$) ile “orta inkar” ($X=51,43$; $SS=10,69$) ve “düşük inkar” ($X=47,03$; $SS=11,08$) ile “yüksek inkar” ($X=56,16$; $SS=4,91$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Yüksek inkar minimize puanlara sahip olan katılımcılar; inkar yok, düşük inkar ve orta inkar puanına sahip olanlara göre; öznel iyi oluş ölçeğinden anlamlı bir biçimde daha yüksek puan almıştır.

4.6.Öznel İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin öznel iyi oluşlarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-Testi kullanılmıştır.

Tablo 4.6.1. Öznel İyi Oluş ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Oluşturulan

Gruplar Açısından t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	t	P
Öznel İyi Oluş	Erkek	323	46,81	11,64	,721	,471
	Kadın	326	46,19	10,27		
Aile İlişkilerden Doyum	Erkek	323	12,91	3,62	-,750	,453
	Kadın	326	13,11	3,05		
Önemli Diğeri İle İlişkilerden Doyum	Erkek	323	12,73	3,50	,071	,944
	Kadın	326	12,71	3,34		
Yaşam Doyumu	Erkek	323	8,62	2,79	3,383	,001
	Kadın	326	7,85	2,99		
Olumlu Duygular	Erkek	323	12,54	3,41	,117	,907
	Kadın	326	12,51	3,00		

Tablo 4.6.1. incelendiğinde erkek ve kadın katılımcıların öznel iyi oluş açısından karşılaştırılması için yapılan t-Testi sonucunda öznel iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur ($t = ,721$, $p > .05$). Bu bağlamda öznel iyi oluşun erkek ve kadın olma durumuna göre değişiklik göstermediği söylenebilmektedir.

Katılımcıların öznel iyi oluş puanlarının sosyoekonomik durumlarına göre ANOVA sonuçları Tablo 4.6.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.6.2. Öznel İyi Oluş Puanlarının Sosyoekonomik Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	303,722	2	151,861	1,262	,284
Gruplar içi	77732,509	646	120,329		
Toplam	78036,231	648			

Tablo 4.6.2 incelendiğinde; analiz sonuçları katılımcıların öznel iyi oluşlarının sosyoekonomik durumlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı görülmektedir. ($F= 1,262$, $p>.05$). Başka bir ifade ile katılımcıların sosyoekonomik düzeyi öznel iyi oluş puanlarını farklılaştırmamaktadır.

Katılımcıların öznel iyi oluş puanlarının aile yapısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı t-Testi ile incelenmiştir ve sonuçlar Tablo 4.6.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.6.3. Öznel İyi Oluş Puanlarının Aile Yapısı Durumuna Göre Oluşturulan t-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	N	$\bar{X}$	SS	t	P
Tek Eşli	479	46,94	10,78	1,735	,092
Çok Eşli	170	45,25	11,41		

Tablo 4.6.3. incelendiğinde katılımcıların öznel iyi oluşlarının aile yapılarına göre karşılaştırılması için yapılan t-Testi sonucunda, öznel iyi oluşları aile yapılarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($t= 1,735$, $p>.05$).

Katılımcıların öznel iyi oluş puanlarının çocukluk çağı ruhsal travma durumlarına göre ANOVA sonuçları Tablo 4.6.4. sunulmuştur.

Tablo 4.6.4. Öznel İyi Oluş Puanlarının Travmayı Minimize Puanlarına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın	Kareler	Kareler			
Kaynağı	Toplamı	Sd	Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	8239,922	3	2746,641	25,382	,000
Gruplar içi	69796,309	645	108,211		
Toplam	78036,231	648			

Tablo 4.6.4 incelendiğinde; katılımcıların öznel iyi oluşlarının travmayı minimize etme puanlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. ($F=25,382$, $p<.05$). Travma minimizasyon durumuna ait gruplar arası farkın hangi gruplar arasında anlamlı olduğunu tespit etmek amacıyla Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır. Yapılan Scheffe testi sonucuna göre “inkar yok” ($X=43,20$; $SS=9,99$) ile “düşük inkar” ($X=47,03$; $SS=11,08$), “inkar yok” ($X=43,20$; $SS=9,99$) ile “orta inkar” ($X=51,43$; $SS=10,69$) ve “inkar yok” ($X=43,20$; $SS=9,99$) ile “yüksek inkar” ($X=56,16$; $SS=4,91$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Yüksek inkar minimize puanlara sahip olan katılımcılar; inkar yok, düşük inkar ve orta inkar puanına sahip olanlara göre; öznel iyi oluş ölçeğinden anlamlı bir biçimde daha yüksek puan almıştır. Diğer sonuçlara göre “düşük inkar” ($X=47,03$; $SS=11,08$) ile “orta inkar” ($X=51,43$; $SS=10,69$) ve “düşük inkar” ($X=47,03$; $SS=11,08$) ile “yüksek inkar” ($X=56,16$; $SS=4,91$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmanın giriş bölümünde değinildiği gibi bu araştırmanın temel amacı, tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmalarını incelemektir. Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın temel amaçları doğrultusunda araştırma soruları test edilmiş ve elde edilen bulgular, ilgili alan yazında bulunan çalışmalar ve görgül çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tartışılan bulgular açıklanırken araştırmanın önceki bölümündeki akışa uygun bir sıra izlenmiştir. Öncelikle çalışmada yer alan demografik değişkenlerin çocukluk çağı ruhsal travma ve travmayı inkar etme durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Daha sonra demografik değişkenlerin öz-yeterlik ve öznel iyi oluş açısından karşılaştırılmasına ilişkin sonuçların tartışılmasına yer verilmiştir.

Araştırma bulgularına genel olarak bakıldığında katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travmalarının cinsiyete (kız-erkek) göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur. Çocukluk çağı ruhsal travmalarının katılımcıların sosyoekonomik düzeyine (düşük-orta-iyi) ve aile yapısına (çok eşli aile-tek eşli aile) göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer araştırma bulgularına bakıldığında katılımcıların öznel iyi oluşlarının cinsiyete, sosyoekonomik düzeye ve aile yapısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur. Öznel iyi oluş ve travmanın minimizasyonu arasında ise; anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların öz yeterliklerinin cinsiyete, sosyoekonomik düzeye ve aile yapısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ve öznel iyi oluş ile travmanın minimizasyonu arasında ise; anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

5.1.Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmada cinsiyet değişkenine göre oluşturulan grupların Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları (ÇÇRT) ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda cinsiyetin çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Araştırmada sorulan “Çocukluk çağı ruhsal travmaları cinsiyet değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış ve

katılımcıların kadın ve erkek olma durumlarına göre çocukluk çağı ruhsal travmalarının anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmüştür. Araştırmada katılımcıların doğup büyüdüğü ve halen de yaşamış oldukları bölgenin sosyo-kültürel yapısı ve her iki cinsiyetteki katılımcıların yetiştirme tarzları cinsiyetler arasında anlamlı farkın ortaya çıkmamasında etkili olduğu söylenebilir. Çocukluk çağı ruhsal travmaları ölçeğinin fiziksel istismar, cinsel istismar ve duygusal ihmal alt boyutundan alınan puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada duygusal istismar alt boyutundan alınan puan, cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Buna göre kadınların duygusal istismar alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar, erkeklerin ortalama puanından daha yüksektir. Ayrıca çocukluk çağı ruhsal travma ölçeği fiziksel ihmal alt boyutundan alınan puanlar da cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma erkeklerin lehine bulunmuştur. Literatürde araştırma sonucunu destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur. Sezer (2021) tarafından “Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile bağlanma stilleri ve savunma mekanizmaları arasındaki ilişkinin incelendiği” araştırmada çocukluk çağı ruhsal travma ölçeği sadece duygusal istismar ve fiziksel ihmal alt boyutları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. McGinn ve arkadaşları (2005) tarafından “Ebeveynlik tarzı, bilişsel tarz ve anksiyete ve depresyon arasındaki ilişkinin” incelendiği araştırmada erkek ve kadın katılımcıların istismar düzeyleri açısından anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ay (2013) tarafından 100 şizofreni hastası ile “Çocukluk çağı travmasının şizofreni kliniği ile ilişkisinin” incelendiği araştırmada cinsiyetin, çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Bostancı ve arkadaşları (2006) tarafından “Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının depresif belirtileri üzerine etkisinin” incelendiği çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmanın sonucuna paralel olan başka çalışmalar da (Bassani ve ark., 2013; Güler, 2014; Gürgen, 2017; Keene ve Epps 2016; Sönmez, 2015; Şahin-Demirkapı, 2013; Uğur, 2010; Yıldırım, 2010; Zoroğlu ve ark., 2001) mevcuttur.

İlgili alan yazın incelendiğinde araştırma bulgusunun aksine cinsiyetin, çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerinde anlamlı düzeyde farklılık bulunan araştırma bulgularına da rastlanılmıştır. Koç ve arkadaşları (2012) tarafından Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimine başvuran bireylere yönelik çocuk istismarı ve ihmali

olgularının demografik ve klinik özelliklerinin incelendiği araştırmada cinsiyetin çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kessler ve arkadaşları (2001) tarafından çocuk cinsel istismarı ve sonrasındaki psikopatolojinin incelendiği araştırmada da katılımcıların cinsiyeti çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerinde anlamlı bir etki bulunmuştur. Literatürde kız çocuklarının erkeklere oranla daha fazla çocukluk çağı ruhsal travmalarına maruz kaldığını belirten araştırmalara rastlanmaktadır (Briere ve Elliott, 2003; Wu, 2003). Bu bulguların aksine üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı ruhsal travma yaşantıları üzerine yürütülen çalışmalarda erkeklerin travma puanlarının kadınlarınkinden daha yüksek aldığı çalışmalar da mevcuttur (Çağatay, 2014; Dobur, 2019; Yiğit, 2013).

Alanyazın incelendiğinde katılımcıların kadın ve erkek olma durumuna göre çocukluk çağı ruhsal travma puanlarının birbirinden farklı sonuçlar elde edilmesinin birçok nedeni olduğu düşünülmektedir. Zeren ve arkadaşları (2012) farklı sonuçları kız çocukların erkek çocuklara oranla kendilerini ifade etmede yetersiz kaldıklarına bağlamıştır. Dülger (2019) ise; duygu ve düşüncelerini ifade etmede erkeklerin daha zayıf kaldığını, bu durumdan dolayı istismarın ortaya çıkıp çıkmamasında etkili olabileceğini açıklamıştır. Arık Binbay (2009), toplumda fiziksel ihmal ve istismarın, çocuğu disipline etmede bir araç olarak kullanıldığını bu yüzden normalleştirildiğini ifade etmiştir. Özellikle yaşanan kültür ve aile yapısının da etkisiyle kadınların yaşadıkları travmaları ifade etmekte güçlük çektiği söylenebilir. Özetle cinsiyete göre çocukluk çağı ruhsal travma puanlarının birbirinden farklı sonuçlar elde edilmesinde çalışma grubunun sahip olduğu farklı özelliklerin yanında yaşadıkları aile yapılarının, yetiştirilme şekillerinin ve buna bağlı olarak istismar türlerini algılama biçimlerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinden aldıkları minimizasyon puanları hesaplanmıştır. Travmanın minimizasyonunu değerlendiren toplamda 3 madde bulunmaktadır. Travmanın minimizasyon puanı, katılımcıların bu üç sorudan kaçına 5 puan verdiği ile hesaplanır. Böylece kişinin travmayı inkâr düzeyi belirlenir. Araştırma sonucunda çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinden alınan minimizasyon puanlarının cinsiyet açısından değerlendirilmesi sonucunda erkeklerin daha fazla olduğu görülmüştür. Travmalarını inkâr etme oranının erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olduğu söylenebilmektedir. Çocukluk çağı

travmalarından özellikle fiziksel istismarın bazı kültürlerde bir eğitim ve disiplin aracı olarak kullanılması bireylerin sürekli maruz kaldıkları travmayı normalleştirmelerine ve travmayı yok saymalarına neden olduğu düşünülmektedir. Alanyazın incelendiği araştırma bulgularından farklı olarak, travma minimizasyon puanının (inkar) kadınlarda yüksek çıkan çalışmalara ulaşılmıştır. Arık Binbay (2009) tarafından “Bipolar I Bozukluk Hastalarında Şiddetli Çocukluk Çağı Travmasının Hastalık Özellikleri Üzerine Olan Etkisinin” incelendiği çalışmada kadınların travma minimizasyon puanı erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır. Kirman (2020) tarafından yetişkinliğe geçiş dönemindeki 566 kişi ile yapılan çalışmada da kadınların travma minimizasyon puanı daha yüksek çıkmıştır. Yaşanılan toplumun ve kültürün birey üzerindeki etkisi göz önüne alındığında travmayı inkar eden kadınların sürekli tekrarlanan travmanın etkisinde kaldıkları, bir süre sonra normalleştiği ve başa çıkma stratejilerinden duyarsızlaşma stratejisini kullandıkları düşünülmektedir. Siu ve Chang (2011) duyarsızlaşmayı, kişinin sorun karşısında çözüm bulmak için herhangi bir çaba göstermemesi, var olan sorunu yok sayması ve normal hayatına devam etmesi olarak açıklamıştır.

Araştırmada sosyoekonomik düzey değişkenine göre oluşturulan grupların Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları (ÇÇRT) ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda sosyoekonomik düzeyin çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Araştırmada sorulan “Çocukluk çağı ruhsal travmaları sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış ve katılımcıların kötü sosyoekonomik, orta sosyoekonomik ve iyi sosyoekonomik düzey durumlarına göre çocukluk çağı ruhsal travmalarının anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde çalışmayı destekler nitelikte araştırmaların olduğu görülmektedir. Çeşmeci (1995), tarafından yapılan çalışmada düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan ergenlerin daha fazla duygusal istismar algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Taşdelen (1995) de benzer şekilde çocukluk çağı ruhsal travmanın düşük sosyoekonomik düzeye sahip bireylerde daha fazla olduğu bulgulanmıştır. Fergusson ve Lynskey (1997), yaptıkları çalışmada çocukluk çağı ruhsal travmaları belirtilerinin gelir düzeyi düşük gruptaki çocuklarda daha sık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kim ve arkadaşları (2020)’nın yetişkin bireylere yönelik yapılan ve çocukluk çağı travmalarının araştırıldığı çalışmada düşük sosyoekonomik düzeye sahip bireylerin daha fazla çocukluk çağı

travması yaşadıkları görülmüştür. İşmen (2012)'nin çocukluk çağında yaşanan ihmal ve istismarı ölçmek için geliştirdiği ölçek çalışmasında çocukluk çağı travması ile düşük sosyoekonomik gelir düzeyi arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bekçi (2006), ilköğretim ikinci kademe öğrencileriyle aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada sosyoekonomik düzeyi ile istismarın üç alt boyutu olan fiziksel istismar, duygusal istismar ve cinsel istismar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyoekonomik düzey arttıkça fiziksel, duygusal ve cinsel istismarın azaldığı ortaya konmuştur. Türkkkan ve Odacı (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada da araştırma bulgularına paralel sonuçlar elde edilmiştir.

Sosyoekonomik düzeyi düşük olan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanamadığı; beslenme, barınma, sağlık ve eğitim koşullarının yetersiz olmasından dolayı daha fazla travmaya maruz kalındığı düşünülmektedir. Ayrıca yüksek sosyoekonomik düzeyin çocuğun fiziksel, duygusal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesini kolaylaştırdığı ve yaşam standartlarını yükselttiği bu nedenle yaşanılacak olası travmaların en aza indirgendığı düşünülmektedir.

Araştırmada aile yapısı (tek eşli aile-çok eşli aile) değişkenine göre oluşturulan grupların Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları (ÇÇRT) ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda aile yapısının çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Araştırmada sorulan “Çocukluk çağı ruhsal travmaları aile yapısı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış ve katılımcıların aile yapısı durumuna göre çocukluk çağı ruhsal travmalarının anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür. Çok eşli aile yapısına sahip bireylerin tek eşli aile yapısına sahip bireylere göre çocukluk çağı ruhsal travma düzeyleri daha fazla bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde aile yapısının çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerindeki etkisine bakılan çalışmaya rastlanmamıştır. Literatürde çok eşli ve tek eşli aile yapısından ziyade çekirdek aile ve geniş aileye yönelik araştırmalara rastlanmaktadır. Literatürde tek eşli ve çok eşli aile yapısına yönelik araştırmanın bulunmaması, çalışmanın özgünlüğünü destekler niteliktedir. Çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu bulgular ışığında çok eşli aile yapılarında yaşayan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmaması ve kalabalık bir ailede yaşanması bireyi ihmal ve istismara açık hale getirdiği düşünülmektedir. Alanyazında aile yapılarından ziyade aile tipine yönelik

Çalışmaların yoğunlukta olduğu grlmektedir. Güler ve arkadaşları (2002) tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihtmal davranışı ve bunu etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmada fiziksel İstismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve duygusal ihtmal puanlarının aile tipine (ekirdek aile-geniş aile) göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluk ağı ruhsal travmalarının aile tipine göre geniş aile lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı çalışmalar da mevcuttur (Bilir ve ark., 1991; Bostancı ve ark., 2006).

5.2.z-Yeterliğe İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmada cinsiyet değerkenine göre oluşturulan grupların öz-yeterlik leđinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda cinsiyetin öz-yeterlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Araştırmada sorulan “Katılımcıların z-yeterlikleri cinsiyet değerkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış ve katılımcıların kadın ve erkek olma durumlarına göre öz-yeterlikleri anlamlı biçimde farklılaşmadığı ancak erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla öz-yeterlik puanına sahip olduğu bulunmuştur. Literatürde elde edilen bulguyla paralellik gösteren çalışmalara rastlanmaktadır. Alçay (2015) tarafından ergenlerle yapılan çalışmada erkeklerin genel öz-yeterlik puan ortalaması ile kızların genel öz-yeterlik puan ortalaması arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunamamıştır. Kazanođlu (2019) tarafından lise öğrencileriyle yapılan çalışmada da katılımcıların cinsiyetlerine göre öz-yeterlikleri anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonuçlanmıştır. Gönülalan (2019) tarafından ortaokul đrencilerinde öz yeterlik ve narsisizmin incelendiği araştırmada kız ve erkek öğrencilerin, öz yeterlik düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Öđrencilerin z--yeterlilik düzeyleri ile baša çıkma stratejilerinin incelendiği çalışmada katılımcıların cinsiyetlerine göre öz-yeterlikleri anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır (Keskin ve Orgun, 2006). Araştırma bulgularını destekler nitelikte baška çalışmalar da bulunmaktadır (Canpolat ve etinalp, 2011; Galpin ve ark., 2003; Hilland ve ark, 2009; Kamtsios, 2010; Kumar ve Lal, 2006; Luszczyńska ve ark., 2005; McKenzie, 1999; Pajares, 1996; Soyyiđit, 2020; Telef, 2011). Artık günümüzde cinsiyetler arası toplumsal farkların azalmasından, kadın ve erkeklerin eşt düzeyde haklara sahip olmasından, toplumun kadın ve erkeğe yüklemiş olduğu rollerin değerşime uğramasından dolayı öz yeterliğin cinsiyete göre

farklılaşmadığı düşünülmektedir. Çalışma bulgularının aksine öz-yeterliğin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı araştırmalar da mevcuttur. Aydın (2011), üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada öz yeterliğin cinsiyete göre değiştiğini ve erkek öğrencilerin öz-yeterliğinin kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ohannessian ve ark. (1999), ergenlik dönemindeki katılımcıların kız ve erkek olma durumuna göre, öz-yeterlik düzeylerinin farklılaştığını saptamıştır. Özetle literatürde öz-yeterliğin cinsiyete göre farklı sonuçlarına rastlanmaktadır. Aile kurumu çocuk öz-yeterliği için ilk kaynak olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda farklı araştırma sonuçlarının elde edilmesinde, çalışma grubunun farklı aile yapılarında büyümelerinden ve yaşamlarında farklı başarı/başarısızlık deneyimlerine sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada sosyoekonomik düzey değişkenine göre oluşturulan grupların öz-yeterlik ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda sosyoekonomik düzeyin öz-yeterlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sorulan “Öz-yeterlik sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış, katılımcıların kötü sosyoekonomik, orta sosyoekonomik ve iyi sosyoekonomik düzey durumlarına göre öz-yeterliklerinin farklılaşmadığı görülmüştür. Alanyazında çalışma bulgularıyla örtüşen çalışmalara rastlanmaktadır. Özcan (2018) tarafından ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış 301 ergenin öz yeterlik ve sosyal destek düzeylerini karşılaştırdığı bir araştırma yapmıştır. Araştırmada ebeveynleri boşanmış olan 168 ve ebeveynleri boşanmamış olan 133 ergenin öz-yeterliklerinin sosyoekonomik durumu göre farklılaşmadı sonucuna ulaşılmıştır. Soyyiğit (2020) tarafından yapılan araştırmada da sosyoekonomik durumun öz-yeterliği farklılaştırmadığı bulgulanmıştır. Ergenlerin sosyal karşılaştırma ve duygusal öz-yeterlik düzeylerinin demografik değişkenlere göre incelendiği araştırmada öz-yeterliğin sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmadığı bulunmuştur (Kaya ve Savaşlı, 2020). Aksu (2015)’nin lise öğrencilerinin akademik öz yeterlik, sosyal ilişki unsurları ile suça eğilimleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada da katılımcıların akademik öz-yeterliklerinin sosyoekonomik duruma göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulgularının tersine öz-yeterliğin sosyoekonomik düzeye göre farklılaştığı çalışmalar da bulunmaktadır. Satıcı (2013), üniversite öğrencilerinin akademik öz-yeterliklerinin farklı değişkenler açısından incelediği çalışmada sosyoekonomik

düzeyi iyi olarak algılayan öğrencilerin akademik öz-yeterliklerinin de yüksek çıktığı bulgulanmıştır. Araştırmada sosyoekonomik durumlarını yoksul olarak belirten öğrencilerin ise; en düşük düzeyde öz-yeterliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Hughes ve Chen (2011)'nin araştırmasında sosyoekonomik durumlarını yüksek algılayan çocukların öz yeterlik düzeylerini düşük algılayanlara göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Araştırma sonuçlarından hareketle sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ailelerin çocuk yetiştirme sürecinde çocuğun ihtiyaçlarını kolayca karşılayabildiği, çocuğun gelişimini olumsuz etkileyecek olan faktörlerin en aza indirildiği böylece bireylerin öz yeterliğine katkıda bulunulduğu düşünülmektedir. Fulignia ve Yoshikawa (2012) sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarına daha fazla fırsat tanıdığını ve çocuğa ilgisi doğrultusunda pek çok aktivite sunulduğunu açıklamıştır. Çocuğa sağlanan fırsatların, başarılı deneyimleri de beraberinde getirdiği böylece çocuğun öz-yeterliğine pozitif etki ettiği düşünülmektedir.

Araştırmada aile yapısı durumuna göre oluşturulan grupların öz-yeterlik ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda aile yapılarının öz-yeterlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sorulan “Öz-yeterlik aile yapısına göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış, tek eşli aile yapılarında yaşayan bireylerin öz-yeterlik puanları çok eşli aile yapılarında yaşayanlara göre daha fazla çıkmıştır. Fakat aile yapı değişkenine göre öz-yeterliklerinin farklılaşmadığı görülmüştür. Literatürde öz-yeterliğin çok eşli ve tek eşli aile yapılarına göre incelendiği araştırmalara rastlanılmamıştır. Bu bağlamda ulaşılan sonuç, araştırmanın özgünlüğünü destekler niteliktedir. Aile kurumunun ve çocuğun yetiştiği aile ortamının, çocuğun sağlıklı gelişiminde çok önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu noktada çok eşli ailede yaşayan bireylerin hem anne hem babadan yetersiz düzeyde maddi-manevi destek alacağı, yaşamı boyunca çoğu şeyden eksik kalacağı bu durumun da çocuğun öz-yeterliğine olumsuz etki edeceği düşünülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde aile yapılarından (çok eşli aile-tek eşli aile) ziyade genellikle aile türleri olan çekirdek aile ve geniş aile türlerine yönelik araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Literatürde öz-yeterliğin çekirdek aile ve geniş aile bağlamında incelendiği farklı sonuçlarının bulgulandığı görülmektedir. Gül ve Adıgüzel (2015)'in üniversite öğrencilerinin öz yeterlilik düzeylerinin çekirdek aile,

geniş aile ve tek ebeveynli aile değişkenlerine göre incelendiği araştırmada öz-yeterliğin üç aile türüne göre de farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Saka, (2017) tarafından farklı aile yapısına sahip 352 ergenin öz-yeterlik ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada ergenlerin öz-yeterlilik düzeyleri, aile yapılarına (çekirdek aile, geniş aile ve tek ebeveynli aile) göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Tekeli (2017) tarafından yapılan çalışmada ise; araştırma bulgularıyla paralellik gösteren sonuçlara rastlanmamıştır. Araştırmada katılımcıların aile yapılarına (çekirdek aile-geniş aile) göre öz-yeterliklerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada travmayı minimize/inkâr etme durumuna göre oluşturulan grupların öz-yeterlik ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda travmayı minimize/inkar etme durumunun öz-yeterlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sorulan “Öz-yeterlik, travmayı inkâr durumuna göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmıştır. Yüksek inkâr minimize puanlara sahip olan katılımcılar; inkar yok, düşük inkar ve orta inkar puanına sahip olanlara göre; öz-yeterlik ölçeğinden anlamlı düzeyde daha yüksek puan almıştır. Çocukluk çağında yaşanan ihmal ve istismar olaylarının çoğu bireyler üzerinde yıpratıcı etkisinin yanında suçluluk duygusunun da yaşanmasına bu yüzden bireylerin travmayı inkar etme eğilimde olabilecekleri düşünülmektedir.

Adjorlolo ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan çalışmada, çocukluk çağında kötü muameleye maruz kalan katılımcıların öz-yeterliğinin olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Singer ve arkadaşları (2016)’nın yürüttüğü çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiş ve çocukluk çağında yaşanan istismarın öz-yeterliği olumsuz etkilediği bulgulanmıştır. Kötü muamele gören ve görmeyen çocuklarda sosyal öz-yeterlik ve davranış sorunlarının incelendiği araştırmada çocukluk çağı travmalarının öz-yeterliği olumsuz etkilediği görülmüştür (Kim ve Cicchetti, 2003).

5.3.Öznel İyi Oluşa İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmada cinsiyet değişkenine göre oluşturulan grupların öznel iyi oluş ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda cinsiyetin öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Araştırmada sorulan “Katılımcıların öznel iyi oluşları cinsiyet değişkenine göre anlamlı biçimde

farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış ve katılımcıların kadın ve erkek olma durumlarına göre öznel iyi oluşları anlamlı biçimde farklılaşmadığı ancak erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla öznel iyi oluş puanına sahip olduğu bulunmuştur. Cinsiyetin, öznel iyi oluşun alt boyutları olan aile ile ilişkilerden doyum, önemli diğeri ile ilişkilerden doyum ve olumlu duygular alt boyutlarında da anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Öznel iyi oluşun yaşam doyumu alt boyutu ise; cinsiyete göre erkeklerin lehine anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur. Özkan (2014) ergenlerdeki anne baba tutumu ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelendiği araştırmada anne babasını otoriter olarak algılayan ergenlerde cinsiyetin öznel iyi oluş alt boyutlarından olumlu duygular ile anlamlı düzeyde farklılaştığı ve bunun erkeklerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diener (1984) tarafından yapılan öznel iyi oluş araştırmasında cinsiyet ile iyi oluş arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Mahon ve arkadaşları (2005)’nın çalışmasında da öznel iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşması sonucuna ulaşılmıştır. Wilson (1967) da çalışmayı destekler sonuçlar elde etmiştir. Ulusal literatür incelendiğinde cinsiyetin, öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını gösteren bir çok araştırma mevcuttur (Bayram, 2018; Cihangir Çankaya, 2009; Çelik, 2008; Çevik, 2010; Dervişoğlu, 2018; Eken, 2010; Eroğlu Küçükaslan, 2017; Eryılmaz ve Aypay, 2011; Eroğlu Küçükaslan, 2017; Güney, 2017; Karakoç ve ark., 2013; Kartal, 2013; Özen, 2005; Satan, 2014; Saygın, 2008; Toprak, 2014; Uçan, 2013).

Çalışma bulgularından farklı olarak cinsiyetin öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu araştırmalar da bulunmaktadır. Eryılmaz ve Atak (2011) eğitim ve gelir durumunun yanında cinsiyet değişkeninin, öznel iyi oluşu düşük seviyede etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Eryılmaz ve Ercan (2011)’nın öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri değişkenleri bakımından incelediği araştırmada, öznel iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Saföz Güven (2008)’in lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada erkeklerin kızlardan daha yüksek öznel iyi oluşa sahip olduğunu saptamıştır. Tümkaya (2011), üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını incelemiş ve erkeklerin kızlardan yüksek öznel iyi oluş puanına sahip olduğunu açıklamıştır. Kızların erkeklere göre daha yüksek öznel iyi oluşa sahip olduğunu belirten araştırmalar da bulunmaktadır (Duman, 2016; Erbaş, 2012; Gündoğdu ve Yavuzer, 2012; Nigar, 2014; Reisoğlu, 2014; Sezer, 2010; Yavuz-Güler ve İşmen-Gazioğlu,

2008). Deswal ve Sanhi (2015) araştırmalarında kız öğrencilerin özneİ iyi oluşlarının erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sezer (2011), ortaöğretim öğrencilerde özneİ iyi oluşun farklı değişkenler açısından incelendiği araştırmada kız öğrencilerin daha yüksek özneİ iyi oluşa sahip olduğu bulgulanmıştır. Özneİ iyi oluşun cinsiyete göre karşılaştırıldığı başka bir araştırmada ise; kız ve erkeklerin özneİ iyi oluş puanları eşit düzeyde bulunmuştur (Myers ve Diener, 1995). Araştırma bulgularına bakıldığında araştırmanın yapıldığı örneklem grubunun yakın bir kültürde yetişmiş olması, aile yapılarının birbirine benzer olması, günümüzde eskiye göre kız-erkek ayrımının azaldığı ve her iki cinsiyetin eşit fırsatlardan yararlanıyor olması, özneİ iyi oluşun cinsiyet üzerinde anlamlı bir farklılık çıkmamasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında araştırma grubunun aynı gelişim döneminde benzer özellikler sergilemesi de özneİ iyi oluşun cinsiyete göre farklılaşmamasına neden olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada sosyoekonomik düzey değişkenine göre oluşturulan grupların özneİ iyi oluş ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda sosyoekonomik düzeyin özneİ iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sorulan “Özneİ iyi oluş sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış, katılımcıların kötü sosyoekonomik, orta sosyoekonomik ve iyi sosyoekonomik düzey durumlarına göre özneİ iyi oluşlarının farklılaşmadığı görölmüştür. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgularını destekler nitelikte çalışmalar görölmektedir. Lisede okuyan öğrencilerin özneİ iyi oluş düzeylerinin incelendiği araştırmada katılımcıların sosyoekonomik durumlarına göre özneİ iyi oluşları farklılaşmamaktadır (Çakır, 2015). Benzer şekilde Reisoğlu (2014) ve Topuz (2013) tarafından üniversite öğrencileriyle, Demir Çelebi ve Sezgin (2015) lise öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada özneİ iyi oluşun sosyoekonomik duruma göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Sayın (2020) tarafından ergenlerin özneİ iyi oluş düzeylerinin algılanan ebeveyn çatışması ve öz-yeterlik inançlarıyla ilişkisinin incelendiği çalışmada gelir durumu değişkeni ile özneİ iyi oluş arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında ve özneİ iyi oluşunun belirlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırma sonucunda katılımcıların özneİ iyi oluş düzeylerinin sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşmamasının nedeni olarak bireylerin

yaşam standartlarını ve beklentilerini sosyoekonomik düzeye göre belirlemelerinden kaynaklandığı ve bu yüzden katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerinin sosyoekonomik düzeye göre değişmediği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularından farklı olarak öznel iyi oluşun, sosyoekonomik duruma göre anlamlı düzeyde farklılaştığı araştırmalar da mevcuttur. Ramia (2012) yaptığı araştırmada ailenin gelir durumunun bireyin öznel iyi oluşunu farklılaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Tuzgöl Dost (2004) çalışmasında algılanan sosyoekonomik durumun öznel iyi oluşu farklılaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerinin incelendiği araştırmada sosyoekonomik düzeyi yüksek olan bireylerin öznel iyi oluş seviyeleri orta ya da düşük olanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Dost, 2004). Canbay (2010) ve Wilson (1967) da bu araştırma bulgularına paralel sonuçlar elde etmiştir. Kermen (2013)'nin üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada yüksek gelire sahip olan katılımcıların daha yüksek öznel iyi oluşlarının olduğu saptanmıştır. Bulut (2007) gelir düzeyi ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yüksek sosyoekonomik düzeyin beraberinde yüksek yaşam standartlarını getirdiği bunun da öznel iyi oluşa pozitif etki ettiği düşünülmektedir. Ayrıca öznel iyi oluşun sosyoekonomik duruma göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ve sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmadığı çalışmaların olması, sosyoekonomik durumun öznel iyi oluş üzerinde çok güçlü etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada aile yapısı durumuna göre oluşturulan grupların öznel iyi oluş ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda aile yapılarının öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sorulan “Öznel iyi oluş aile yapısına göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmış, tek eşli aile yapılarında yaşayan bireylerin öznel iyi oluş puanları çok eşli aile yapılarında yaşayanlara göre daha fazla çıkmıştır. Fakat aile yapı değişkenine göre öznel iyi oluşun farklılaşmadığı görülmüştür. Literatürde öznel iyi oluşun çekirdek ve geniş aile yapılarına, boşanmış ve birlikte yaşayan aile yapılarına göre incelendiği fakat çok eşli ve tek eşli aile yapılarına göre incelenen araştırmaların olmadığı görülmüştür. Literatürde tek eşli ve çok eşli aile yapısına yönelik araştırmanın bulunmaması, çalışmanın özgünlüğünü destekler niteliktedir. Çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada travmayı minimize/inkâr etme durumuna göre oluşturulan grupların öznel iyi oluş ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda travmayı minimize/inkar etme durumunun öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sorulan “Öznel iyi oluş, travmayı inkâr durumuna göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?” sorusu cevaplanmıştır. Yüksek inkâr minimize puanlara sahip olan katılımcılar; inkar yok, düşük inkar ve orta inkar puanına sahip olanlara göre; öznel iyi oluş ölçeğinden anlamlı düzeyde daha yüksek puan almıştır. Katılımcıların çocukluk çağı boyunca birçok travmaya maruz kalması kişinin problemlerle baş etme becerisi kazanmasını sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca sürekli yaşanan travmatik olayların bu bireyler için hayatın bir parçası olarak algılandığı, bu olumsuz yaşam olaylarını normalleştirdikleri ve travmayı yok saydıkları düşünülmektedir.

BÖLÜM 6

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu çalışmanın temel amacı, tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmalarını incelemektir. Araştırmanın diğer amacı ise cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve aile yapısı (tek eşli aile-çok eşli aile) değişkenine göre çocukluk çağı ruhsal travma, öz-yeterlik ve öznel iyi oluşun farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Araştırmada belirtilen amaçlar doğrultusunda yapılan incelemeler sonucunda, cinsiyetin çocukluk çağı ruhsal travma üzerinde anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Çocukluk çağı ruhsal travmanın alt boyutlarından duygusal istismar ile cinsiyet arasında kadınların lehine, fiziksel ihmal ile cinsiyet arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılık sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın diğer bir sonucuna göre çocukluk çağı ruhsal travma üzerinde sosyoekonomik düzeyin anlamlı farklılığa sahip olduğu ve düşük sosyoekonomik durumu sahip olan bireylerin lehine sonuçlandığı görülmektedir. Son olarak araştırmada aile yapısının (çok eşli-tek eşli) çocukluk çağı ruhsal travma üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çok eşli aile yapısına sahip olan bireylerin çağı ruhsal travma puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu bağlamda araştırmada anlamlı farklılığın çok eşli aile yapısına sahip olan bireylerin lehine sonuçlandığı görülmektedir.

Araştırmada cinsiyet değişkenine göre oluşturulan grupların öz-yeterlik ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılmasının sonucunda cinsiyetin öz-yeterlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat öz-yeterlik alt boyutlarından olan duygusal öz-yeterlik ile cinsiyet arasında erkeklerin lehine anlamlı fark bulunmuştur. Araştırmanın diğer alt amaçlarından olan sosyoekonomik durum ile öz-yeterlik ve aile yapısı ile öz-yeterlik arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Katılımcıların öz-yeterliklerinin travmayı inkar puanlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. Bu anlamlı farklılık yüksek inkar düzeyine sahip katılımcıların lehinedir.

Diğer bir araştırma sonucuna bakıldığında araştırmada cinsiyetin, öznel iyi oluş üzerinde anlamlı farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öznel iyi oluşun alt boyutlarından yaşam doyumu alt boyutu ile cinsiyet arasında erkeklerin lehine

anlamli farklılık bulunmuştur. Araştırmanın diğ er alt amaçlarından olan sosyoekonomik durum ile öznel iyi oluş ve aile yapısı ile öznel iyi oluş arasında anlamli bir farklılık bulunamamıştır. Katılımcıların öznel iyi oluşlarının travmayı inkar puanlarına göre anlamli bir biçimde farklılaşt ığı görölmektedir. Bu anlamli farklılık yüksek inkar düzeyine sahip katılımcıların lehine olduğı görölmektedir.

Sonuç olarak alan yazın incelendiğinde çocukluk çağ ı ruhsal travmaları, öz-yeterlik ve öznel iyi oluşun farklı değı şkenler açısından incelendiğı çalışmalara rastlanılmıştır. Araştırma bulgularını destekler nitelikte çalışmalar olmakla birlikte, farklılaş an çalışmalar da görölmektedir. Literatürde farklı aile yapılarında (tek eşli aile-çok eşli aile) çocukluk çağ ı ruhsal travmalarının, öz-yeterlik ve öznel iyi oluşun incelendiğı bir araşt ırmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda araştırma bulgularından hareketle, Türkiye’de belirli bir bölgede hala varlığını devam ettiren çokeşli aile yapılarında büyüyen çocukların, öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağ ı ruhsal travma yaşamalarında önemli bir yere sahip olduğı, yapılacak olan önleme ve müdahale etme çalışmalarında dikkat edilmesi gerektiğı önerilmektedir.

Çocukluk çağ ı ruhsal travmalarının ve farklı aile yapılarının öz yeterlik ve öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin incelendiğı bu araştırmanın çalışma grubunu, ergenlik dönemindeki bireyler oluşturmaktadır. Çocukluk çağ ı yaşantıları kritik bir öneme sahip olup bu dönemde meydana gelen olumsuz yaşantılara, daha erken müdahale etmek ve önleyici çalışmalar yapmak için araştırmanın daha küçük yaş gruplarıyla yapılması ve boylamsal bir araştırma deseninin kullanılması önerilmektedir.

Kanunen yasak olan fakat Türkiye’de özellikle Doğı ve Güneydoğı Anadolu Bölgelerinde hala devam eden, ruh sağığı üzerinde birçok olumsuz etkisi bulunan hem kadını hem de çocuğı ihmal ve istismara açık hale getiren çok eşli aile yapılarının yetkililerce daha fazla araştırılması, bilinçlendirme ve önleme çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Çocukluk çağ ında meydana gelen travmalar, yaşamın en fırtınalı geçen ergenlik döneminde etkilerini daha belirgin bir şekilde gösterebilmektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki bireylere sağılanacak olan ruh sağığı hizmetleri, bireyin öz-yeterliğı ve öznel iyi oluşuna da pozitif etki etmesi beklenmektedir. Bu noktada bu bireylere destek ve psikolojik yardım çalışmaları düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Akkan Avcı, A. ve İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi, *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22 (4), 591-614.
- Adjorlolo, S., Adu-Poku, S., Andoh Arthur, J., Botchway, I. ve Mlyakado, B. P. (2017). Demographic factors, childhood maltreatment and psychological functioning among university students' in Ghana: A retrospective study. *International Journal of Psychology*, 52, 9-17.
- Aker, A. T. (2012). *Temel sağlık hizmetlerinde ruhsal travma yaklaşımı*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Ruhsal Travma ve Afet Psikiyatrisi Çalışma Birimi Yayını.
- Akkaya, K. (2018). *Toplumsal değişimin aile kurumuna etkisi bağlamında çokeşli evlilikler: Erzurum/Hınıs örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akkoyunlu, B., Orhan, F. ve Umay, A. (2005). Bilgisayar öğretmenleri için bilgisayar öğretmenliği öz-yeterlik ölçeği geliştirme çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (29), 1-8.
- Aksu, N. (2015). *Lise öğrencilerinin akademik öz yeterlik, sosyal ilişki unsurları ile suça eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Aktay, M. (2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1 (2) , 169-184.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1 (2), 95-119.
- Alçay, A. (2015). *Ergenlerin öz-yeterlikleri ile mantıkdışı inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Al Krenawi, G. J.R., Al-Krenawi, S. (1997) Social work practice with polygamous families. *Child Adolesc Social Work J*, 14, 445– 458.
- Alsancak, C. (2016). *Çocukluk çağı travmaları ve bağlanma özellikleri ile obsesif inanışlar ve obsesif-kompulsif belirtilerin ilişkisinde dünyaya ilişkin varsayımların aracılık rolü: Üniversite öğrencilerinde bir değerlendirme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Annak, B. B. (2005). *Sosyal destek, sosyal ağ, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu: Duygu-durum ve anksiyete bozukluğu tanısı alan kişiler ve düzenli hemodiyaliz tedavisi gören hastalar açısından bir karşılaştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk hakları ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:151.

Arık Binbay, D. (2009). *Bipolar I bozukluk hastalarında şiddetli çocukluk çağı travmasının hastalık özellikleri üzerine olan etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*, 8 (2), 133-143.

Aslantürk, H. ve Kaya Kılıç, A. (2020). Üvey aileye sahip gençlerde aile aidiyeti: Nitel bir analiz. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1171-1189.

Aşar, P. ve Umay, A. (2001). İlköğretim matematik öğretmenliği öğrencilerinin bilgisayarla ilgili öz-yeterlik algısı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1-8.

Atak, H. (2010). *Yetişkinliğe geçişte kimlik biçimlenmesi ve eylemlilik: Bireyleşme sürecinde iki gelişimsel kaynak* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aust, S., Hartwig, E. A., Heuser, I. ve Bajbouj, M. (2012). The role of early emotional neglect in alexithymia. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy*, 5 (3), 225-232.

Ay, N. D. (2013). *Çocukluk çağı travmasının şizofreni kliniği ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, Samsun.

Aydiner, B. B. (2011). *Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının alt boyutlarının, genel öz yeterlik, yaşam doyumu ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Bahar, G., Savaş, H. A. ve Bahar, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (12), 51-65.

Bahar, G., Savaş, H. A., Ünal, A. ve Bahar, A. (2015). İki uçlu duygu durum bozukluğu hastalarının tedaviye katılımları ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Journal of Mood Disorders*, 5 (3), 95-103.

Bandura, A., Adams, N. E. and Beyer, J. (1977). Cognitive processes mediating behavioral change. *Journal of personality and social psychology*, 35 (3), 125

Bandura, Albert (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ, US: Prentice-Hall, Inc.

Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American psychologist*, 44 (9), 1175.

Bandura, A. (1993). Bilişsel gelişim ve işlevsellikte algılanan öz yeterlilik. *Eğitim Psikoloğu*, 28 (2), 117-148.

Bandura, A. (1994). Self-Efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia Of Human Behavior* (Vol. 4, pp. 71-81). New York: Academic Press.

Bandura, A. (1995). Kavramsal ekümenizmi düzeltmek üzerine. *Öz-yeterlik, uyum ve uyum içinde* (s. 347-375). Springer, Boston, M. A.

Bandura, A. (1997). Öz-yeterlik: Kontrol egzersizi. New York: Freeman .

Bandura, A. (1999). Sosyal bilişsel teori: Bir ajan perspektifi. *Asya Sosyal Psikoloji Dergisi*, 2 (1), 21-41.

Bandura, A. (2004). *Social cognitive theory for personal and social change by Enabling Media*. In A. Singhal, M. J. Cody, E. M. Rogers, & M. Sabido (Eds.), LEA's communication series. Entertainment-education and social change: History, research, and practice (s. 75-96). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Bassani, L., Antypa, N., ve Serretti, A. (2013). Childhood maltreatment and neurobiological vulnerability to depression: A review. *Clinical Neuropsychiatry. Journal of Treatment Evaluation*, 10 (6), 260-273.

Battal, S. ve Özmenler, N. (1997). *Post travmatik stres bozukluğu ve akut stres bozukluğu*: Psikiyatri Temel Kitabı Cilt 1, Ed: Güleç, C., Köroğlu, E. Ankara Hekimler Yayın Birliği, s.: 505-516.

Bayram, E. (2018). *Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Bekçi, B. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Berber Çelik, Ç. ve Odacı, H. (2020). Does child abuse have an impact on self-esteem, depression, anxiety and stress conditions of individuals? *International journal of social psychiatry*, 66 (2), 171-178.

Bernstein, D., Fink, L., Handelsman, L., Foote, J., Lovejoy, B. A., Wenzel, K. and Ruggiero, J. (1994). Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *American Journal of Psychiatry*, 151.

Bernstein, D. P., Stein, J. A., Newcomb, M. D., Walker, E., Pogge, D., Ahluvalia, T., Stokes, J., Handelsman, L., Medrone, M., Desmond, D. and Zule, W. (2003). Development and validation of a brief screening version of the Childhood Trauma Questionnaire. *Child abuse & neglect*, 27 (2), 169-190.

Beyazıt, U. (2015). Çocuk İstismarı Konusunda Türkiye'de Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1. Ulusal Sağlık Bilimleri Kongre Kitabı.

Bifulco, A., Moran, P. M., Baines, R., Bunn, A., & Stanford, K. (2002). Exploring psychological abuse in childhood: II. Association with other abuse and adult clinical depression. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 66 (3), 241-258.

Bilim, G. (2012). *Çocukluk çağı örselenme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel psikolojik sağlık açısından bir inceleme*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N. ve Güneysu, S. (1991). 4-12 yaşları arasında 16.000 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1, 7-14.

Bilir, Ş., Meziyet, A. R. I., Dönmez, N. B., Atik, Ç. U. B. ve San, A. G. P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1 (1).

Biswas Diener, R., Diener, E. ve Tamir, M. (2004). Öznel iyi oluşun psikolojisi. *Daedalus*, 133 (2), 18-25.

Bostancı, N., Albayrak, B., Bakoğlu, İ. ve Çoban, Ş. (2006). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının depresif belirtileri üzerine etkisi. *Yeni Sempozyum Dergisi*, 44 (2), 100-106.

Bradburn, N.M. and Caplovitz, D. (1965). *Reports of Happiness*. Chicago: Aldine.

Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.

Briere, J. and Elliott, D. M. (2003). Prevalence and psychological sequelae of self reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse and Neglect*, 27, 1205-1222.

Brown, S. L., Manning, W. D., Stykes, J. B. (2015). Family structure and child well-being: integrating family complexity. *Journal of Marriage and Family*, 77, 177-190.

Bulut, E. (2017). *Üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin öznel iyi oluş düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bulut, S. (2007) Çocuk cinsel istismarı hakkında bir derleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (28), 139-156.

Bushi, B. (2016). *Üniversite öğrencilerinde yeme tutumu, anksiyete ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Canbay, M. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Canpolat, A. M. ve Çetinkalp, Z. K. (2011). İlköğretim II. kademe öğrenci-sporcuların başarı algısı ve öz-yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13 (1), 14-19.

Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2011). *Aile sosyolojisi* (2. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.

Caprara, G. V., Scabini, E., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., Regalia, C., ve Bandura, A. (1998). Impact of adolescents' perceived self-regulatory efficacy on familial communication and antisocial conduct. *European Psychologist*, 3, 125-132.

Caren, B. (2017). Physical Abuse of Children. *The New England Journal O F Medicine*, 376, 1659–66.

Carter, J. C., Bewell, C., Blackmore, E., and Woodside, D. B. (2006). The impact of childhood sexual abuse in anorexia nervosa. *Child Abuse & Neglect*, 30(3), 257-269.

Christian, C. W ve Block, R. (2009). Abusive head trauma in infants and children. *American Academy of Pediatrics*, 123, 1409-1411.

Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: Öz-belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (31), 23-31.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. (Çev: T. Ergene). Ankara: Mentis Yayınları.

Corcoran, M., & McNulty, M. (2018). Examining the role of attachment in the relationship between childhood adversity, psychological distress and subjective well-being. *Child abuse & neglect*, 76, 297-309.

Csikszentmihalyi, M. (1982). İnsan olmak önemli mi? Karşılaştırmalı oyun bilimin bazı yorumsal sorunları üzerine. *Davranış ve Beyin Bilimleri*, 5 (1), 160-160.

Csikszentmihalyi, M. (1999). If we so rich, why aren't we happy? *American Psychologist*, 54 (10), 821-827.

Çağatay, S. E. (2014). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile bağlanma stilleri ve savunma mekanizmalar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.

Çakır, G. (2015). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Çelik, Ş. (2008). *Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluşlarının Duygusal Zekâ Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çeşmeci, M. (1995). *Further reliability and validity study of the perceptions of psychological maltreatment inventory for adolescence*. (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Boğaziçi Üniversitesi.

Çevik, N. (2010). *Lise öğrencilerinin iyi oluşlarını yordayan bazı değişkenler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çolak, B., Kokurcan, A. ve Özsan, H. H. (2010). DSM' ler boyunca travma kavramının seyri. *Kriz Dergisi*, 18 (3) , 19-26.

Çubukçu, H. ve Sivaslıgil, P. (2007). 7.sınıf İngilizce ders kitaplarında cinsiyet kavramı. *Dil Dergisi*, 137, 7-19.

Çuhadar, C., Gündüz, Ş. ve Tanyeri, T. (2013). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin ders çalışma yaklaşımları ve akademik öz-yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 251-259.

Dacey, J. and Kenny, M. (1994). Adolescent Development, Brown and Benchmark publishers. Iowa, USA.

Dağlı, T. ve İnanıcı, M. A. (2011). Hastane temelli çocuk koruma merkezleri için başvuru kitabı. İhmal ve istismara uğrayan çocuğa bütüncül yaklaşım. Ankara, Fersa Ofset Matbaacılık.

Deaton, A. (2008). Income, health, and well-being around the world: Evidence from the gallup world poll. *Journal of Economic perspectives*, 22 (2), 53-72.

De Bellis M. D. (2005). The psychobiology of neglect. *Child Maltreatment*, 10 (2), 150-172.

Demir Çelebi, Ç. ve Sezgin, O. (2015). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları ile ahlâkî olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 99-146.

Dervişoğlu, K. (2018). *Erken ergenlik döneminde algılanan anne-baba tutumunun benlik saygısı ve atılganlık düzeyi ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Deswal, A. and Sanhi, M. (2015). General well-being in adolescents on the basis of gender and locale. *Scholarly Research Journal for Humanity Science and English Language*, 5 (2), 2001-2013.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95 (3), 542–575.

Diener, E. and Fujita, F. (1995). Kaynaklar, kişisel çabalar ve öznel iyi oluş: Nomotetik ve idiografik bir yaklaşım. *Kişilik ve Sosyal Psikoloji Dergisi*, 68 (5), 926.

Diener, E., Suh, E. and Oishi, S. (1997). Öznel iyi oluş üzerine son bulgular. *Hint Klinik Psikoloji Dergisi*, 24, 25-41.

Diener, E., Suh, E., Lucas, R. and Smith, H. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125 (2), 276-302.

Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index . *American Psychological Association*. 55 (1), 34-43.

Diener, E. and Seligman, M. (2002). Very happy people. *American Psychological Society*, 13 (1), 81-84.

Diener, E. (2009). Subjective well-being. In *The science of well-being* (pp. 11-58). Springer, Dordrecht.

Diener, E., Lucas, R. E., & Oishi, S. (2002). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 463–73). Oxford University Press.

Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual review of psychology*, 54(1), 403-425.

Diener, E., Lucas, R. E. ve Scollon, C. N. (2009). Beyond the hedonic treadmill: Revising the adaptation theory of well-being. E. Diener (Ed.), *The Science of Well-Being: The Collected Works of Ed Diener* içinde, Social Indicators Research Series (ss. 103–118).

Diener, E. (2013). The remarkable changes in the science of subjective well-being. *Perspectives on Psychological Science*, 8 (6), 663-666.

Dobur, H. A. (2019). *Yetişkinliğe geçişte çocukluk çağı ruhsal travmaları ile duygusal yeme ve tıknırcasına yeme ilişkisinde bilişsel tamamlanma ihtiyacının aracılık etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Doğan, T. (2012). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14 (1), 56-64.

Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Dost Tuzgöl, M. (2005). Ruh sağlığı ve öznel iyi oluş. *Avrasya Eğitim Araştırmaları Dergisi* , 20 (1), 223-231.

Dönmez, Y. E., Soylu, N., Özcan, Ö. Ö., Yüksel, T., Demir, A. Ç., Bayhan, P. C., ve Miniksar, D. Y. (2014). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergen okullarımızın sosyodemografik ve klinik özellikleri. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi*, 21 (1), 44-48.

Duman, S. (2016). *Üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluş ve benlik saygısının stresle başa çıkma tarzlarıyla ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dülger, M. (2019). *Çocukluk çağı örselenmesinin bağlanma stili ve yetişkinlik başatme stratejilerine olan etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eaton, M. J. ve Dembo, M. H. (1997). Differences in the motivational beliefs of Asian American and non-Asian students. *Journal of Educational Psychology*, 89 (3), 433-440.

Egeland, B., Jacobvitz, D., & Sroufe, L. A. (1988). Breaking the cycle of abuse. *Child Development*, 59 (4), 1080–1088

Eken, A. (2010). *Ergenlerin anne-babaya bağlanma biçimleri ile öznel iyi oluş durumlarının sosyal yetkinlik beklentileriyle ilişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekici, G. (2014). Biyoloji öz-yeterlik ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (29), 85-94.

Erbaş, M. M. (2012). *Öğretmen adaylarının mükemmeliyetçilik düzeylerinin red duyarlılığı ve öznel iyi oluş düzeyine göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) .Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Erol, M. (1992). *Geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde aile içi ilişkilerde meydana gelen nitelik değişmelerinin aile üyeleri üzerindeki etkileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eroğlu Küçükaslan, B. (2017). *Ergenlerde kardeşe sahip olma durumunun saldırganlık ve öznel iyi oluşla ilişkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul .

Eryılmaz, A. (2009). Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (4), 975-989.

Eryılmaz, A. (2016). Ergenler için öznel iyi oluşu artırma stratejileri ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4-8.

Eryılmaz, A. ve Aypay, A. (2011). Ergen öznel iyi oluşu ile kimlik statüsü ilişkisinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 167-179.

Eryılmaz, A. ve Atak, H. (2011). Ergen öznel iyi oluşun öz saygı ve iyimserlik eğilimi ile ilişkisinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (37), 170-181.

Eryılmaz, A. ve Ercan, L. (2011). Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36), 139-149.

Eryılmaz, A. (2012). Lisedeki ergenler için bir öznel iyi oluş modeli. *Mutluluk Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 275-289.

Eylem Özten, E. ve Gökben Hızlı, S. (2015). Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 7 (4), 348-355.

Fergusson, D. M., Lynskey M. T. (1997). Physical punishment / maltreatment during childhood and adjustment in young adult-hood. *Child Abuse Neglect*, 21, 617-630.

Fuligni, A. J. and Yoshikawa, H. (2003). Socioeconomic resources, parenting, and child development among immigrant families. In M. H. Bornstein & R. H. Bradley (Eds.), Socioeconomic status, parenting, and child development (pp. 107–124). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Galpin, V. C., Sanders I., Turner H. (2003). Gender and educational background And their effect on computer self- efficacy and perceptions. Technical Report TR-Wits-CS- 2003-0, School of Computer Science, University of the Witwatersrand.

Gencer, N. (2018). Öznel iyi oluş: genel bir bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (3), 2621-2638.

Gökçen, A. (2016). Aile türleri ve başlıca aile sınıflandırmaları. Mustafa Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi içinde* (s. 9-11). Konya: Çizgi Kitabevi.

Gökler, İ. (2002). Çocuk istismarı ve ihmali: erken dönem stresin nörobiyolojik gelişime etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9 (1), 47-57

Gölge, Z. B. (2005). Cinsel Travma Sonrası Oluşan Ruhsal Sorunlar. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 42, 19-28.

Gönülalan, G. D. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde öz yeterlik ve narsisizm*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Grossman, F. K, Spinazzola, J., Hopper, E. ve Zucker, M. (2017). Treating adult survivors of childhood emotional abuse and neglect: A new framework. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(3), 225.

Gül, İ. ve Adıgüzel, O. (2015). Sağlık kurumları yöneticiliği lisans bölümü öğrencilerinin öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. *Journal Of International Social Research*, 8 (36), 864-878.

Güler, A. (2014). *Şizofreni tanılı hastalarda çocukluk çağı travmalarının etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Güler, Ç. Y. ve Gazioğlu, A. E. İ. (2008). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencilerinde öznel iyi olma hali, psikiyatrik belirtiler ve bazı kişilik özellikleri: karşılaştırmalı bir çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23), 107-114.

Güneri Yöyen, E. (2017). Childhood trauma and self-respect. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3 (1), 267-282.

Güney, M. A. (2017). *Ergenlerde duygusal özerklik, sosyal destek ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Gündoğdu, R. ve Yavuzer, Y. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öznel iyi oluş ve psikolojik ihtiyaçlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (23), 115-131.

Gürgen, A. (2017). *Alkol kullanım bozukluğu olan hastalarda çocukluk çağı travmaları ve duygu düzenleme güçlüğüne araştırılması: Kesitsel kontrollü çalışma* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24 (3), 128-134.

Hampton, N. Z. (2004). Subjective well-being among people with spinal cord injuries: the role of self-efficacy, perceived social support, and perceived health. *Rehabil Counsel Bull*, 48, 31–37.

Hapke, U., Schumann, A., Rumpf, H. J., John, U. ve Meyer, C. (2006). Posttraumatic stress disorder. *European Archives of Psychiatry And Clinical Neuroscience*, 256 (5), 299-306.

Hefferon, K. And Boniwell, I. (2018). Positive Psychology: Theory, Research and Applications.(T. Doğan, Trans.).

Helvacı Çelik, F. G. ve Hocaoglu, Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: Bir gözden geçirme. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8 (4) , 695-711.

Herman, J. L. (1992). Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence. New York: Basic Books

Hilland T. A., Stratton, G., Vinson, D. (2009). The physical education predisposition scale: preliminary development and validation. *Journal of Sport Sciences*, 27 (14), 1555-1563.

Ho, S. M., Chu, K. W. and Yiu, J. (2008). The relationship between explanatory style and posttraumatic growth after bereavement in a non-clinical sample. *Death Studies*, 32 (5), 461-478.

Honor, G. (2010). Child sexual abuse: Consequences and implications. *Journal of pediatric health care*, 24 (6), 358-364.

Honor, G. (2011). Çocuk cinsel istismarı için tıbbi değerlendirme: PNP'nin bilmesi gerekenler. *Pediyatrik Sağlık Bakımı Dergisi*, 25 (4), 250-256.

Howe, D. (2005). Çocuk istismarı ve ihmali: Bağlanma, gelişme ve müdahale.

Hughes, J. N. ve Chen, Q. (2011). Reciprocal Effects Of Student-Teacher And Student-Peer Relatedness: Effects On Academic Self Efficacy. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32, 278–287.

Hybron, D. M. (2000). Two philosophical problems in the study of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 1, 207-225.

Inholder, B. ve Piaget, J. (1958). *Çocukluktan ergenliğe mantıksal düşüncenin gelişimi: Resmi işlemsel yapıların inşası üzerine bir deneme* (Cilt 22). Psikoloji Basın.

İşleroğlu, S. (2012). *Lise öğrencilerinde öznel iyi oluşun benlik saygısı, sosyal yetkinlik beklentisi ve duyguları ifade etme eğilimine göre yordanması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Johnson, C. F. (2000). Abuse and Neglect of Children. In: Behrman, R. E., Kliegman, R. M. ve Arvin, A. M (eds). Nelson Textbook of Pediatrics (16th ed). Philadelphia: WB Saunders, 110-114.

Jones, E. ve Wessely, S. (2005). Shell shock to PTSD, military psychiatry from 1900 to the Gulf war. Hove: Psychology Press.

Jones, E. (2007). A Paradigm shift in the conceptualization of psychological trauma in the 20th century. *Journal of Anxiety Disorders*, 21, 164-175.

Kabakçı Yurdakul, I. (2013). Evren ve örneklem. Adile Aşkın Kurt (Ed.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde (s. 165-185). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kamtsios S (2010):Gender differences in elementary school children in perceived athletic competence, body attractiveness, attitudes towards exercise and participation in physical activity. *International Quarterly of Science*, 2, 10-18.

Kaplan, S. (1996). Physical abuse and neglect In: Lewis M, ed. Child and adolescent psychiatry. A comprehensive textbook. 2nd ed. Baltimore, MA: Williams & Wilkins, 1033-41.

Kaplan, S. J., Pelcovitz, D. L.V. (1996). Child and Adolescent Abuse and Neglect Research : A Review of the Past 10 Years . Part I : Physical and Emotional Abuse and Neglect. 1214–22.

Kar, H. ve Dokgöz, H. (2017). Çocukta fiziksel istismar. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry Special Topics*, 3 (3), 175-80.

Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk İstismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47, 140-151.

Karakoç, A., Bingöl, F. ve Karaca, S. (2013). Lise öğrencilerinde ergen öznel iyi oluş ile olumlu gelecek beklentisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 3 (6), 43-50.

Kartal, M. A. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve iletişim beceri düzeyleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Kaya, Z. ve Savaşlı, Y. (2020). Ergenlerin sosyal karşılaştırma ve duygusal öz-yeterlik düzeylerinin demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8 (20), 71-100.

Kazanoğlu, İ. (2019). *Lise öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve öz-yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Kış Sporları Ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Keene, A. C., ve Epps, J. (2016). Childhood physical abuse and aggression: Shame and narcissistic vulnerability. *Child Abuse & Neglect*, 51, 276-283.

Kempe, C. H. ve Helfer, R. E. (1972). Helping the battered child and his family. Philadelphia: Lippincott.

Kempe, C. H. (1978). Child abuse—the pediatrician's role in child advocacy and preventive pediatrics. *American Journal of Diseases of Children*, 132(3), 255-260.

Kendall Tackett, K. (2002). Çocuklukta istismarın sağlık üzerindeki etkileri: istismarın sağlığı etkileyebileceği dört yol. *Çocuk istismarı ve ihmali*, 26 (6-7), 715-729.

Kendler, K. S., Kuhn, J. W. and Prescott, C. A. (2004). Childhood sexual abuse, stressful life events and risk for major depression in women. *Psychological Medicine*, 34 (8), 1475-1482.

Kermen, U. (2013). *Üniversite öğrencilerinin ihtiyaç doyumu ve öznel iyi oluş düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Keskin G. ve Orgun, F. (2006). Öğrencilerin öz etkililik-yeterlilik düzeyleri ile başa çıkma stratejilerinin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 7: 92-99.

Kessler, R. C., Molner, B. E., Buka, S. L. (2001). Child Sexual Abuse and Subsequent Psychopatoloji: Results From The National Comorbidity Survey. *American Journal of Public Health*, 91, 753-760.

Kirman, T. (2020). *Yetişkinliğe geçiş döneminde yabancılaşma: çocukluk çağı ruhsal travmaları ve eylemliliğin etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Kim, J. ve Cicchetti, D. (2003). Social self-efficacy and behavior problems in maltreated and nonmaltreated children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32 (1), 106-117.

Kim, S., Kim, G.U., Park, S. (2020). Prevalence of Trumatic Experience in South Korean Adults. *Int J Environ Res Public Health*, 17 (11), 3959.

Koç, F., Aksit, S., Tomba, A., Aydın, C., Koturoğlu, G., Çetin, S.K., Aslan, A., Halıcıoğlu, O., Erşahin, Y., Turhan, T., Çelik, A., Şenol, E., Kara, S., Solak, U. (2012). Çocuk istismarı ve ihmali olgularımızın demografik ve klinik özellikleri: Ege Üniversitesi çocuk koruma birimi'nin bir yıllık deneyimi. *Türk Pediatri Arşivi*, 47, 119-124.

Kokurcan, A. ve H. Özsan Hüseyin, (2012). Travma kavramının psikiyatri tarihindeki seyri. *Kriz Dergisi*, 20 (1), 19-24.

Kong, S., & Bernstein, K. (2009). Childhood trauma as a predictor of eating psychopathology and its mediating variables in patients with eating disorders. *Journal of Clinical Nursing*, 18 (13), 1897-1907

Korn, D. L. (2009). EMDR and the treatment of complex PTSD: A review. *Journal of EMDR Practice and Research*, 3 (4), 264-278.

Kotaman, H. (2008). Özyeterlilik inancı ve öğrenme performansının geliştirilmesine ilişkin yazın taraması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 111-133.

Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeyinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kulaksızoğlu, A. (1998). Ergenlik. *Büyük Fikir Kitapları Dizisi*.

Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik psikolojisi*. Remzi Kitabevi.

Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik psikolojisi* (5. Basım). Ankara: Remzi Kitabevi.

Kumar, R. ve Lal, R. (2006). The Role of Self-Efficacy and Gender Difference Among the Adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 32 (3), 249-254.

Kunz, S., Joseph, S., Geyh, S., & Peter, C. (2017). Posttraumatic growth and adjustment to spinal cord injury: Moderated by posttraumatic depreciation? *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 9 (4), 434.

Kuzu A (2013): *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Küçük, S. (2012). *Hafif zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerinde cinsel istismardan korunma konusunda farkındalık yaratma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Kütük, M. Ö. ve Bilaç, Ö. (2017). Çocuklarda ve adölesanlarda duygusal istismar ve ihmal. *Türkiye Klinikleri*, 3 (3), 181-187.

Lamont, A. (2010). Effects of child abuse and neglect for children and adolescents. *Australian Institute of Family Studies*, 1-7.

Larsen, J. T., McGraw, A. P. and Cacioppo, J. T. (2001). Can people feel happy and sad at the same time? *Journal of personality and social psychology*, 81 (4), 684.

Lee, E. (2005). The relationship of motivation and flow experience to academic procrastination in university students. *The Journal of Genetic Psychology*, 166 (1), p: 5-14

Lindemann, E. (1944). Akut yasın semptomatolojisi ve yönetimi. *Amerikan Psikiyatri Dergisi*, 101 (2), 141-148.

Livingston, R. (1987). Sexually and physically abused children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 26 (3), 413-415.

- Lucas, RE (2007). Uyarlama ve öznel iyi oluşun ayar noktası modeli: Büyük yaşam olaylarından sonra mutluluk değişir mi?. *Psikoloji biliminde güncel yönler*, 16 (2), 75-79.
- Luszczynska, A., Scholz, U. and Schwarzer, R. (2005). The general self-efficacy scale: multicultural validation studies, *J Psychol*, 139 (5), 439-457.
- Lykken, D., Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological Science*, 7 (3), 186-189.
- Lyubomirsky, S., King, L. ve Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*, 131, 803-855.
- Mahon, N. E., Yarcheski, A. and Yarcheski T. J. (2005). Happiness as related to gender and health in early adolescents. *Clinical Nursing Research*, 14 (2), 175-190.
- Mandelli, L., Petrelli, C., Serretti, A. (2015). Yetişkin depresyonunda spesifik erken travmanın rolü: Yayınlanmış literatürün bir meta-analizi. Çocukluk travması ve yetişkin depresyonu. *Avrupa Psikiyatrisi*, 30 (6), 665-680.
- Mash, E.J. ve Wolfe, D.A. (1991). Fiziksel çocuk istismarı araştırmalarında metodolojik sorunlar. *Ceza Adaleti ve Davranışı*, 18 (1), 8-29.
- McCauley Ohannessian, C., Lerner, R. M., Lerner, J. V. Ve von Eye, A. (1999). Does selfcompetence predict gender differences in adolescent depression and anxiety? *Journal of Adolescence*, 22 (3), 397- 411.
- McCoy, M. L., & Keen, S. M. (2014). Child abuse and neglect, 2nd ed. Psychology Press.
- McCullough, G., Huebner, E. S. and Laughlin E. J. (2000). Life events, self-concept, and adolescents' positive subjective well-being. *Psychology in the Schools*, 37(2), 281-290.
- McGinn, L. K., Cukor, D. ve Sanderson, W. C. (2005). The relationships between parenting style, cognitive style, and anxiety and depression: Does increased early adversity influence symptom severity through the mediating role of cognitive style? *Cognitive Therapy and Research*, 29 (2), 219-242.
- McKenzie, J. K. (1999). Correlation between self-efficacy and self-esteem in students. A Research Paper, University of Wisconsin.
- Myers, D. G., Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6 (1), 10–19.
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları*. Yay Haz: Bekir Onur. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Monson, C. M. ve Friedman, M. J. (2018). *Travmayı anlamaya dönüş/travmaya yönelik bilişsel davranışçı yaklaşımlara genel bir bakış*. Follette, V.M. ve Ruzek, J. J. (Edt.). Litera Yayıncılık, 1. Basım, 27.

Morsünbül, Ü. (2011). *Ergenlikte özerkliği ve kimlik biçimlenmesinin öznel iyi oluş üzerine etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Moscarello, R. (1990). Psychological management of victims of sexual assault. *Canadian Journal of Psychiatry*, 35 (1), 25-30.

Muriş, P. (2001). Gençlerde öz yeterliliği ölçmek için kısa bir anket. *Psikopatoloji ve Davranışsal Değerlendirme Dergisi*, 23 (3), 145-149.

Muşdal Çelebi, B. (2019). *Çocukluk çağı travmatik yaşantıları, yetişkin bağlanma stilleri ve psikolojik iyi oluşun evlilik doyumu üzerindeki etkisi* (Ruhsal Travma Yüksek Lisans Programı). Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Nelson, S., Baldwin, N., & Taylor, J. (2012). Mental health problems and medically unexplained physical symptoms in adult survivors of childhood sexual abuse: an integrative literature review. *Journal of Psychiatric And Mental Health Nursing*, 19 (3), 211-220.

Norman, M. (1989). *These Good Men: Friendships Forged From War*. New York, 139- 141.

Nigar F. (2014). *Ortaokul öğrencileri ile yatılı bölge ortaokul öğrencilerinin öznel iyi oluş ve temel psikolojik ihtiyaçlar düzeyinin karşılaştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Oktay, D. (2016). *Klinik dışı kadın örnekleme çocukluk çağı ruhsal travmaları ile dissosiyatif yaşantı düzeyleri ve afektif sinirbilim kişilik ölçeği sonuçlarının değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Örsel, S., Karadağ, H., Karaoğlu Kahiloğulları, A. ve Akgün Aktağ, E. (2011). Psikiyatri hastalarında çocukluk çağı travmalarının sıklığı ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 12, 130-136.

Özbay, H., & Öztürk, E. (1992). *Gençlik*. Ankara: İletişim Yayınları

Özbay, Y., Palancı, M., Kandemir, M. ve Çakır, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal düzenleme, mizah, sosyal özyeterlik ve başa çıkma davranışları ile yordanması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 325-345.

Özel, E., Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkisine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 9-34.

Özen, Y. (2018). Travma sonrası ortaya çıkan psikolojik bozukluklar üzerine bir değerlendirme. *The Journal of Social Science (TJSS)*, 2 (4), 139-159. DOI Number: 10.30520/tjsosci.451037

- Özerkan, E. (2007). Öğretmenlerin öz yeterlilik algıları ile öğrencilerin sosyal bilgiler benlik kavramları arasındaki ilişki. Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 30.
- Özgentürk, İ. (2004). Çocuk istismarı ve ihmal. *Journal of Human Sciences*, 11(2), 265-278.
- Öztürk, Ç. (2008). Coğrafya öğretiminde gezi-gözlem tekniğini kullanabilme öz-yeterlilik inanç ölçeğinin geliştirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 13-23.
- Öztürk, M. (2011). “Çocuk İhmal ve İstismarı”. M. Öztürk (Edt.). *Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmal ve İstismarı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2016). *Ruh sağlığı ve bozukluklar* (13. Baskı). Kayseri: Nobel Tıp Kitapevi.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 19-34.
- Özcan, Ö. (2018). *Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ergenlerin öz yeterlik ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Özen, Ö. (2005). *Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, İ. (2014). *Ergenlerde anne baba tutumu ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Pajares, F. (1996). Self-efficacy beliefs in academic settings. *Review of Educational Research*, 66 (4), 543-578.
- Pajares, F. (1997). Current directions in self-efficacy research. *Advances In Motivation And Achievement*, 10 (149), 1-49.
- Pajares, F. ve Schunk, D. (2001). *Self-Beliefs and School Success: Self- Efficacy, Self- Concept, and School Achivement*. Chapter in Riding ve S. Rayner (Ed.), *Perception* (pp. 239–266). London: Ablex Publishing.
- Pajares, F. (2002). *Overview of Social Cognitive Theory and of Self-efficacy*.
- Pajares, F., Urdan, T. (2006). *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents*. Greenwich Connecticut: IAP.
- Parman, T. (2017). Neden bilimsel bir unsur olarak travma ve psikanaliz. *Psikanaliz Yazıları Dergisi*, 34, 19-26.
- Paschon, A., Riffert, F. ve Sams, J. (2005). Okul gelişimi ve psikolojik sağlık profilaksisi – öz yeterlik, kaygı ve saldırganlık. Okul gelişiminde duygusal faktörlere ve genel becerilere odaklanmak (s. 53-72). Lang.

- Pastorelli, C., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Rola, J., Rozsa, S., Bandura, A. (2001). Structure of children's perceived self-efficacy: A cross-national study. *European Journal of Psychological Assessment*, 17, 87-97
- Pelcovitz, D., Kaplan, S. J., De Rosa, R. R., Mandel, F. S. ve Salzinger, S. (2000). Aile içi şiddet ve fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde psikiyatrik bozukluklar. *Amerikan Ortopsikiyatri Dergisi*, 70 (3), 360-369.
- Pelendecioğlu, B. ve Bulut, S. (2009). Çocuğa yönelik aile içi fiziksel istismar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 49-62.
- Perry, B. D., Colwell, K., Schick, S. (2002). Neglect in childhood. *Encyclopedia of Crime and Punishment*, 1, 192-196.
- Pizarro, R. A. & Billick, S. B. (1999). Current issues in child abuse. *Current Opinion in Psychiatry*, 12 (6), 665-668.
- Polat, O. (2001). *Adli tıp ders kitabı (1. Baskı)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Polat, O. (2007). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı-tanımlar I. Ankara: Seçkin.
- Ramia, I. (2012). *The paradox of subjective well-being and tertiary education, An investigation of Australian data using a hetero-geneity and life-domain approach*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of New South Wales.
- Rask, K., Astedt Kurki, P., Laippala, P. (2002). Adolescent subjective well-being and realized values. *Journal of Advanced Nursing*, 38 (3), 254-263.
- Raudenbush, S.W., Rowan, B. ve Cheong, Y. F. (1992). Contextual effects on the self- perceived efficacy of high school teachers. *Sociology of Education*, 65 (2), 150-167.
- Reisoğlu, S. (2014). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını yordamada beş faktör kişilik özellikleri, mizah tarzları ve duygusal zekânın rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Ress, Gwyther, Gill Main. 2016. Subjective Well-Being and Mental Health. The Well-Being of Children in the UK. ed. Jonathan Bradshaw. Bristol: Bristol University Press, Policy Press: 123-148.
- Ritter, J., Boone, W., Rubba, P. (2001). Development of An Instrument To Assess Prospective Elementary Teacher. S.177
- Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F. ve Ramiro, L. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. In Krug, E. G., Dahlberg L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B. ve Lozano, R., (Eds). World report on violence and health. Geneva: World Health Organization.
- Ruppert, F. (2014). *Travma, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları*. (Çev: F. Zengin), 2.Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Orijinal basım çalışma basım tarihi 2008).

Ryan, R. ve Deci, E. (2001). On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well – Being. *Annual Review of Psychology*, 52 (1), 141-167.

Ryff, C.D. (1989). Happiness is everything or is it? Explorations on the meaning of psychological wellbeing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069-1081.

Saföz-Güven, İ. G. (2008). *Fen ve genel lise öğrencilerinin cinsiyet ve sosyometrik statülerine göre öznel iyi oluş düzeyleri, genel sağlık örüntüleri ve psikolojik belirti türleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Saka, A. (2017). *Farklı aile yapısına sahip ergenlerin öz-yeterlilik ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı, Karabük.

Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: öz-yeterlik. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 185-209.

Satan, A. A. (2014). Dini inanç ve bilişsel esneklik düzeylerinin öznel iyi oluş düzeyine olan etkisi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (7), 56-74.

Satıcı, S. A., (2013). *Üniversite öğrencilerinin akademik öz-yeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Say, M. (2005). *Fen bilgisi öğretmenlerinin öz-yeterlik inanışları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Saygın, Y. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi. Konya.

Sayın, Y. (2020). *Ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin algılanan ebeveyn çatışması ve öz-yeterlilik inançlarıyla ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (25.baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.

Schunk, D. H. (1985). Öz yeterlilik ve sınıfta öğrenme. *Okullarda Psikoloji*, 22 (2), 208-223.

Schunk, D. H. (1990). Goal setting and self-efficacy during self-regulated learning. *Educational psychologist*, 25 (1), 71-86.

Schunk, D. H., & Meece, J. L. (2005). Self-efficacy beliefs of adolescents. UK: Information Age Publishing.

Sedlak, A. J., Mettenburg, J., Basena, M., Peta, I., McPherson, K., Greene, A., & Li, S. (2010). Fourth national incidence study of child abuse and neglect (NIS-4). Washington, DC: US Department of Health and Human Services, 9, 2010.

Sencer, M. (1989). *Toplum bilimlerinde yöntem*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin kendilik algılarının anne baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzüncü yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 1-1.

Sezer, F. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin öznel iyi oluş durumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 192, 74-85.

Sezer, T. (2021). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile bağlanma stilleri ve savunma mekanizmaları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Shmotkin, D. (2005). Happiness in the face of adversity: Reformulating the dynamic and modular bases of subjective well-being. *Review of General Psychology*, 9(4), 291.

Singer, M. J., Humphreys, K. L. ve Lee, S. S. (2016). Coping self-efficacy mediates the association between child abuse and ADHD in adulthood. *Journal of Attention Disorders*, 20(8), 695-703.

Sofuoğlu, Z., Oral, R., Aydın, F., Cankardeş, S., Kandemirci, B., Koç, F., Halıcıoğlu, O. & Akşit, S. (2014). Türkiye'nin üç ilinde olumsuz çocukluk çağı deneyimleri epidemiyolojik çalışması. *Türk Pediatri Arşivi*, 49, 47-56.

Solberg, VS ve Viliarreal, P. (1997). Hispanik üniversite öğrencileri arasında psikolojik ve fiziksel sıkıntının yordayıcıları olarak öz-yeterlik, sosyal destek ve stresin incelenmesi. *Hispanik Davranış Bilimleri Dergisi*, 19 (2), 182-201.

Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., Çakır, Z. (2009). Erken dönem uyumsuz şemaların değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20 (1), 75-84.

Soylu, N., Şentürk Pılan, B., Ayaz, M., & Sönmez, S. (2012). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerde ruh sağlığını etkileyen etkenlerin araştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13 (4).

Soyyigit, Y. (2020). *Ebeveynini kaybetmiş bireylerin öz yeterlilik algılarının depresyon durumları ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Sönmez, S. (2015). *Çocukluk çağında ruhsal travma yaşamış yetişkin bireylerin depresyon düzeylerinin ve yaşam doyumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Stallings, M. C., Dunham, C. C., Gatz, M., Baker, L. A. ve Bengtson, V. L. (1997). Yaşam olayları ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişkiler: İki faktörlü bir

iyilik hali teorisi için daha fazla kanıt. *Uygulamalı Gerontoloji Dergisi*, 16 (1), 104-119.

Steinberg, L., Silk, J. S. (2002). *Ergenlerin ebeveynliği*. Handbook of Parenting içinde Bornstein M. H. (Ed), (Cilt 1). Mahwah, NJ: Erlbaum. s: 103-133.

Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H. ve Alink, L. R. (2013). Çocukların fiziksel istismarının ortaya çıkmasında kültürel-coğrafi farklılıklar? Küresel yaygınlığın bir meta analizi. *Uluslararası Psikoloji Dergisi*, 48 (2), 81-94.

Şahin-Demirkapı, E. (2013). *Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Şahin, F. ve Taşar, M. A. (2012). Sarsılmış bebek sendromu ve önleme programları. *Türk Pediatri Arşivi*, 47 (3), 152-158.

Şar, V. (1997). *Kötüye kullanım ve ihmalle ilişkili sorunlar*. *Temel Psikiyatri*, Güleç C, Köroğlu E, (Ed) Ankara: Hekimler Yayın Birliği Yayıncılık, 823-834

Şar, V., Ozturk, E. ve İkikardes, E. (2012). Validity and reliability of the Turkish version of childhood trauma questionnaire. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 32(4).

Şar, V., Mutluer, T., Necef, I., Fatih, P. (2018): Trauma, creativity and trance: special ability in a case with dissociative identity disorder. *American Journal of Psychiatry*, 175 (6), 506-507.

Şimşek, S., & Cenkseven-Önder, F. (2011). An investigation the behavioral problems of adolescents, who perceived emotional abuse from parents and teachers. *Elementary Education Online*, 10 (3).

Şirin, A. ve Ulaş, E. (2015). Ortaokul öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile karakter eğitimi uygulamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13 (30), 279–307.

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmâli: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.

Taşdelen, N. (1995). *Examination of the effects of perceived psychological maltreatment of mothers on adolescent's self concept, emotional and behavioral problems and academic Achievement*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Tekeli, Ş. C. (2017). *Beden eğitimi ve spor öğretmeni adayları ile diğer öğretmen adaylarının sosyal görünüş kaygısı ve akademik öz-yeterlik düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Bartın

Telef, B. B. (2011). *Öz-yeterlikleri farklı ergenlerin psikolojik semptomlarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Telef, B. B. ve Karaca, R. (2001). Ergenlerin öz-yeterliklerinin ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (6).

Telef, B. B. ve Karaca, R. (2012). Çocuklar için öz-yeterlik ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması . Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 32, 169-187.

Terr, L. C. (1991). Childhood traumas an outline and overview. *American Journal of Psychiatry*, 148, 10-20.

Tıraşçı, Y. & Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.

Tiryaki, A. Y. ve Baran, G. (2017). Bir çocuk istismarı türü olarak “Munchausen by proxy sendromu”. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 107-124.

Topuz, C. (2013). *Üniversite öğrencilerinde özgeciliğin öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toprak, H. (2014). Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Tov, W., & Diener, E. (2009). Culture and subjective well-being. In *Culture and well-being* (pp. 9-41). Springer, Dordrecht.

Tuzgöl, D. M. (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkkan, T., Odacı, T. (2018). Liseli ergenlerde çocukluk çağı örselenme yaşantılarının cinsiyet, gelir düzeyi ve ebeveyn eğitim durumuna göre incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29 (1).

Tümkaya, S. (2011). Humor styles and socio-demographic variables as predictor of subjective well-being of Turkish university students. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 158-170.

Tuzgöl Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. *Unpublished doctorate dissertation, Hacettepe Üniversitesi, Ankara*.

Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). Attachment theory and psychopathology. *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 19 (1), 24-39.

Tyler, S., Allison, K., & Winsler, A. (2006). Child Neglect: Developmental Consequences, Intervention, and Policy Implications. *Child & Youth Care Forum*, 35(1), 1-20.

Uçan, A. (2013). *Cinsiyetleri farklı lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının toplumsal konum ile ilgili risk alma ve göç değişkenlerine göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Uğur, Z. (2010). *Bipolar affektif bozuklukta bağlanma biçimleri, çocukluk çağı travmaları ve agresyon ilişkisi* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul

Ulloa Flores, R. E., & Navarro Machuca, I. G. (2011). Estudio descriptivo de la prevalencia y tipos de maltrato en adolescentes con psicopatología. *Salud mental*, 34 (3), 219-225.

Urdan, T. ve Pajares, F. (Ed.). (2006). *Ergenlerin öz yeterlik inançları*. IAP.

Valles, N. L., Harris, T. B. ve Sargent, J. (2019). Ruh sağlığı sorunları: çocuğun fiziksel istismarı, ihmali ve duygusal istismarı. *Çocuklarda Fiziksel İstismar ve İhmalin Değerlendirilmesine Yönelik Pratik Bir Kılavuz*, 517-543.

Vardarlı, G. (2005). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin genel özyeterlik düzeylerinin yordanması*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Veith, I. (1977). Four Thousand Years of Hysteria, 7-93.

Veltkamp, LJ ve Miller, TW (1994). *Çocuk istismarı ve ihmalinin klinik el kitabı*. International Universities Press, Inc.

Weiss, E. L., Longhurst, J. G., & Mazure, C. M. (1999). Childhood sexual abuse as a risk factor for depression in women: psychosocial and neurobiological correlates. *American journal of psychiatry*, 156 (6), 816-828.

Wilson, W. (1967). Correlates of avowed hapiness. *Psychological Bulletin*, 67 (4), 294-306

Wood, R. and Bandura, A.(1989). "Social Cognitive Theory of Organizational Management", *The Academy of Management Rewiev*, 14(3), 361-384.

Wright, M. O., Crawford, E. and Del Castillo, D. (2009). Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse & Neglect*, 33, 59-68.

Yanık, M., Özmen, M. (2002). Psikiyatri polikliniğine başvuran hastalarda çocukluk çağı kötüye kullanım/ihmal yaşantıları ile intihar, kendine fiziksel zarar verme ve dissosiyatif belirtiler arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 140-146.

Yıldırım, F. ve İlhan, İ. Ö. (2010). Genel öz yeterlilik ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21 (4), 301-308.

Yılmaz E, Tamam L. ve Bal U. (2015). Poligami ve ruh sağlığına etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7 (2), 221-228.

Yiğit, İ. (2013). Çocukluk çağı ruhsal travma yaşantılarının genç yetişkinlik döneminde görülen psikolojik belirtilerle ilişkisi: Erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Young, J. E., Klosko, J. S. ve Weishaar, M. (2003). Schema Therapy: A Practitioner's Guide. New York: Guilford Publications.

Yurteri, A., Aral, N. (2012). Aile ve çocuk. Akara Üniversitesi Basımevi: Ankara.

Zeren, C., Yengil, E., Çelikel, A., Arık, A. ve Arslan, M. (2012). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı istismarı sıklığı. *Dicle Tıp Dergisi*, 39 (4), 536-541

Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E. ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2 (2), 69-78.

EKLER
EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Hasan ATAĞ danışmanlığında, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisi Eser KARAL' ın bitirme tezi olarak hazırlanacaktır. Sizden beklenen görüşlerinizi içtenlikle belirtmenizdir. Kişisel bilgileriniz tamamen saklı tutulacaktır.

Lütfen () işaretinin içine size uygun olan tanımlama için X işareti koyunuz.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Bu araştırma konusunda bilgilendirildim. Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

Evet ()

Hayır ()

Eser KARAL
Psikolojik Danışman
Kırıkkale Üniversitesi

Cinsiyet: : Erkek ()

Kadın ()

Sosyo-ekonomik düzey: Düşük ()

Orta ()

İyi ()

Çok iyi ()

Yaşadığınız aile yapısı:

Tekeşli Aile ()

Çokeşli Aile ()

EK-2 ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI ÖLÇEĞİ

Bu sorular çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (18 yaşından önce) başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içerisine alarak işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

Çocukluğumda ya da ilk gençliğimde...

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Olarak	Çok Sık
1. Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım.					
2. Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum.					
3.Ailedekiler bana “salak”, “beceriksiz” ya da “tipsiz” gibi sıfatlarla seslenirlerdi.					
4. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.					
5. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı.					
6. Yırtık, sökük ya da kirli giysiler içerisinde dolaşmak zorunda kalırdım.					
7. Sevildiğimi hissediyordum.					
8.Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.					
9.Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.					
10. Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.					
11.Ailedekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.					
12.Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.					
13.Ailedekiler birbirlerine ilgi gösterirlerdi.					
14.Ailedekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.					
15.Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum.					

16.Çocukluğum mükemmeldi.					
17.Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu fark ettiği oluyordu.					
18.Ailemde birisi benden nefret ederdi.					
19.Ailemdekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi.					
20.Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi.					
21.Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.					
22.Benim ailem dünyanın en iyisiydi.					
23.Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.					
24.Birisi bana cinsel tacizde bulundu.					
25.Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.					
26.İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.					
27.Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.					
28.Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.					

EK-3 ÇOCUKLAR İÇİN ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler, aşağıdaki soruları dikkatlice okuyup, sizin duygu ve düşüncelerinizi yansıtan her soru için sadece bir cevabı işaretleyiniz. Aşağıdaki sorulara cevabınız “Hiç” ise 1’i, “Biraz” ise 2’yi “Oldukça iyi” ise 3’ü, “İyi” ise 4’ü “Çok iyi” ise 5’i işaretleyiniz. Teşekkürler.

		1-Hiç	2-Biraz	3-Oldukça iyi	4-İyi	5-Çok iyi
1	Sınıf arkadaşlarınız sizinle aynı görüşte olmadığı zaman kendi görüşlerinizi ne kadar iyi ifade edebilirsiniz?					
2	Olumsuz bir olay karşısında kendi kendinize moralinizi yükseltmeyi ne kadar iyi başarabiliyorsunuz?					
3	Yapılacak başka ilgi çekici şeyler olduğunda dersinizi ne kadar iyi çalışabiliyorsunuz?					
4	Çok korktuğunuzda yeniden sakinleşebilmeyi ne kadar iyi başarabiliyorsunuz?					
5	Çevrenizdeki diğer çocuklarla arkadaşlık kurmada ne kadar iyisiniz?					
6	Sınav için hazırlanmanız gereken bir üniteye ne kadar iyi çalışabiliyorsunuz?					
7	Tanımadığınız bir kişi ile sohbet etme konusunda ne kadar iyisiniz?					
8	Sinirlerinize ne kadar iyi hâkim olabilirsiniz?					
9	Her gün ev ödevlerinizi tamamlama konusunda ne kadar başarılısınız?					
10	Sınıf arkadaşlarınız ile ne kadar uyumlu çalışabiliyorsunuz?					
11	Duygularınızı ne kadar iyi kontrol edebiliyorsunuz?					
12	Her dersinizde ders boyunca dikkatinizi ne kadar iyi toparlayabiliyorsunuz?					
13	Çevrenizdeki diğer çocuklara sizin hoşlanmadığınız bir şeyi yaptıklarını ne kadar iyi anlatabilirsiniz?					
14	Kendinizi iyi hissetmediğinizde kendi kendinize moral vermede ne kadar iyisiniz?					
15	Okuldaki derslerin tümünü anlamayı başarma konusunda					

	ne kadar iyisiniz?					
16	Komik bir olayı bir öğrenci grubuna ne kadar iyi anlatabilirsiniz?					
17	Okuldaki çalışmalarınızla ailenizi memnun etmeyi ne kadar başarabiliyorsunuz?					
18	Diğer çocuklarla arkadaşlığınızı sürdürebilme konusunda ne kadar başarılısınız?					
19	Sizi rahatsız eden düşüncelerinizi bastırma konusunda ne kadar başarılısınız?					
20	Herhangi bir sınavı geçme konusunda ne kadar başarılısınız?					
21	Olması muhtemel şeyler için endişe etmeme konusunda ne kadar başarılısınız?					

EK-4 ERGEN ÖZNEL İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Ailem beni destekler				
2. Ailem beni sever				
3. Ailem bana saygı duyar				
4. Ailem sağlıklı				
5. Sevdiklerimle yan yanayım				
6. Dostlarımla beraberim				
7. Sevdiklerimle beraberim				
8. Arkadaşlarımla beraber vakit geçiririm				
9. Hayatı dilediğim gibi yaşarım				
10. Hayatın tadını çıkartarak yaşarım				
11. Hayatı doya doya yaşarım				
12. Genellikle güler yüzlüyüm				
13. Genellikle neşeliyim				
14. İnsanlara karşı hoşgörülüyüm				
15. İnsanlara karşı sabırlıyım				

EK-5 ETİK KURUL ONAYI

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
ETİK KURULU TOPLANTISI

KARAR TARİHİ : 18/10/2021
OTURUM NO : 10
TOPLANTI SAATİ : 12.30

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, Kurul Başkanı Prof. Dr. Mustafa ÖZEN başkanlığında gündemdeki maddeleri görüşmek üzere toplanarak aşağıdaki kararları almıştır.

- GÜNDEM** 2- Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hasan ATAĞ'ın Danışmanı olduğu Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Eser KARAL tarafından yürütülen "Ergenlerde Özyeterlilik ve Öznel İyi Oluş: Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Aile Yapısının Etkisi" konulu proje başvurusunun görüşülmesi
- KARAR** 2- Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hasan ATAĞ'ın Danışmanı olduğu Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Eser KARAL tarafından yürütülen "Ergenlerde Özyeterlilik ve Öznel İyi Oluş: Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Aile Yapısının Etkisi" konulu proje incelenmiş olup, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik İlkelerine uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. Mustafa ÖZEN

ÜYE
Prof. Dr. Hacı Bayram IŞIK

ÜYE
Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN

ÜYE
Prof. Dr. Ali TAŞ

ÜYE
Prof. Dr. Mevlüt ERTEN

ÜYE
Prof. Dr. Oktay AKBAŞ

ÜYE
Prof. Dr. Sevgi Yurt ÖNCEL

ÜYE
Prof. Dr. İbrahim MAZMAN

ÜYE
Doç. Dr. Ahmet ŞAHİNOĞLU

EK-6 ÖLÇEK UYGULAMA İZNİ

T.C.
SİLOPI KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-19679447-160.01.01-38412795
Konu : Eser KARAL

07/12/2021

KAYMAKAMLIK MAKAMINA SİLOPI

Kurumumuz Özel Bürosunda Proje Koordinatörü olarak görev yapan Kırıkkale Üniversitesinde Rehberlik Danışmanlık Bölümünde Tezli Lisans öğrencisi olan Eser KARAL " Ergenlerde Öz- Yeterlik ve Öznel İyi Oluş Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Aile Yapısının Etkisi " konulu tez için İlçemizde bulunan Ortaokul ve Lise Öğrencilerine ölçek uygulaması Müdürlüğümüzce uygun değerlendirilmektedir. Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde

Olurlarınıza arz ederim.

Metin SÖNMEZ
İlçe Milli Eğitim Müdür V.

OLUR
Mehmet TUNÇ
Cizre Kaymakamı
Silopi Kaymakam V.

EK:

- 1- Kişisel Bilgi Formu (1 Sayfa)
- 2- Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Ölçeği(2 Sayfa)
- 3- Çocuklar için Öz -Yeterlik Ölçeği (2 Sayfa)
- 4- Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği (1 Sayfa)

Adres : İlçe milli eğitim müdürlüğü

Tel/Fax : 0 486 518 30 70
E-Posta: silopi31_tandegitim@mlg.gov.tr
Kop Adresi : esherh001.kcp.tr

Bu belge güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır.

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.muhimbi.gov.tr/muhimbi-uyes>

Bilgi için : İdare GEN

Uyru : Muzur

İmza Adresi : Faks: 4865182303

Bu belge güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır. <https://www.muhimbi.gov.tr/muhimbi-uyes> adresinden. Sord-0895-3f24-8804-0852 kodu ile testi yapılabilir.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Eser KARAL

Çalıştığı Kurum: Silopi Rehberlik ve Araştırma Merkezi

ÖĞRENİM DURUMU:

BÖLÜM	OKUL	YIL
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Lisans)	Giresun Üniversitesi	2011-2015
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Yüksek Lisans)	Kırıkkale Üniversitesi	2020-2022

İŞ DENEYİMİ:

ÜNVAN	GÖREV YERİ	YIL
Psikolojik Danışman	Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu	2015-2017
Psikolojik Danışman	Vatan İlkokulu	2018-2020
Psikolojik Danışman	Hacı Mehmet Ökten Anadolu İmam Hatip Lisesi Proje Okulu	2020-2021
Proje Koordinatörü	Silopi İlçe Mem AR-GE	2021-2022
PDR Bölüm Başkanı	Silopi Rehberlik ve Araştırma Merkezi	2022-...

ESERLER:

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

1	Karal, E. ve Biçer, B. G. (2020). Salgın hastalık döneminde algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi, <i>Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 10 (1), 129-156.
2	Karal, E. ve Biçer, B. G. (2020). Salgın hastalık dönemindeki üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından

	incelenmesi, <i>Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi</i> , 3 (4), 17-34.
3	Karal, E. ve Birlik, L. (2021). Ergenlerde sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusunun (FoMO) bazı değişkenler açısından incelemesi, <i>Social Mentality And Research Thinkers Journals</i> , 7 (52), 2999-3005.
4	Karal, E. (2022). PUBG mobile oyununun ergenlerin şiddet eğilimleri ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi, <i>International Journal Of Social Humanities and Administrative Sciences (JOSHAS JOURNAL)</i> , 8(51), 540-554.
5	Karal, E. ve Atak, H. (2022). Çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerine kavramsal bir çalışma. <i>Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 1(1), 79-94.
6	Karal, E. ve Atak, H. (2022). Tek eşli ve çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerde öz-yeterlik, öznel iyi oluş ve çocukluk çağı ruhsal travmaları. <i>Smart Journal-Social Mentality And Research Thinkers Journals</i> , 8 (63), 1763-1776
7	Karal, E. ve Atak, H. (2022). Ruh sağlığı çalışanları olarak okul psikolojik danışmanlarının tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi: Şırnak ili örneği. <i>Eğitimde Yeni Yaklaşımlar</i> , 5 (1), 51-67

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

1	24-26 Haziran 2020-Uluslararası Covid-19 Kongresi: Eğitimde Yeni Normlar. Çoruh Üniversitesi, ARTVİN. Salgın Hastalık Döneminde Algılanan Sosyal Desteğin Bireylerin Psikolojik Sağlamlığı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.
2	13-15 Kasım 2020- III. Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi (ICHUSS), ANKARA. Salgın Hastalık Dönemindeki Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi
3	07-10 Ekim 2021- 22.Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Alparslan Üniversitesi, MUŞ. Lise Öğrencilerin Salgın Hastalık Dönemindeki

	Ruminasyon Düzeylerinin İncelenmesi.
4	24-27 Mart 2022-II. Uluslararası Projeden Uygulamaya Eğitim Sempozyumu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, KONYA. Damardan Damara İyilik Pınarı: Kök Hücre Farkındalığı.
5	24-27 Mart 2022-II. Uluslararası Projeden Uygulamaya Eğitim Sempozyumu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, KONYA. Beyaz Eldivenler: Sağlıkla İnşa Edilen Nesiller.
6	11-15 Mayıs 2022- XIII. Eğitim Yönetimi Forumu (EYFOR), Dokuz Eylül Üniversitesi, İZMİR. Ruh Sağlığı Çalışanları Olarak Okul Psikolojik Danışmanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi: Şırnak İli Örneği.
7	13-15 Haziran 2022. 23.Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İSTANBUL. Uzaktan Eğitim Sonrası eğitim-Öğretim Ortamının Öğretmenlerin Gözünden Değerlendirilmesi.
8	13-15 Haziran 2022. 23.Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İSTANBUL. PUBG Mobile Oyununun Ergenlerin Şiddet Eğilimleri Ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.
9	13-15 Haziran 2022. 23.Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İSTANBUL. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destegın ve Akademik Öz Denetimin Okul Bağlılıkları Üzerindeki Etkisi.

C. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

02-04 Haziran 2021-Ulusal Toplum ve Değişme Kongresi, Atatürk Üniversitesi, ERZURUM. Dijital Toplumun Dinamik Bir Ögesi Olan Lise Öğrencileri Üzerindeki FoMO Etkisinin İncelenmesi.